

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

40 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN – MOBILIZATORUL ÎNTREGULUI POPOR
LA OBTINEREA VICTORIEI ASUPRA FASCISMULUI ALĂTURI DE
UNIUNEA SOVIETICĂ ȘI CELELALTE FORȚE ALE NAȚIUNILOR UNITE.

ȘTEFAN PÂSLARU

SITUAȚIA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA
SEPTEMBRIE 1940 – DECEMBRIE 1941 ÎN NOI SURSE DOCUMENTARE
STRĂINE.

ION STANCIU

FILE DE EROISM FEMININ ROMÂNESC PE FRONTUL ANTIHITLERIST.

ELISABETA IONIȚĂ

ASPECTE ALE PARTICIPĂRII STATELOR UNITE ALE AMERICII LA
CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.

NICOLAE DASCĂLU

CONTRIBUȚIA AMERICII LATINE LA VICTORIA NAȚIUNILOR UNITE
ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.

CONSTANTIN BUȘE

1877 – INDEPENDENȚA, REALIZARE ȘI SEMNIFICAȚII.

N. ADĂNILOAIE

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ
DE ISTORIE

4

TOMUL 38

1985

EDITURA ACADEMIEI

APRILIE

REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*redactor șef*), ION APOSTOL (*redactor șef
ad juncți*); NICHITA ADĂNILĂ, LUDOVIC DEMÉNY, GHEOR-
GHE I. IONIȚĂ, VASILE LIVEANU, AUREL LOGHIN, DAMAS-
CIIIN MIOC, ȘTEFAN OLTEANU, POMPILIU TEODOR (membri).

În țară revistele se pot procura prin poștă pe bază de abonamente.
Prețul unui abonament este de 180 lei.

Cititorii din străinătate se pot abona prin „Rompresfilatelă”,
Departamentul Export-import presă, P. O. Box 12—201,
Telex 10 376 prsfi r — București, Calea Griviței Nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru
schimb, precum și orice corespondență
se vor trimite pe adresa Comitetului de
redacție al revistei „Revista de Istorie”.
Apare de 12 ori pe an.

REVISTA DE ISTORIE

TOM 33, Nr. 4
aprilie 1985

S U M A R

40 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI

- ȘTEFAN PÂSLARU, Partidul Comunist Român — mobilizatorul întregului popor la obținerea victoriei asupra fascismului alături de Uniunea Sovietică și celelalte forțe ale Națiunilor Unite 319
- ION STANCIU, Situația internă și externă a României în perioada septembrie 1940 — decembrie 1941 în noi surse documentare străine 335
- ELISABETA IONIȚĂ, File de eroism feminin românesc pe frontul antihitlerist 352
- NICOLAE DASCĂLU, Aspecte ale participării Statelor Unite ale Americii la cel de-al doilea război mondial 364
- CONSTANTIN BUȘE, Contribuția Americii Latine la victoria Națiunilor Unite în cel de-al doilea război mondial. 383

★

- N. ADĂNILOAI, 1877 — Independența, realizare și semnificații. 405

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

- Activitatea Institutului de istorie „N. Iorga” în anul 1984 ; Sesiunea de comunicări științifice a Centrului de cercetări pentru problemele tineretului (*Constantin Mocanu*) ; Călătorie de studii în U.R.S.S. (*Andrei Busuiocanu*) ; Cronică. 414

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

- ILIE CEAUȘESCU, FLORIN CONSTANTINIU, MIHAIL IONESCU, *200 de zile mai de vreme. Rolul României în scutirea celui de-al doilea război mondial*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, 220 p. (*Constantin Căzănișteanu*). 420
- * * *Pagini din cartea rezistenței naționale antifasciste și antiimperialiste a poporului român*, vol. I. Ediție, studiu introductiv, notă asupra ediției și adnotări de Stelian Neagoe. vol. II. *24 de ore pentru destinul României*. Reportaj-document de Cornel Brahaș, Edit. Eminescu, București, 1984, 270 p. + 143 p. (*Ilie Ionescu*). 421
- * * *Pe drumurile biruinței, 23 august 1944 — 12 mai 1945*, volum întocmit de colonel Antone Marinescu, maior dr. Ioan Talpeș, căpitan Alexandru Duțu, Edit. militară, București, 1984, 491 p. (*Călin Vlad*) 423
- G. CĂZĂNIȘTEANU, V. ZODIAN, A. PANDEA, *Comandanți militari. Dicționar*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1983, 412 p. (*Aurel A. Cernea*) 424

REVISTA DE ISTORIE

TOME 38, No. 4

Avril 1985

S O M M A I R E

40e ANNIVERSAIRE DE LA VICTOIRE SUR LE FASCISME

- ȘTEFAN PÂSLARU, Le Parti Communiste Roumain — mobilisateur du peuple tout entier à la victoire sur le fascisme aux côtés de l'Union Soviétique et des autres forces des Nations Unies 319
- ION STANCIU, La situation intérieure et extérieure de la Roumanie durant la période septembre 1940 — décembre 1941 reflétée par nouvelles sources documentaires étrangères 335
- ELISABETA IONIȚĂ, Pages d'héroïsme féminin roumain sur le front antihitlérien 352
- NICOLAE DASCĂLU, Aspects de la participation des U.S.A. à la deuxième guerre mondiale 364
- CONSTANTIN BUȘE, L'apport de l'Amérique Latine à la victoire des Nations Unies pendant la deuxième guerre mondiale 383

- N. ADĂNILOAIE, 1877 — L'Indépendance, réalisation et significations 405

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

- L'activité de l'Institut d'histoire „N. Iorga” en 1984 ; la session de communications scientifique du Centre de recherches pour les problèmes de la jeunesse (*Constantin Mocanu*) ; Voyage d'études en U.R.S.S. (*Andrei Busuiocanu*) ; Chronique. 414

LE LIVRE ROUMAIN ET ETRANGER D'HISTOIRE

- ILIE CEAUȘESCU, FLORIN CONSTANTINIU, MIHAIL IONESCU, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial* (200 jours plus tôt, Le rôle de la Roumanie dans la réduction de la durée de la deuxième guerre mondiale), Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1984, 220 p. (*Constantin Căzănișleanu*) 420
- * * * *Pagini din cartea rezistenței naționale antifasciste și antiimperialiste a poporului român* (Pages du livre de la résistance nationale antifasciste et antiimpérialiste du peuple roumain), vol. I, Edition, étude introductive, note sur l'édition et annotations de Stelian Neagoe. vol. II, *24 de ore pentru destinul României* (24 heures pour les destinées de la Roumanie). Reportaj-document de Cornel Brahaș, Editions Eminescu, Bucarest, 1984, 270 p. + 143 p. (*Ilie Ionescu*) 421
- * * * *Pe drumurile biruinței, 23 august 1944 — 12 mai 1945* (Sur les voies de la victoire, le 23 août 1944 — le 12 mai 1945), volume élaboré par le colonel Antone Marinescu, majeur dr. Ioan Talpeș, capitaine Alesandru Dușu, Editions militaires, Bucarest, 1984, 491 p. (*Călin Vlad*) 423
- C. CĂZĂNIȘTEANU, V. ZODȚAN, A. PANDEA, *comandanți militari. Dicționar* (Commandants militaires, Dictionnaire), Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1983, 412 p. (*Aurel A. Cernea*) 424

**PARTIDUL COMUNIST ROMÂN –
MOBILIZATORUL ÎNTREGULUI POPOR
LA OBTINEREA VICTORIEI ASUPRA FASCISMULUI
ALĂTURI DE UNIUNEA SOVIETICĂ
ȘI CELELALTE FORȚE ALE NAȚIUNILOR UNITE**

ȘTEFAN PÂSLARU

Sărbătorirea împlinirii a patru decenii de la victoria popoarelor asupra celui mai periculos dușman al omenirii, fascismul — eveniment de covârșitoare însemnătate în istoria universală, prilejuiește reliefarea rolului decisiv al Partidului Comunist Român în dinamizarea eforturilor întregii națiuni în salvagardarea independenței și integrității țării, în înfrângerea celor mai reacționare forțe ale imperialismului, ale războiului.

Încă din momentele de grea cumpănă pentru poporul român din anii 1940—1944, partidul comunist și-a asumat misiunea de excepțională răspundere de a salva țara de la o catastrofă națională elaborind și promovind politica cea mai îndrăzneată și mai realistă în consens cu interesele supreme ale țării. Punind pe prim plan ideea-forță că înlăturarea dictaturii antonesciene și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste și aliaților ei era un act de demnitate națională, Partidului Comunist Român a unit într-un unic și larg front toate forțele înaintate ale societății capabile să dea cea mai fermă ripostă fascismului, să apropie încheierea războiului. La 23 August 1944 într-o deplină unitate patriotică poporul român, armata sa au înlăturat prin propriile puteri răsturnarea dictaturii antonesciene, ieșirea României din războiul hitlerist contribuind apoi activ, într-un moment când soarta conflagrației nu era încă decisă, cu toate resursele sale materiale și umane alături de Uniunea Sovietică, de celelalte forțe ale Națiunilor Unite până la victoria finală asupra Germaniei hitleriste. Întreaga armată română, în totalitatea ei, de la soldat la general — caz fără precedent în istoria universală — a întors armele, fără nici o defecțiune organizatorică sau de execuție ceea ce a deschis larg calea înaintării rapide a armatelor sovietice, scurtind cu peste 6 luni durata războiului și grăbind în mod hotărâtor victoria armatelor aliate în zdrobirea dispozitivului militar a celui de-al treilea Reich¹.

Dă nimicirea fascismului erau legate cele mai arzătoare interese ale poporului român: eliberarea completă a teritoriului național, consolidarea independenței naționale, afirmarea drepturilor poporului român ca națiune liberă, independentă, stăpînă pe destinele și viitorul ei. Încă în documentele difuzate în zilele insurecției — Proclamația regală, Declarația guvernului — la redactarea cărora partidul comunist a avut o participare directă, s-a evidențiat limpede consensul în problemele de interes național², faptul că forțele politice interne erau decise să acționeze, în complexul context internațional existent atunci, în direcția obținerii încrederii puterilor aliate, a asigurării integrității, independenței și suveranității statului român și pentru instituirea unui regim constituțional democratic.

Chemînd întregul popor, ca alături de Națiunile Unite să ducă lupta „pentru alungarea armatelor nemțești din țară și din Ardealul de Nord”, precum și pentru „grăbirea victoriei și dobîndirea unei păci durabile”³, Partidul Comunist Român își reafirma cu tărie, în Declarația Comitetului său Central, linia strategică și tactică privind rolul hotărîtor al forțelor interne în lupta de eliberare. Totodată, partidul comunist se adresa muncitorimii, țărănimii, intelectualității, tuturor cetățenilor României ca, în ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, să lupte „fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”⁴, să se organizeze și să se înroleze în formațiuni de luptă patriotice, să sprijine lupta armatei române împotriva cotropitorilor germani⁵.

Partidul Comunist Român a acordat, din prima zi a insurecției, o importanță deosebită lămuririi militarilor asupra însemnătății și caracterului just, eliberator, al războiului antihitlerist, arătîndu-le scopurile mărețe pentru care luptau. În manifestul adresat armatei la începutul lunii septembrie 1944 partidul comunist evidenția că soldații și ofițerii au găsit calea luptei adevărate, a luptei patriotice împotriva hitleriștilor cotropitori, fapt pentru care întregul popor român „înconjoară cu dragoste lupta voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună”⁶. Alături de „puternicii noștri aliați” — se preciza în continuare în manifest — lupta trebuie să fie „și mai necrutătoare (. . .) pînă la totala nimicire a hoardelor germano-fasciste, a cotropitorilor unguri și a asasinilor legionari, care au adus în țară pe nemți”⁷.

Un rol important în mobilizarea tineretului la luptă împotriva ocupanților, pentru obținerea victoriei finale asupra hitlerismului a revenit Uniunii Tineretului Comunist, aflată sub conducerea directă a partidului comunist. Participînd, alături de cei mai vîrstnici, la lupta poporului român pentru eliberarea țării, la refacerea întreprinderilor și creșterea producției destinate frontului, tineretul și-a reafirmat cu vigoare spiritul revoluționar, înaltul simț de răspundere. La 30 august 1944, adresîndu-se celor veniți să întîmpine sosirea în București a armatei sovietice, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în acea perioadă secretar al Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist, chema întregul tineret român să lupte „cu arma în mînă, alături de armata roșie și română pentru nimicirea definitivă a hitlerismului”⁸.

Concepută și realizată ca o mare ridicare la luptă a întregului popor român, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a înregistrat, atît pe parcursul etapei insurecționale, cît și pe timpul acțiunilor militare pentru desăvîrșirea eliberării întregului teritoriu național de sub ocupația hitleristo-horthystă și al participării la războiul antihitlerist o angajare plenară, directă și nemijlocită a maselor largi populare în luptele purtate de trupele române, imprimîndu-le un profund caracter popular. O pagină glorioasă în cronica confruntărilor grele cu hitleriștii au înscris-o cetățenii organizați în formațiunile de luptă patriotice, în „gărzile muncitorești”, în „gărzile naționale — orășenești și sătești” care au acționat la București, pe Valea Prahovei, în Oltenia, Dobrogea, Transilvania și Banat. Totodată, populația civilă din zonele liniei de demarcație impusă în august 1940 a participat la amenajarea genistică a fișiiilor

de apărare, a procurat informații despre inamic, a ajutat la buna funcționare a transmisiunilor și serviciilor, a dat ajutor medical răniților și, nu de puține ori, a participat cu arma în mână la îndeplinirea unor misiuni de luptă⁹.

Însuflețitoarele chemări și apeluri ale Partidului Comunist Român și-au găsit o amplă concretizare în atitudinea populației din satele și orașele aflate sub ocupația hitleristo-horthystă, care și-a pus viața în pericol participând la împiedicarea evacuării sau distrugerii de către trupele dușmane în retragere a fabricilor, uzinelor, bunurilor publice sau private, a mijloacelor de comunicații și în special a podurilor peste principalele cursuri de apă, la capturarea unor subunități inamice, la furnizarea de informații, la conducerea unor subunități române și sovietice care executau diverse incursiuni, la aprovizionarea cu armament și alimente a unităților militare, la ajutorarea răniților, acțiuni care au întrunit elogiul și recunoștința comandanților români și sovietici¹⁰.

Totodată, mii de patrioți, aparținând celor mai diverse categorii sociale, animați de caracterul drept al războiului și puternic stimulați de vibrantele chemări lansate de Partidul Comunist Român, de celelalte organizații politice, obștești, democratice s-au înrolat voluntar, în grupuri sau individual în unitățile armatei române¹¹.

Deosebit de substanțială a fost prezența tineretului comunist la lupta pentru înfrângerea hitlerismului. „Tineretul român — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la întrunirea studenților democrați — trebuie să participe cu toată forța sa în războiul just pe care-l ducem astăzi pentru eliberarea Ardealului de nord. Alături de Armata Română și Armata Roșie eliberatoare să dăm contribuția noastră în lupta pentru zdrobirea armatelor germano-hitleriste”¹². Răspunzând chemării partidului, a Uniunii Tineretului Comunist, în perioada noiembrie 1944—ianuarie 1945 au plecat pe front două eșaloane de tineri voluntari.

Referindu-se la acele momente și acțiuni ce evidențiau angajarea plenară a tineretului în îndeplinirea comandamentelor superioare ale țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată : „În scopul asigurării capacității de luptă a unităților militare, la recomandarea partidului, Uniunea Tineretului Comunist a organizat trimiterea de voluntari pe front. Peste 1 500 de activiști ai U.T.C. au plecat voluntari împreună cu mii și mii de tineri în acea perioadă în războiul antifascist; în același timp, sute de mii de tineri luptau ca ostași în unitățile armatei române. Prezența voluntarilor pe front, inclusiv dintre membri ai Comitetului Central al U.T.C. — din rindurile cărora a făcut parte și tânărul erou Constantin Godeanu — , a contribuit la ridicarea spiritului de luptă al armatei noastre”¹³.

Deplina unitate de voință și acțiune între poporul român și armata sa în lupta pentru eliberarea întregului teritoriu național și zdrobirea definitivă a fascismului și-a găsit o elocventă ilustrare și în modul în care s-a reușit totala mobilizare a resurselor economice ale țării în direcția sprijinirii active, eficiente și masive, a războiului contra Germaniei hitleriste. „Imediat după 23 August 1944— subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — Partidul Comunist Român a trecut la organizarea eforturilor întregului popor pentru participarea la războiul antifascist. Lozincă «Totul pentru front, totul pentru victorie!» a unit poporul român în uriașul efort de război pentru eliberarea deplină a țării, pentru participarea, alături de Uniunea Sovietică, la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la zdrobirea totală a hitlerismului”¹⁴.

Este meritul incontestabil al partidului comunist care, punind în prim plan interesul național fundamental al poporului român, a elaborat și aplicat o strategie adecvată momentului, mobilizând toate forțele morale umane și materiale ale țării în lupta decisivă a întregii națiuni împotriva hitlerismului. În transpunerea în practică a politicii sale, partidul comunist a ținut seama de interesele diferitelor grupuri și grupări ale burgheziei lezate de dictatura militaro-antonesciană, de faptul că acestea dispuneau încă de o bază economică puternică precum și de o oarecare influență în rindurile unor categorii de cetățeni. Apare astfel clar de ce, în pofida divergențelor de ordin politic cu principalele forțe politice tradiționale ale burgheziei române — Partidul Național Țărănesc (Maniu) și Partidul Național Liberal (Brătianu), Partidul Comunist Român a continuat să sprijine, atât timp cât situația a permis, menținerea unor guverne de coaliție tocmai în ideea susținerii, fără rezerve, a efortului de război de întreaga națiune, de cele mai diverse categorii și forțe sociale politice interesate în asigurarea libertății și independenței naționale a României¹⁵.

Cunoscând profundul patriotism al clasei muncitoare probat în focul luptelor insurecționale, partidul comunist a chemat muncitorimea, ca forță organizată, să se situeze în fruntea acțiunii de susținere a frontului, să garanteze ritmicitatea producției și să împiedice orice act de dezorganizare a acesteia; totodată, țărănimea era îndemnată să muncească cu rivă ogoarele pentru a putea asigura o bună aprovizionare atât a frontului, cât și a celor de la orașe¹⁶.

Poziția partidului comunist a influențat și a fost urmată și de celelalte forțe politice democratice din țară, în primul rând de Partidul Social-Democrat. Rezoluția ședinței comune a delegaților comitetelor centrale ale partidului comunist și social-democrat din 2 octombrie 1944 pune pe plan central sarcina „de a mobiliza toate forțele și resursele țării pentru a duce până la capăt, alături de Armata Roșie, lupta pentru stîrpirea hitlerismului”¹⁷. Această poziție a fost reafirmată și la 11 decembrie 1944, cînd Sfatul Partidului Social-Democrat din România solicita noului guvern condus de generalul Nicolae Rădescu „continuarea hotărîtă a războiului de distrugere a hitlerismului”¹⁸.

Atitudinea consecventă a partidului comunist în sprijinirea fără rezerve a efortului de război a fost exprimată și în cadrul Frontului Național Democrat. Încă de la sfîrșitul lunii septembrie 1944 partidul comunist aprecia cu claritate în proiectul de platformă al Frontului Național Democrat, propus partidelor, grupărilor și organizațiilor patriotice și democratice, că „se impune mobilizarea tuturor puterilor poporului și a tuturor resurselor materiale ale țării, pentru a da tot ajutorul trupelor sovietice și celor române în lupta lor comună împotriva Germaniei hitleriste”¹⁹.

În proiectul de platformă se precizau și o serie de măsuri ce urmau să fie luate, menite să impulsioneze producția și să dea satisfacție maselor celor mai largi de la orașe și sate: arestarea tuturor celor vinovați de războiul pe care România îl duse alături de Germania hitleristă, confiscarea averii lor, a complicilor acestora, precum și a îmbogățitorilor de război, inițiative care au fost primite cu deplină adeziune de opinia publică românească.

Cu prilejul Anului Nou 1945, Consiliul Frontului Național Democrat a dat publicității un vibrant apel către popor, în care se sublinia: „Muncitori și muncitoare, țărani, țărance, oameni ai muncii intelectuale, ofițeri, subofițeri și soldați! Sarcini mari și grele au stat și stau în fața poporului

român în lupta pentru mobilizarea tuturor forțelor și resurselor naționale în vederea continuării războiului, alături de marile puteri aliate, pînă la înfringerea definitivă a Germaniei hitleriste”²⁰.

Un moment cu semnificații deosebite în istoria mișcării muncitorești din România, cît și în sprijinirea cu maximă eficiență a războiului antihitlerist l-a constituit primul Congres general liber al Sindicatelor Unite din România, la care au participat delegați reprezentînd peste 500 sindicate constituite ce cuprindeau mai mult de jumătate de milion de muncitori, funcționari și intelectuali organizați, care și-a desfășurat lucrările între 26—30 ianuarie 1945. „Pentru a grăbi sfîrșitul acestui război, pentru a grăbi eliberarea celorlalte popoare care mai suferă jugul hitlerist — se arăta în preajma deschiderii congresului —, pentru a scrie pagini de glorie în istoria poporului român, este nevoie ca, printr-un efort dintre cele mai bune, să facem ca prin munca noastră să se creeze un adevărat curent continuu între front și spatele frontului (. . .) Luptați pentru mărirea efortului de război”²¹. În cuvîntul lor, numeroși delegați la congres au evidențiat eforturile deosebite ale muncitorilor, în pofida condițiilor extrem de grele în care lucrau, pentru refacerea întreprinderilor, precum și angajamentul lor de a face totul pentru sporirea producției destinate asigurării cerințelor frontului și ale populației.

Bucurîndu-se de o mare adeziune din partea celor mai diverse clase și pături sociale, poziția realistă a Partidului Comunist Român de angajare totală a țării la înfringerea hitlerismului a probat maturitatea cu care comuniștii au reușit să coreleze în așa fel revendicările sociale cu cele naționale încît conflictele generate de atitudinea conservatoare a burgheziei să nu lezeze concentrarea forțelor indispensabilă menținerii și susținerii interesului general național pentru desfășurarea victorioasă a războiului. Cu atît mai mare este meritul partidului comunist cu cît prin răspunsul faptelor de muncă ale întregului popor la chemarea patriotică „Totul pentru front, totul pentru victorie!” s-a reușit să se realizeze un consens general național asupra problemelor mari, de ordin extern și în special asupra mobilizării tuturor resurselor pentru ducerea războiului împotriva fascismului. Remarcînd existența acestei identități de interese în susținerea efortului de război, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia la începutul anului 1945 că, „Spre deosebire de trecut, astăzi războiul dus alături de vitezele armate sovietice contra fasciștilor germani este războiul întregului popor” purtat pentru „interesele întregului popor român”²².

Sprijinirea războiului dus împotriva Germaniei hitleriste a devenit de la început o problemă de stat de cea mai mare însemnătate, pentru a cărei rezolvare au fost concentrate toate eforturile națiunii. Această sarcină a fost permanent corelată cu achitarea în mărfuri a ratelor scadente impuse ca daune de război prin armistițiul încheiat la 12 septembrie 1944 între România și Națiunile Unite și a îndatoririlor deosebit de grele ce decurgeau din acesta, precum și cu refacerea din mers a unor compartimente economice care fuseseră afectate de distrugerile războiului.

Înțelegînd că efortul de război era direct condiționat de mărirea continuă a producției, partidul comunist s-a adresat în primul rînd clasei muncitoare, ca forță dinamizatoare și conducătoare a susținerii frontului. „Muncitorimea — se arăta la adunarea organizată de partidul comunist pe stadionul A.N.E.F. la 24 septembrie 1944 — trebuie să înțeleagă că rolul ei este de a sta în fruntea poporului român pentru libertatea și independența sa deplină. Clasa muncitoare este datoare să sprijine în modul cel mai activ efortul de război împotriva hitlerismului dacă vrea ca libertățile dobîn-

dite la 23 august să devină o realitate deplină. Trebuie asigurată producția capabilă să satisfacă în primul rînd nevoile frontului. Trebuie asigurate transporturile pentru aprovizionarea trupelor”²³.

Politica realistă, adecvată împrejurărilor respective, adoptată de partidul comunist, mobilizatoarele sale chemări pentru totala angajare în zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste au întrunit, cum era și firesc, azeziunea și sprijinul deplin al oamenilor muncii de la orașe și sate. „Conținutul patriotic al acestui război drept de eliberare a popoarelor — consemna „Scînteia” — galvanizează energiile poporului român, în fruntea căruia clasa muncitoare își afirma valoarea sa constructivă, forța sa creatoare. Alături de eroii fronturilor de luptă, mii de eroi ai frontului muncii se ridică din rîndurile celor mai buni fii ai clasei muncitoare. Același gînd arzător îi însușește, aceeași dragoste pentru popor, aceeași ură nestinsă împotriva dușmanilor hitleriști. În bubuitul tunurilor și în focul bătăliilor (...) în tăcănitul asurzitor al ciocanelor pneumatice din adîncul minelor, în zgomotul de zi și noapte al uzinelor, în munca harnică a plugarilor pe cîmpii se ridică mereu noi energii luptătoare, noi elemente creatoare în sinul poporului nostru”²⁴.

Este demn de subliniat și faptul că, în pofida situației deosebit de grele în care lucrau și trăiau, fără echipament de protecție și într-o acută lipsă de alimente, muncitorii au sistat, moderat sau limitat, cererile de ordin economic, renunțînd chiar la exercitarea dreptului la grevă. Răspunzînd apelului lansat în decembrie 1944 de primul ministru, care cerea liniște și ordine la orașe și sate, secretarul general al Frontului Național Democrat arăta : „Clasa muncitoare a renunțat la greve ca mijloc de luptă pentru satisfacerea revendicărilor sale, tocmai spre a ajuta la mobilizarea întregului nostru potențial de război, în vederea îndeplinirii condițiilor de armistițiu și refacerii economice a țării”²⁵. O lună mai tirziu, reafirmînd această poziție, vicepreședintele Comisiei de organizare a mișcării sindicale unite din România afirma că muncitorimea „și-a pus ca scop principal renunțarea momentană la arma sa de luptă cea mai eficace — greva — dînd astfel dovadă de un înalt spirit patriotic și situîndu-se în fruntea luptei poporului român pentru zdrobirea cît mai grabnică a hoardelor hitleriste”²⁶.

Angajîndu-se să muncească cu toate forțele „pentru a mări la maximum producția de război și pentru a lichida cît mai repede fiara fascistă”²⁷, oamenii muncii din principalele fabrici și uzine din industria metalurgică, în frunte cu comuniștii, au sporit, în pofida dificultăților de aprovizionare, în martie și aprilie 1945, producția de oțel cu 53% și respectiv 77% față de octombrie 1944, iar pe cea de laminate cu 28% și 31% față de aceeași perioadă de timp²⁸.

Centralizînd datele privind industria siderurgică și metalurgică a țării — nervul întregii producții de armament pe întreaga durată a războiului antihitlerist — constatăm că, pe măsura refacerii căilor de comunicație și a creșterii permanente a extracției de cărbune și minereu de fier, se remarcă o îmbunătățire continuă a principalilor indici la fontă, oțel și laminate. Această producție s-a concretizat într-o cantitate sporită de tehnică de luptă, armament de diferite tipuri și calibre, muniție, ceea ce a determinat asigurarea integrală a cerințelor comandamentelor de pe front.

Măsurile luate de Partidul Comunist Român în cadrul guvernului revoluționar-democratic condus de dr. Petru Groza, traduse în fapt de cei care lucrau în întreprinderile ce fabricau și reparau armamentul, s-au materia-

lizat în trimiterea pe front, în ultimele luni de război, în medie cu 145% mai multă muniție decât la începutul anului 1945 ²⁹.

Cu maximum de efort au fost angajate în războiul antihitlerist transporturile, căile ferate și de comunicație care au constituit mijlocul principal de legătură între spatele frontului și front pe tot timpul ducerii luptelor. Este astfel explicabilă atenția deosebită acordată de partidul comunist refacerii grabnice a transporturilor deosebit de necesare atât pentru aprovizionarea frontului și a întreprinderilor cu materii prime și combustibil, cât și pentru readucerea utilajelor industriale dispersate, refacerea vieții economice în Moldova și nordul Transilvaniei, aprovizionarea populației cu cele necesare și asigurarea traficului rutier de călători. Cu toate că la începutul lunii noiembrie 1944 era în funcțiune numai 50 % din parcul total de locomotive și 68 % din cel de vagoane ³⁰, după preluarea conducerii Ministerului Comunicațiilor, la 5 noiembrie același an, de un reprezentant al partidului comunist, a fost posibil ca, într-un timp record, să fie restabilite principalele linii curente de cale ferată distruse, în special cele ce duceau spre front, precum și să se construiască, lărgască sau să se modifice, potrivit cerințelor comandamentelor sovietice, încă aproape 300 km linii ³¹.

Deși Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944 prevedea că 63% din capacitatea de transport a țării urma să fie pusă în slujba satisfacerii obligațiilor asumate de România, pe tot timpul desfășurării războiului antihitlerist circa 80% din capacitatea de lucru a căilor ferate a fost utilizată pentru repararea și amenajarea locomotivelor și vagoanelor destinate transporturilor militare. Totodată, întreaga rețea de căi ferate, în lungime de aproape 8 000 km, întregul parc de material rulant, care se cifra la 2 371 locomotive și 52 614 vagoane, precum și tot parcul auto au deserved armatele române și sovietice ³². Numai la atelierele C.F.R. din București, Brașov, Timișoara și Cluj s-au reparat sau amenajat pe durata războiului antihitlerist 16 814 vagoane, locomotive și automotoare, care au fost astfel redat transporturilor militare ³³. Datorită refacerii rapide a principalelor linii de cale ferată, a tunelurilor, stațiilor și podurilor distruse de inamic în partea ocupată a Transilvaniei s-a reușit ca trenurile rețelei feroviare românești să poată ajunge în imediata apropiere a pozițiilor de luptă. În intervalul septembrie 1944—aprilie 1945 peste 324 000 vagoane au fost rulate pentru transporturile militare, iar 322 locomotive, 8 automotoare și aproximativ 23 000 vagoane au fost utilizate în afara frontierelor de stat ale țării, unde au efectuat aproape 1,6 milioane zile de lucru ³⁴.

În sprijinul efortului de război au fost utilizate la capacitate maximă toate disponibilitățile flotei fluviale, maritime, cheiurile și instalațiile portuare, șantierile navale, aeroporturile, precum și stațiile meteo și radio ale României. De la 1 septembrie 1944 și până la terminarea războiului 92% din flota comercială de stat și particulară a țării a lucrat pentru unitățile militare române și sovietice. Totodată, peste 14 000 kilometri din rețeaua telegrafică și telefonică românească au fost utilizați pentru cerințele frontului, ceea ce a permis Comandamentului sovietic să câștige timpul necesar pentru instalarea unor noi rețele și să economisească propriul material ³⁵.

Eforturi deosebite pentru asigurarea industriei și transporturilor cu cantități de cărbune, carburanți și lubrifianți indispensabile pentru buna funcționare a trenurilor, avioanelor, tancurilor și mașinilor de tot felul au fost depuse de personalul din întreprinderile miniere și petroliere de stat sau particulare. În fruntea acțiunilor pentru ridicarea permanentă

a producției de cărbune au stat organizațiile partidului comunist și cele de masă, democratice de sub directă sa conducere. Sub imboldul acestora, muncitorii, tineri și vîrstnici, au lansat aici, ca și în alte ramuri de producție, întreceri în muncă sau au introdus numeroase inovații care au ușurat procesul productiv și au mărit productivitatea muncii. „Războiul patriotic împotriva hitlerismului — scria în primăvara anului 1945 «Scinteia» — a intrat în faza hotărîtoare a încordărilor finale (...). În fabrici, în uzine, în mine, eforturile muncitorimii de a spori producția capătă o amploare din ce în ce mai mare. Se organizează întreceri între fabrici, între secțiile aceleiași fabrici sau între echipe. Cu gîndurile îndreptate spre ostașii frontului antihitlerist muncitorii își încordează brațul și mintea, căutînd să ridice randamentul muncii lor”³⁶. Prin exemplul însuflețitor al comunistilor din Valea Jiului, care au muncit cîte două schimburi, dintre care unul în mod voluntar și fără salariu suplimentar, s-a asigurat o creștere constantă a cărbunelui extras; la sfîrșitul lunii martie 1945 minerii din această ramură industrială realizau deja o producție de aproape două ori mai mare decît în septembrie 1944³⁷.

În mod asemănător s-au comportat muncitorii din schelele petroliere, din rafinăriile și atelierele mecanice pe care le deserveau. Lucrînd neîntre-rup pentru ridicarea nivelului extracției de țiței, ca și pentru refacerea instalațiilor avariate, repararea utilajelor de forat și repunerea în producție a sondelor părăsite, petroliștii au reușit ca pînă la sfîrșitul lunii mai 1945 să repună în stare de funcționare 3/4 din instalațiile de prelucrare, mărin-d de trei ori producția de petrol extrasă și prelucrată față de luna septembrie 1944. Sutele de trenuri cu cisterne împreună cu conductele petroliere ale României au aprovizionat continuu frontul cu peste 540 000 de tone de benzină, ulei, petrol, motorină³⁸.

Răspunzînd cu patriotism și căldură la chemarea țării, muncitori inginerii și funcționarii din industria ușoară și alimentară și-au adus contribuție însemnată la aprovizionarea unităților luptătoare cu echipa-ment și subzistențe atît de necesare în grelele infruntări din toamna și iarna anilor 1944—1945 din Ungaria și Cehoslovacia. În afara cantităților impresionante de medicamente, săpun și lenjerie de spital au fost livrate frontului aproape 700 000 perechi de încălțăminte, peste 133 000 mantale, vestoane și bluze, o însemnată cantitate de căciuli, cojoace, cu mult peste 6,5 milioane metri de țesături diverse, precum și alte produse ca batiste, ciorapi, tifon, vată, foi de cort, hamuri, atelaje pentru cai³⁹. Numărul total al obiectelor de echipament cu care a fost aprovizionat frontul anti-hitlerist s-a cifrat la aproape 2 200 000⁴⁰. Totodată, datorită muncii sus-ținute a celor ce lucrau în industria alimentară au fost expediate pe front aproape 45 000 de tone de alimente și subzistențe diferite⁴¹.

Înțelegînd că numai biruința asupra fascismului va putea asigura consolidarea independenței naționale și dezvoltarea cuceririlor obținute de forțele patriotice, democrate, muncitorii au lucrat în folosul frontului sute de mii de ore gratuit și au efectuat, în afara orelor de program, nume-roase acțiuni de interes obștesc. Spre sfîrșitul lunii martie 1945, la apelul Confederației Generale a Muncii de a dona salariul pe o zi pentru ajuto-rarea răniților și a familiilor celor ce luptau pe front, în numai cîteva zile s-a depus suma de aproape 310 milioane lei⁴². „Muncitorimea — arăta organul central de presă al Partidului Comunist Român, — care și-a jertfit răgazul timpului liber, punîndu-și toată forța în joc pentru munca pro-ductivă, a dat dovada celui mai adînc simț patriotic. A dat dovada înțe-

legerii depline a situației țării noastre, care trebuie să facă eforturi să se ridice în rîndul națiunilor demne de libertate, să poată să-și spună cuvîntul la conferința păcii. A înțeles că acum nu este momentul delăsării, ci, mai mult ca întotdeauna, poporul român trebuie să lupte, cu arma, pe front, și prin muncă, în spatele frontului, pentru a ajuta în mod eficient la zdrobirea fiarei fasciste”⁴³.

În efortul general de sprijinire activă a războiului antihitlerist, partidul comunist a acordat o atenție deosebită mobilizării maselor muncitoare neproletare și, în primul rînd, a țărănimii muncitoare. Izvor uriaș de energie și forță, așa cum arăta conducerea Frontului Plugarilor, aliatul principal al clasei muncitoare, care constituia cea mai mare parte a populației României acelor ani, țărănimea a răspuns cu însuflețire la chemările partidului comunist, și-a făcut cu prisosință datoria față de țară, evidențiind cu putere ceea ce a caracterizat-o dintotdeauna: dragostea de libertate, iubirea înflăcărată a gliei strămoșești, voința de a-și apăra patria.

Treptat și într-o măsură din ce în ce mai mare țărănimea a devenit o pîrghie hotărîtoare în sprijinirea războiului. Satele românești au devenit principalele surse și rezervoare în aprovizionarea armatelor române și sovietice cu întreaga cantitate de alimente, precum și cu animale de tracțiune, atît prin contribuții voluntare, cît și prin îndeplinirea cu dăruire a sarcinilor de rechiziții. Totodată, țărănimea a reușit să satisfacă în condiții bune aprovizionarea cu produse a populației de la orașe, precum și a unor ramuri industriale cu materii prime; ea a participat din plin la refacerea și amenajarea aerodromurilor, drumurilor, podurilor și rețelelor de transmisiuni și căi ferate. Impresionante sînt în acest sens cifrele statistice, desigur incomplete, care arată că pentru aprovizionarea frontului țărănimea a dat peste 220 000 tone de grîu, carne, grăsimi, zarzavaturi și alte produse alimentare și peste 142 000 tone de grăunțe și furaje⁴⁴.

O contribuție deosebită la sprijinirea războiului antihitlerist a adus-o tineretul care, afirmîndu-și cu vigoare spiritul revoluționar, înaltul simț de răspundere, încrederea în forțele înaintate ale societății în frunte cu partidul comunist, a participat la amplele acțiuni revoluționare, la lupta poporului român pentru eliberarea țării și înfrîngerea fascismului, pentru creșterea continuă a ajutorului multilateral, material și uman, destinat frontului.

Remarcînd cu deplin temei că „asigurarea victoriei contra fascismului este strîns legată de tăria frontului”, tovarășul Nicolae Ceaușescu a stabilit cu claritate ca sarcină principală a Uniunii Tineretului Comunist — organizație ce cuprindea elementele cele mai avansate și combative din rîndurile tinerilor muncitori, țărani, elevi, și studenți —, să se angajeze cu toate forțele în războiul drept, antihitlerist. „Pentru a contribui în mod efectiv la război — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — este nevoie ca întregul tineret să fie mobilizat la lupta pentru zdrobirea fascismului, să muncească pentru mărirea producției. Prima sarcină a tineretului este unirea întregului tineret într-o largă mișcare pentru mărirea efortului de război, pentru refacerea țării, pentru progres. Toți tinerii trebuie să se considere soldați ai luptei contra fascismului”⁴⁵.

Mobilizați de către Uniunea Tineretului Comunist și alte organizații de tineret democratice, tinerii au fost prezenți la majoritatea activităților întreprinse pentru ridicarea continuă a capacității de luptă a unităților militare, pentru asigurarea procesului de producție în întreprinderile ce lucrau pentru front, pentru refacerea instalațiilor distruse. Evidențiind impor-

tanta participare a tinerei generații și eforturile deosebite depuse de tineretul român, împreună cu întregul popor, la mărirea producției destinate frontului și reconstrucția țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta la Conferința Uniunii Tineretului Muncitoresc (Comunist) Bulgar, ținută la Sofia la sfârșitul lunii martie 1945: „Tineretul țării noastre muncește pentru a asigura frontului cele necesare. În minele de cărbuni tinerii au format echipe pentru a mări producția de război. La C.F.R. tinerii lucrează și simbătă după masă pentru a grăbi refacerea atelierelor și a căilor de comunicație. Peste tot tinerii lucrează ore suplimentare pentru mărirea producției de război (...) unii tineri au muncit câte 36 de ore continuu pentru a termina mai repede o comandă pentru Armata Roșie”⁴⁶.

Aceeași intensă activitate în campania de sprijinire a frontului au desfășurat-o intelectualii. Încă în septembrie 1944 partidul comunist și-a exprimat deschis poziția privind rolul oamenilor de cultură în noile condiții social-politice de după doborârea dictaturii antonesciene. În Apelul Comitetului Central al partidului comunist se preciza în acest sens: „Intelectuali! Puneți cunoștințele și capacitățile voastre în slujba intereselor națiunii. Alăturați-vă luptei patriotice contra hitlerismului și fasciștilor”⁴⁷.

Dind glas sentimentelor patriotice ale intelectualității, la mitingul ținut la 17 septembrie 1944 în sala „Tomis” din București, profesorul universitar Petre Constantinescu-Iași sublinia că intelectualitatea susține din toată inima războiul național dus împotriva Germaniei hitleriste. Cîteva luni mai tîrziu, în moțiunea adoptată de Conferința generală a învățătorilor și profesorilor membri ai Frontului Plugarilor, la începutul lunii februarie 1945, se arăta: „Trebuie să facem toate eforturile pentru a mări atît din punct de vedere material, cît și sufletește puterea noastră de luptă împotriva hitlerismului” (...) ⁴⁸.

Numeroși medici militari (activi și de rezervă) și civili, precum și personal ajutător — surori medicale, sanitari — au plecat pe front sau și-au făcut cu prisosință datoria în țară, redînd societății peste 90 000 de militari răniți. Totodată, merită relevate acțiunile desfășurate de intelectualii care, identificîndu-se cu interesele țării, cu lupta poporului, au avut un rol de seamă prin scrierile, cuvîntul și atitudinea lor de înaltă răspundere față de destinele națiunii, în ridicarea la cel mai înalt grad a sentimentului datoriei patriotice, a spiritului de sacrificiu în rîndurile militarilor, ale tuturor cetățenilor, în susținerea politică, culturală, propagandistică și materială a războiului antihitlerist. Scriitori și poeți de seamă, printre care Mihail Sadoveanu, Eugen Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, Mihai Beniuc și alții, au participat la organizarea unor festivaluri destinate colectării de fonduri, iar artiști ai Operei Române și ai teatrelor din București au cedat incasările de la spectacole pentru sprijinirea frontului sau ajutorarea celor aflați răniți în spitale.

Numeroși cetățeni aparținînd celor mai diverse categorii și păături sociale au răspuns apelurilor Apărării Patriotice, — organizație cu caracter larg de masă, democratic, antifascist, acționînd sub îndrumarea partidului comunist — care, în colaborare cu sindicatele, organizațiile de tineret, Uniunea populară maghiară, Crucea Roșie, Liga apărării sociale și alte organizații patriotice, a organizat diverse acțiuni culturale pentru strîngerea de fonduri și donații necesare susținerii frontului. Numai din București — dar și din alte orașe ale țării, precum Craiova, Constanța, Timișoara, Galați, Beiuș — această organizație a trimis pe front patru caravane cu sute de mii de pachete conținînd alimente, îmbrăcăminte, medicamente, cărți

poștale, țigări, ciorapi, bomboane, săpun, ață, creioane și alte lucruri necesare luptătorilor⁴⁹. „Avîntul plin de sacrificiu al muncitorimii din întreaga țară, străduința țărănimii și elanul intelectualilor — sublinia „Scînteia” la deschiderea bazarului-Apărării Patriotice — s-au îngemănat într-o acțiune de proporții nemaiîntîlnite. Această acțiune este menită să demonstreze legătura strînsă între front și popor, participarea întregii țări la ofensiva mareață a Armatei Române alături de glorioasa Armată Roșie, pentru nimicirea fiarei hitleriste, pentru războiul just al României”⁵⁰. Apărarea Patriotică a colectat și cheltuit suma de peste două miliarde și jumătate lei pentru ajutorarea răniților, a zecilor de mii de orfani, a familiilor celor din tranșee, precum și a sinistraților din Moldova și Transilvania⁵¹.

Toate aceste exemple sînt desigur elocvente pentru modul în care clasa muncitoare, țărăimea, intelectualitatea, toți cei ce lucrau direct pentru front sau în folosul lui s-au angajat fără rezerve în a da viață chemărilor Partidului Comunist Român, cîrmaci devotați și înțelepți, lucid și intransigent, care a reușit să concentreze energiile și voințele întregii națiuni în mărirea continuă a eforturilor de război, umane și materiale, cu adevărat uriașe în raport cu potențialul militar și economic al României la acea dată, în sprijinirea fără rezerve a frontului antihitlerist. „Dacă astăzi soldații noștri luptă cu eroism pe front, contribuind la zdrobirea fascismului — consemna spre sfîrșitul războiului organul central de presă al partidului comunist — aceasta se datorește forțelor democratice din interiorul țării, care au știut să mobilizeze și să îndrumeze întregul popor împotriva dușmanului intern și extern”⁵². Apar astfel cu atît mai surprinzătoare unele afirmații inserate în lucrări tipărite peste hotare care insistă, nefondat, uneori tendențios, asupra pretenției lipse de interes a guvernelor ce s-au succedat la conducerea țării pînă la 6 martie 1945 — și în care a fost permanent prezent și Partidul Comunist Român — pentru buna aprovizionare a unităților luptătoare, acuzînd chiar sabotarea de către acestea a industriilor ce lucrau pe front⁵³.

Interesele vitale ale poporului român au cerut ca el să participe în modul cel mai activ la lupta de eliberare a țării, la înfrîngerea Germaniei hitleriste și a aliaților ei, poziție pe care s-au situat, după cum s-a mai arătat, și partidele politice tradiționale ale burgheziei, național-țărănesc și național-liberal; atît timp cît acestea au participat la guvern au pus pe prim-plan sprijinirea războiului antihitlerist și îndeplinirea corectă a Convenției de armistițiu*. Situarea Partidului Comunist Român pe o poziție realistă, care a ținut permanent seama de interesul general național, a demonstrat realism politic, puterea de a găsi soluții viabile, acceptate de toate forțele politice, capacitatea de a aborda probleme esențiale ale momentului istoric dat de pe poziții concordante cu aspirațiile și interesele fundamentale ale poporului român.

* Semnificative ne apar în acest sens instrucțiunile trimise în luna decembrie 1944 de ministrul producției de război, Constantin Brătianu, membru marcant al Partidului Național Liberal, către industriile care lucrau pentru armatele aliate și române, în care se specifica: „Este o datorie de onoare pentru fiecare cetățean al țării, indiferent de stratul social din care face parte să depună maximum de efort și să ajute țara în executarea clauzelor din Convenția de armistițiu, dînd astfel posibilitate trupelor aliate și române să ducă mai departe lupta. Fiecare locuitor al țării, fără distincție, trebuie să contribuie la realizarea obligațiilor ce-i incumbă, prin funcțiunea sau serviciul pe care îl îndeplinește, pentru a se înlănțui toate forțele producătoare ale națiunii în scopul arătat mai sus. Colaborarea tuturor forțelor trebuie să se îndrepte numai în această direcție, iar deviza tuturor trebuie să fie «Muncă, muncă și iar muncă». Arh. M. Ap. N., fond Ministerul industriei armatei și producției de război, dosar 608, f. 18.

Izvorită din sentimentul înalt al dragostei față de glia strămoșească, din setea nestinsă de libertate, din dorința și voința de a face totul pentru front, pentru cauza victoriei, larga concentrare de forțe și energii ale națiunii în susținerea multilaterală a celor ce se jertfeau pentru zdrobirea Germaniei hitleriste a fost un factor permanent mobilizator pentru militarii din liniile de luptă, care au simțit astfel neconținut sprijinul poporului, între front și spatele frontului fiind o strinsă legătură și o stimulare reciprocă pentru cauza victoriei.

Dind glas sentimentelor de profundă satisfacție și mândrie cu care întreaga națiune română, forțele iubitoare de pace de pretutindeni au întâmpinat ziua măreață a victoriei din mai 1945, organul central de presă al partidului comunist consemna în acele zile: „Am contribuit /.../ cu hotărâre fățișă și sinceră la grăbirea ceasului răsplătitor pe care îl trăim acum alături de întreaga omenire. /.../ Participăm cu entuziasm la bucuria impetuoasă a omenirii prilejuită de victoria militară asupra fascismului. Să ne-o cîștigăm și pe aceea de a ne împărtăși din binefacerile senine ale păcii, să ne încordăm eforturile pentru a zidi o Românie luminoasă și fericită”⁵⁴.

În adevăr poporul român avea cu ce să se mîndrească. Prin hotărîrea, eroismul și jertfele uriașe pe care le-a dat poporul român a demonstrat, prin fapte, că aspirațiile sale erau de partea popoarelor care s-au opus fascismului, a luptei pentru libertate și independență. La operațiile desfășurate cot la cot cu trupele sovietice pe teritoriul Ungariei forțele române, cu un total de peste 210 000 de militari, constituiți în două armate cu 17 divizii de infanterie, cavalerie, vînători de munte, două brigăzi de artilerie antiaeriană, un corp aerian, o brigadă de căi ferate și alte diferite unități, au cucerit trei masive muntoase, au forțat 4 cursuri de apă, eliberînd 1 237 localități și puncte populate dintre care 14 orașe mari. În înclăștrările din Ungaria au căzut din rîndul militarilor români 42 700 de oameni, morți, răniți, dispăruți⁵⁵.

Sprijinită de întregul popor, angajîndu-se fără rezerve în lupta împotriva Germaniei naziste armata română și-a continuat cu hotărîre, alături de armata sovietică itinerariile de campanie pentru eliberarea poporului cehoslovac. Pe parcursul celor cinci luni de luptă, în condiții deosebit de grele impuse de terenul muntos al Cehoslovaciei și de vitregia unei ierni cu zăpezi mari și geruri puternice, unitățile române constituite din 17 divizii de infanterie, cavalerie, vînători de munte și artilerie antiaeriană, un corp aerian, o brigadă de căi ferate, un regiment de tancuri și multe alte formațiuni însumînd peste 248 000 de militari au pătruns în dispozitivul inamic pe o adîncime de peste 400 km. Forțînd 4 cursuri mari de apă și străbătînd prin aprige înclăștrări 10 masive muntoase mai importante, militarii români au eliberat 1 722 de localități și puncte populate între care 31 orașe luînd prizonieri mai mult de 20 000 de ofițeri și soldați inamici. Jertfa celor 66 995 militari — morți, răniți și dispăruți — a cimentat prietenia tradițională dintre popoarele român și cehoslovac⁵⁶.

În perioada de sfîrșit a războiului a fost angajat în luptele din Austria în sprijinirea ofensivei unor divizii de infanterie sovietice din Armata 7 de gardă, Regimentul 2 care de luptă român care a provocat inamicului importante pierderi în tehnica de luptă și în oameni. Totodată subunități române ale Grupului operativ al Brigăzii de căi ferate au acordat un prețios sprijin logistic forțelor sovietice precum și în refacerea și întreținerea liniilor și instalațiilor de telecomunicații de la Viena și din alte localități austriece⁵⁷.

Pe toată durata desfășurării războiului antihitlerist armata română a cooperat strins cu armata sovietică — care a dus greul războiului și a dat cele mai grele jertfe în marea înclăstare pentru înfrângerea fascismului — ceea ce a contribuit considerabil la zdrobirea inamicului generind și dezvoltind sentimente de prietenie și bună înțelegere între ambele părți aliaste.

În cele 263 de zile de aprige înclăstări armata română a străbătut prin lupte peste 1 700 km de la Marea Neagră până în cadrulaterul boem eliberind peste 200 000 km² de sub stăpinirea inamică în România, Ungaria, Cehoslovacia și Austria ⁵⁸. Ea a traversat prin acțiuni viguroase circa 20 masive muntoase, a forțat sau a trecut 12 cursuri de apă, a eliberat peste 3800 de localități între care 53 de orașe avind în tot timpul războiului pe front un total de circa 50 000 ostași, subofițeri și ofițeri și pierzind în lupte grele aproape 170 000 de militari — morți, răniți și dispăruți. Pentru curajul și eroismul dovedit în lupte peste 300 000 militari români au fost decorați cu înalte ordine și medalii de război sovietice, cehoslovace, ungare și românești. Armata română a provocat inamicului pierderi în personal care s-au ridicat la 117 798 prizonieri și 18 731 morți găsiți pe front ceea ce echivalează cu aproape 15 divizii ale Wehrmachtului ⁵⁹.

Pe întreaga durată a războiului antihitlerist guvernul român a trimis pe front, numai pentru completarea pierderilor suferite în linia întâia, peste 165 000 de militari iar în medie pentru asigurarea materială a doi ostași au muncit în spatele frontului, numai din rindurile celor mobilizați — pentru lucru în întreprinderi, agricultură și instituții, 50 oameni⁶⁰. La asigurarea materială a frontului se adaugă și o parte importantă din munca prestată de ceilalți locuitori ai țării.

Contribuția economică a României la înfrângerea Germaniei naziste se ridică după unele date, la 1 120 000 000 (valută 1938) dolari incluzind aici și cheltuieli financiare și în mărfuri derivate din stipulațiile Convenției de armistițiu — deși în fapt ne aflăm în situația de țară cobeligerantă⁶¹. Această sumă echivalind cu de peste patru ori bugetul României pe exercițiul financiar 1937—1938 este enormă raportată la mărimea țării și la condițiile în care s-a realizat.

Personalități de frunte militare și politice ale coaliției Națiunilor Unite, radioul și presa străină au relevat importanța contribuției generale a României atât din punct de vedere militar — elogiind vitejia ostașilor ei — cit și prin forțele materiale și umane mobilizate la susținerea războiului antifascist. Ministrul de externe al Uniunii Sovietice remarca la Conferința de pace de la Paris în octombrie 1946 contribuția României care „printr-o acțiune hotărâtă s-a eliberat de regimul fascist al lui Antonescu, s-a alăturat aliaților. /.../ Împreună cu noi, împreună cu trupele aliaste, noua Românie democratică a început lupta pentru înfrângerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem sacrificiile aduse de poporul român acestei cauze”. La rindul său, la 23 ianuarie 1945 Anthony Eden ministrul de externe al Marii Britanii a declarat în Camera Comunelor : „România a dat deja un ajutor substanțial cauzei aliaților”⁶². În aceeași lună, în cursul unei interpelări parlamentare în Camera Comunelor, deputatul laburist Ivor Thomas referindu-se la ponderea militară pe care o avea deja România în războiul antihitlerist declara : „De vreme ce România este a patra țară ca efectiv pe frontul împotriva Germaniei, ar fi cazul să se propună să i se acorde un statut de cobeligerantă”⁶³, lucru apreciat și de participanții la Conferința de pace de la Paris.

Sintetizând participarea militară și economică a României la războiul antihitlerist, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste consacrate împlinirii a 40 de ani de la înfăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944 : „Participarea României, cu întreaga sa forță la războiul împotriva Germaniei naziste, luptele grele purtate de ostașii români, sacrificiile uriașe făcute de întregul popor pentru obținerea victoriei finale asupra fascismului au demonstrat hotărârea poporului român de a lupta pentru zdrobirea fascismului și lichidarea politicii imperialiste de dominație și asuprire, pentru democrație, pentru cauza independenței și libertății popoarelor, a înțelegerii și colaborării în întreaga lume”⁶⁴.

Prin întreaga activitate desfășurată în timpul războiului antihitlerist dus de România alături de Uniunea Sovietică și celelalte forțe ale Națiunilor Unite, Partidul Comunist Român și-a cîștigat merite deosebite în istoria patriei reușind să concentreze energiile și voința întregii națiuni în mărirea continuă a eforturilor militare, umane și materiale, afirmîndu-se totodată ca o forță matură, calită, capabilă să ducă destinele țării, să înfăptuiască aspirațiile de libertate națională și dreptate socială ale întregului popor.

N O T E

¹ *Holătre privind aniversarea a 40 de ani de la victoria asupra fascismului și sărbătorirea „Zilei Independenței României”* în „Scinteia”, nr. 13214, din 16 februarie 1985.

² *6 Martie 1945*, Edit. politică, București, 1982, p. 54.

³ „România liberă”, nr. 12, din 26 august 1944.

⁴ Ibidem, nr. 11, din 24 august 1944.

⁵ Ibidem, nr. 15, din 30 august, 1944.

⁶ Ibidem, nr. 20, din 4 septembrie 1944.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, nr. 16, din 31 august 1944.

⁹ *Vezi pe larg, Ștefan Păslaru, Date privind sprijinirea armatei de către masele populare în lupta pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului național (septembrie-octombrie, 1944)* în „File din istoria militară a poporului român” vol. 1, Edit. militară, București, 1973, p. 245—262.

¹⁰ „Luptătorul bănățean”, nr. 12, din 1 noiembrie 1944 ; „Scinteia”, nr. 43, din 2 noiembrie 1944 și nr. 38, din 28 octombrie 1944, *Curierul* nr. 47, din 4 noiembrie 1944.

¹¹ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare : Arh. M. Ap. N.), fond 3, dosar 154, f. 160.

¹² „Scinteia”, nr. 13, din 3 octombrie 1944.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Edit. politică, București, 1970, p. 630.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 10, 1974, p. 624—625.

¹⁵ Colonel dr. Florian Tucă, *Factori ai succeselor trupelor române în războiul antihitlerist*, Edit. militară, București, 1979, p. 134.

¹⁶ „Scinteia”, nr. 1, din 21 septembrie 1944.

¹⁷ Ibidem, nr. 16, din 7 octombrie 1944.

¹⁸ Ibidem, nr. 84, din 14 decembrie 1944.

¹⁹ Ibidem, nr. 6, din 27 septembrie 1944.

²⁰ *Apelul Consiliului Frontului Național Democrat către țară de Anul Nou 1945*, 1 ianuarie 1945, p. 12.

²¹ „Viața sindicală”, nr. 5, din 21 ianuarie 1945.

²² „Scinteia tineretului”, nr. 9, din 1 ianuarie 1945.

²³ „Scinteia”, nr. 7, din 26 septembrie 1944.

²⁴ Ibidem, nr. 188, din 4 aprilie 1945.

²⁵ Ibidem, nr. 80, din 10 decembrie 1944.

- ²⁶ Ibidem, nr. 109, din 15 ianuarie 1945.
- ²⁷ „Viața sindicală”, nr. 6, din 28 ianuarie 1945.
- ²⁸ General-maior Vasile Anescu, *Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist*, ed. a II-a revăzută, Edit. militară, București, 1974, p. 52.
- ²⁹ Ibidem, p. 64.
- ³⁰ Ibidem, p. 67.
- ³¹ Ibidem, p. 68.
- ³² Colonel dr. Constantin Ucrain, *Direcții principale ale politicii militare a României în perioada luptelor duse de armata română pe timpul războiului antihitlerist pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei*, în „File de istorie militară a poporului român”, vol. 9, Edit. militară, București, 1981, p. 59.
- ³³ Constantin Nicolae, *Războiul antihitlerist purtat de România — război al întregului popor*, în „Anale de istorie”, an XXI, nr. 2, 1975, p. 47.
- ³⁴ Colonel dr. Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 59.
- ³⁵ General-maior Vasile Anescu, *op. cit.*, p. 84.
- ³⁶ „Scînteia”, nr. 188, din 4 aprilie 1945.
- ³⁷ General-maior Vasile Anescu, *op. cit.*, p. 87.
- ³⁸ Ibidem, p. 94.
- ³⁹ Arh. M. Ap. N., fond 948, dosar nr. 1 410, f. 8, 15, 17.
- ⁴⁰ *România în războiul antihitlerist*, Edit. militară, București, 1966, p. 514, 569.
- ⁴¹ Arh. M. Ap. N., fond 948, dosar 1 367, f. 77—85.
- ⁴² „Scînteia”, nr. 181, din 28 martie 1945.
- ⁴³ Ibidem, nr. 156, din 3 martie 1945.
- ⁴⁴ Arh. M. Ap. N., fond 948, dosar 1 410, f. 14—16, 29.
- ⁴⁵ „Scînteia tineretului”, nr. 9, din 1 ianuarie 1945.
- ⁴⁶ Ibidem, nr. 23, din 8 aprilie 1945.
- ⁴⁷ „Scînteia”, nr. 1, din 21 septembrie 1944.
- ⁴⁸ „Frontul Plugarilor”, nr. 5, din 7 februarie 1945.
- ⁴⁹ „Buletinul Apărării Patriotice”, nr. 3, din 1 mai 1945.
- ⁵⁰ „Scînteia”, nr. 188, din 4 aprilie 1945.
- ⁵¹ Constantin Nicolae, *op. cit.*, p. 51.
- ⁵² „Scînteia”, nr. 194, din 10 aprilie 1945.
- ⁵³ Colonel dr. Florian Tucă, *op. cit.*, p. 206—208.
- ⁵⁴ „Scînteia”, nr. 220 din 11 mai 1945.
- ⁵⁵ Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Florian Tucă, Vasile Mocanu, *Armata română în revoluția din august 1944*, Edit. politică, București, 1984, p. 245.
- ⁵⁶ *Pe drumurile biruinței*, Edit. militară, București, 1984, p. 12.
- ⁵⁷ Ștefan Păslaru, *Aspecte privind relațiile trupelor române cu populația civilă din Ungaria și Cehoslovacia în perioada războiului antihitlerist și pe timpul înapoierii lor în țară*, în „File din istoria militară a poporului român”, vol. 5—6, Edit. militară, București, 1979, p. 419.
- ⁵⁸ Dr. Ilie Ceaușescu, dr. Florin Constantiniu, dr. Mihail E. Ionescu, *200 de zile mai devreme*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 208.
- ⁵⁹ Ibidem.
- ⁶⁰ Constantin Nicolae, *op. cit.*, p. 46.
- ⁶¹ *200 de zile mai devreme*, *op. cit.*, p. 209.
- ⁶² Constantin Nicolae, *op. cit.*, p. 53.
- ⁶³ *200 de zile mai devreme*, *op. cit.*, p. 211.
- ⁶⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 27, 1985, p. 433.

LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN MOBILISATEUR DU PEUPLE TOUT ENTIER À LA VICTOIRE SUR LE FASCISME AUX CÔTÉS DE L'UNION SOVIÉTIQUE ET DES AUTRES FORCES DES NATIONS UNIES

Conçue et réalisée comme un immense soulèvement à la lutte du peuple tout entier, la révolution de libération nationale et sociale, antifasciste et antiimpérialiste a enregistré pendant toute l'étape de l'insur-

rection, de la guerre pour la libération du territoire, de même qu'ultérieurement jusqu'à la victoire totale sur l'Allemagne nazie un engagement plénier et direct du peuple tout entier à l'appui au front antihitlérien.

Les tâches complexes découlant de la nécessité de soutenir le front par tous les moyens ont été clairement exprimées dans l'appel lancé par le Parti Communiste Roumain, „Tout pour le front, tout pour la victoire” qui a constitué pratiquement pour le pays tout entier le programme de travail et d'action de toutes ses branches économiques, la mobilisation de toutes les richesses matérielles, de toutes ses ressources humaines, de tout son potentiel scientifique pendant la juste guerre menée par les Nations Unies pour briser les hitlériens.

L'étude reflète le consensus général national concrétisé dans l'appui sans réserves à la guerre antihitlérienne et matérialisé par le comportement irréprochable, l'esprit de sacrifice de l'armée roumaine dans les luttes menées aux côtés des armées soviétiques pour la libération de la région nord-ouest du pays, de la Hongrie, de la Tchécoslovaquie ainsi que d'une partie du territoire de l'Autriche, dans l'engagement de toutes les ressources et les disponibilités du pays qui ont relevé les caractéristiques d'un immense effort national populaire qui a atteint 1,120 milliards de dollars, le cours de 1938, soit le budget de la Roumanie pour l'année financière 1937—1938 multiplié par quatre.

L'ample concentration de forces et d'énergies de la nation tout entière dans l'action visant à soutenir ceux qui se sacrifiaient pour l'écrasement du fascisme dans la lutte pour la liberté et l'indépendance est devenue un facteur permanent mobilisateur pour les militaires de premières lignes qui ont ressenti de la sorte l'aide du peuple, entre le front et l'arrière de celui-ci existant constamment une étroite liaison et un encouragement réciproque pour la cause de la victoire.

SITUAȚIA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA SEPTEMBRIE 1940 — DECEMBRIE 1941 ÎN NOI SURSE DOCUMENTARE STRĂINE

ION STANCIU

Fără a dezminți un adevăr atît de bine cunoscut istoricilor ce se ocupă de epoca contemporană, și anume că tendința informației documentare ce-i interesează este de a spori mercur, arhivele Statelor Unite, dintre cele mai recent accesibile, vin și ele să contribuie la lărgirea considerabilă a informațiilor noastre, cu atît mai mult cu cît ne apropiem de prezent. Această nouă sursă arhivistică, și ne vom referi la arhivele Departamentului de stat al Statelor Unite, se adaugă astfel unor surse externe devenite de acum cunoscute dar care continuă și ele să ne furnizeze informații importante privitoare la aspecte ale istoriei României în momente de lacună documentară sau în împrejurări în care documentul intern rămîne insuficient.

Sub acest raport, prezența unor documente pline de interes în arhivele ministerului de externe din Washington, capabile să arunce o lumină în plus asupra României anilor 1940—1941, ar putea să surprindă, la prima vedere. Este evident că aceste documente nu intră în categoria surselor am putea spune de prima mînă, loc ce rămîne desigur rezervat documentelor provenind din țările ce au jucat un rol activ, de primă magnitudine, în anii respectivi în istoria dramatică a României, precum Germania, U.R.S.S. Anglia, Franța sau Italia. Dacă poim de la premiza că politica de izolaționism mai continua încă în 1940 și 1941, cu numeroasele ei rezerve față de chestiunile politice europene, rezerve vizibile încă dinaintea izbucnirii războiului mondial, ne va veni greu să admitem chiar și posibilitatea existenței unui interes cît de cît semnificativ, la Washington pentru o țară ca România, situată într-un îndepătat colț al Europei de sud-est. Din punct de vedere formal Statele Unite erau neutre, aflîndu-se în afara scenei pe care evoluau principalii protagoniști ai conflictului politico-militar din Europa. Imposibilitatea existenței unui asemenea interes ar putea fi confirmată și de impresia că intrarea precipitată în război a Statelor Unite, în decembrie 1941, coincide neapărat și cu o bruscă creștere, din nimic aproape, a interesului american pentru chestiunile politice europene, inclusiv pentru cele românești. Un șir întreg de documente reprezentînd corespondența legației S.U.A. din România de care ne vom ocupa mai jos, infirmă această primă impresie; contrar aparențelor, atît în Statele Unite cît și în România a început să se manifeste un interes crescînd pentru cunoașterea reciprocă a pozițiilor și acțiunii ambelor guverne. În România, faptul că Statele Unite, deși neutre încă, erau o mare putere confereau unui dialog cu Washingtonul o valoare specială. O elementară perspicacitate, care n-a lipsit, indica a nu se neglija că mai devreme sau mai tîrziu acest stat ar fi putut să intre din nou în război, cum se mai întîmplase în 1917. La Washington, în eventualitatea aceleiași situații, cunoașterea situațiilor

din România, din centrul și sud estul Europei, devenea de asemenea o necesitate, contrar neutralității oficiale și chiar în ciuda reducerii treptate a relațiilor economice româno-americane și îndepărtării politice continue a guvernului din București de vederile guvernului american.

Nefiind deci direct amestecate și interesate în crizele prin care trecea România după izbucnirea războiului la 1 septembrie 1939, Statele Unite par a fi acordat legației lor din București o atenție deosebită, datorită posibilităților ei de informare. Peste România însăși, după pierderea contactului cu Franța, după retragerea în octombrie 1940 a personalului legației britanice din București și ruperea legăturilor cu Anglia, legația americană a rămas singurul canal diplomatic încă intact și direct orientat spre occident. Dar aceste împrejurări de ordin general au conferit astfel o însemnătate cu totul specială legației americane din București, corespondența ei ne va edifica asupra conținutului informației ce a circulat pe acest canal diplomatic, în momente despre a căror importanță s-ar mai putea adăuga doar foarte puțin, fiindu-ne foarte cunoscută.

Valoarea acestor informații, la rindul ei, se poate degaja din chiar ipostazele în care este prinsă în textul documentar : ca aspect capabil să trezească interes diplomației americane, lămurind nivelul cunoașterii situației la Washington ; ca informație culeasă direct din cercurile politice românești, în anticiparea unor evenimente sau imediat după ce ele au survenit, oglindind în ce măsură aceste cercuri erau ele însele informate, cum priveau evoluția evenimentelor respective și cum le comentau. Acest ultim aspect trebuie desigur considerat, pentru a nu ne înșela asupra adevărului, și ca o reflectare subiectivă a realității la care se referă informația, căci desigur că de multe ori informațiile obținute din cercurile politice românești reflectau nu atât situația reală cât ceea ce se socotea util a se comunica în legătură cu ea la Washington. Pe de altă parte, ansamblul informațiilor aflate în documente, unele comunicându-ne și aspecte sau legături ce nu rezultă din alte surse, ne redă destul de mult și din atmosfera momentului în care au fost culese.

Parcursul documentelor ne lasă de asemenea convingerea că circulația informațiilor între București și Washington, a unor informații de această importanță, a fost în mare măsură posibilă datorită prezenței la legația americană din România a lui Franklin Gunther Mott. Constatarea după care el se bucura de o mare stimă și considerație în rindul corpului diplomatic străin din capitala României, datorită atât excepționalelor sale calificări diplomatice cât și datorită unei remarcabile posturi intelectuale, nu pare a fi deloc o exagerare. El fusese numit ministru plenipotențiar în România în 1937 și „reușise că câștigă încrederea și bunăvoința tuturor” în cercurile politice, diplomatice și intelectuale din București, aflăm din aceeași sursă¹, ceea ce concordă cu aprecierea că F. Gunther Mott era de fapt unul dintre cei mai distinși membri ai serviciului diplomatic al Statelor Unite. O cât de rapidă privire aruncată asupra biografiei sale e suficientă pentru a admite că acestea nu reprezentau deloc simple afirmații de circumstanță, că ministrul Washingtonului la București în primii ani ai războiului era o personalitate proeminentă, un diplomat perfect familiarizat cu problemele diplomatice ale țării sale, cu cele ale statelor europene în general și, după cum vom vedea în continuare, și cu cele ale României.

F. Gunther Mott era diplomat de carieră, fiind născut în 1885, absolvent al Universității Harvard și licențiat al cunoscutei Ecole Libre des Sciences Politiques. Cariera diplomatică o începuse în 1908, ca secretar

la ambasada S.U.A. din Japonia, după care urcase din treaptă în treaptă, trecînd pe la posturile din Paris, Managua, Rio de Janeiro, Christiania, Londra, Roma, pînă la numirea sa în 1928 ca ministru plenipotențiar în Egipt. Din 1930 ocupase aceeași poziție în Ecuador, pentru ca în 1937 să fie trimis, după cum am mai arătat, în România, unde avea să rămînă, reținut de împrejurări pînă în decembrie 1941, cînd a și încetat din viață.

Valoarea informațiilor trimise de Gunther Mott superiorilor săi din București provine, în acest context, din legăturile deosebite pe care diplomatul american le-a avut în cercurile politice din capitala României, legături care duceau pînă în vîrfurile piramidei puterii. Ele i-au permis încă dinainte de perioada din care vom culege documentele de mai jos să se intereseze de toate problemele de primă importanță ale politicii externe românești, de evoluția relațiilor României cu Uniunea Sovietică și Ungaria, Germania, Italia în vara lui 1940, de criza regimului politic intern prin care trecea România. Chiar dinainte de septembrie 1940 aflăm, din corespondența lui Gunther Mott cu Departamentul de stat, atunci cînd ministrul american dezvăluie sursa informațiilor de care dispune, că el avea contacte și conversații ample cu persoane ca primul ministru Gigurtu², cu Gh. Tătărașcu,³ cu Al. Cretzianu, secretarul general al Ministerului de Externe⁴, cu Constantin I.C. Brătianu⁵, după toate probabilitățile și cu Iuliu Maniu, deși nu putem invoca mențiunea unei conversații cu acesta din urmă, care să fi fost prinsă într-un document.

Găsim uneori în documentele lui Gunther Mott, atunci cînd se amintesc numele unor personalități cu care se află în legătură și de la care culege informații, și unele comentarii care lămuresc natura acestor relații. Așa de pildă în legătură cu Gigurtu, diplomatul american precizează că se găsea „într-un dezacord fundamental”, Gigurtu fiind „progerman iar eu anti-Hitler”, ceea ce nu-i împiedica însă să se împace bine, fiind vorba, crede Gunther Mott, „de o scînteie de simpatie”⁶.

Între contactele lui Gunther Mott în cercurile politice românești unul ne va reține atenția și anume legătura sa cu generalul Ion Antonescu, legătură care, în contextul celorlalte nume menționate mai sus apare prea puțin neobișnuită, dată fiind această abilitate a diplomatului american de a întreține cele mai utile contacte. Cu generalul Antonescu, Gunther Mott avea, se poate constata, o legătură care data în orice caz dinainte de venirea acestuia la putere, de vreme ce o telegramă a diplomatului american, expediată din București, 12 iulie 1940, reproduce o lungă conversație avută cu generalul român de însuși Gunther Mott, la 7 iulie, la vila din Predeal a lui Antonescu. Discuția avea loc în așteptarea arestării lui Antonescu și acesta expunea ministrului american motivele pentru care făcea opoziție politicii regelui Carol al II-lea⁷. Într-un document mai tîrziu, datat 26 iunie 1941, aflăm detaliul că Gunther Mott socotea relațiile sale personale cu generalul Antonescu drept „cordiale”⁸, ceea ce și explică de altfel succesul cu care a reușit să strîngă în continuare informațiile incluse în telegramele și depeșele transmise la Washington din România, după venirea lui Antonescu la putere.

Oprindu-ne asupra cîtorva dintre aceste documente, vom trece mai întîi în revistă depeșa lui Gunther Mott datată 26 septembrie 1940, din București, cu adnotarea „Confidențial pentru Secretar și subsecretar”. Ea relatează rezultatele unei convorbiri avute de ministrul american cu ministrul Germaniei la București, convorbire care aflăm că a avut loc la Predeal, în aceeași vilă a generalului Antonescu la care ne-am referit mai sus.

În cursul convorbirii, Gunther Mott l-a întrebat pe Fabricius mai întâi . . . , de ce principiul transferului de populație a fost lăsat în suspensie în complicata chestiune a Transilvaniei". Ministrul german a răspuns „că ar fi fost necesară forța pentru a-l aplica și că nici guvernul să unice cel al Italiei nu erau dispuse să recurgă la forță în această regiune . . . ". Gunther Mott comunică în continuarea aceleiași conversații că . . . ,Fabricius a adăugat o interesantă observație cu privire la faptul că între dificultățile de aplicare a aranjamentului (a dictatului de la Viena — n.n.) s-a aflat și hotărîrea inflexibilă a Maghiarilor de a-i include pe secui și teritoriul locuit de ei în orice asemenea acord". Gunther însuși remarcă în acest context că „acest lucru nu mă surprinde deoarece adesea l-am ascultat cu luare aminte asupra acestui subiect pe ministrul maghiar , dl. Bardossy. Din punct de vedere istoric Ungurii nu au nici o îndreptățire fiindcă ei i-au găsit pe Secui aici în momentul primei lor invazii" precizează Gunther însuși. Etnologic, socotea ministrul american, există probabil o înrudire între secui și maghiari, dar Gunther se grăbea să adauge apoi că din propriile sale observații situația nu motiva pretențiile guvernului din Budapesta : . . . ,am ajuns într-o împrejurare la un grup de secui aflați în regiunea împădurită a Carpaților, în timp ce vizitam niște prieteni ce aveau acolo o moară, și acei secui mi-au lăsat impresia clară că erau foarte satisfăcuți sub regimul românesc . . . ". Deși admite că acest episod are desigur valoarea unui test singular, ministrul american observă totuși, în același document, că dictatul de la Viena a produs oricum o ruptură greu de suportat de către secui în legăturile lor economice, tradițional foarte strînse și importante, cu centrele românești din Transilvania ⁹.

Gunther mai transmisese, de fapt, la Washington strict confidențial, la 5 septembrie, că Ungaria nu mai dorise să dea curs principiului transferului de populație „deoarece se teme că mulți maghiari nu vor opta pentru naționalitatea maghiară . . . ". Cu acest prilej, ministrul american făcuse cunoscut superiorilor săi că un înalt oficial român, cu care fusese în permanent contact în legătură cu situația din Transilvania, îi mărturisise că „România a fost forțată să accepte dictatul Axei de groaznicele amenințări că Axa va da sprijin Ungariei și drept urmare că România va fi împărțită în sfere de influență . . . „Se lăsase clar să se înțeleagă, comunicase oficialul român, mai ales că Italia insistase, în legătură cu amputarea Transilvaniei, „să obțină ceva din toate acestea" pentru ca Ungaria să-i fie recunoscătoare în special Romei ¹⁰.

Gunther Mott, care transmisese la Washington încă de la 30 august, telegrafic, numeroase impresii privind decizia regelui Carol al II-lea de a accepta dictatul de la Viena și scăderea bruscă a autorității regelui ca urmare a acestui lucru, înregistrînd de altfel și alte fapte care compromiseră încă mai dinainte autoritatea regală ¹¹, urmărise cu atenție atît evenimentele interne cît și externe legate de dictatul de la Viena, de consecințele lui capitale asupra situației României. La 3 septembrie 1940 Gunther comunicase telegrafic despre demonstrația ce avusese loc în centrul Bucureștiului împotriva dictatului, despre faptul că generalul aflat la comanda districtului Plis-Satu Mare refuzase ordinul de evacuare, în vreme ce la Brașov populația românească smulsese și distrusese steagul german instalat pe mașina unui înalt oficial al Reich-ului ¹².

În afara acestor reacții de opoziție la dictat, ministrul american mai sesizase și semnele unei apropiate schimbări politice. „Generalul Antonescu este în libertate de joia trecută", comunica el în aceeași telegramă din 3

septembrie, arătându-se totuși insuficient informat : „bănuiesc că (Antonescu-n.n.) a scăpat dar nu am nici o informație sigură cu privire la acest lucru și o mare taină înconjoară mișcările sale”. În orice caz, Gunther comunica ”Strict confidențial” că „se întâmplă ceva de o natură foarte importantă implicând cooperarea armatei”.

La 5 septembrie, în legătură cu veștile despre ocuparea militară de către germani a României, care ajunseseră pînă în Statele Unite, cu multe ecouri în special la radio Boston, Gunther opina, tot într-o telegramă strict confidențială, că era prea mult să se vorbească totuși despre o ocupație militară. Personal credea că prezența trupelor germane în regiunea petrolieră a României era mai curînd un reflex al complicatelor raporturi dintre Germania și Uniunea Sovietică, exagerarea importanței acestor trupe venind, după părerea sa, din surse britanice, care contau pe un viitor conflict între Berlin și Moscova.¹³ Ministrul american recunoștea că în acest context erau desigur greu de întrevăzut evoluțiile viitoare din relațiile dintre Germania și U.R.S.S. dar personal considera că dacă România ar demobiliza ea ar rămîne complet la discreția situației create de marile puteri ce o înconjurau, cu atît mai mult cu cît i se părea că garanțiile germane erau lipsite de o valoare sigură. Gunther își exprima chiar părerea că dacă România ar fi rezistat amenințării Axei și nu ar fi cedat dictatului, Germania nu ar fi riscat declanșarea unui conflict general în zonă. Ministrul american critica de asemenea eșecul cercurilor guvernante românești de a recurge la „foarte completul și vechiul plan englez și francez, elaborat în colaborare cu românii, pentru distrugerea terenurilor petrolifere”, amenințare la care Germania nu ar fi rezistat.¹⁴

Curînd după venirea la putere a generalului Antonescu, aceste impresii nesigure au lăsat loc în corespondența ministrului american cu superiorii săi din Washington unui șir de informații legate de noua situație politică internă și externă a României. Contactele mai vechi ale lui Gunther Mott și reluarea legăturii cu generalul Antonescu, ajuns acum în fruntea statului, dau informațiilor respective acel statut special la care ne-am referit anterior. La 19 septembrie 1940 Gunther afirma, de pildă, în legătură cu venirea la putere a generalului Antonescu, că acesta fusese sprijinit de Maniu, care nu dorise însă să participe la guvern susținînd că „el este prea pro-aliat și preferă să aștepte pînă ce Anglia va cîștiga războiul”.¹⁵

Personal, Gunther Mott părea acum înclinat chiar să privească cu înțelegere schimbarea politică intervenită la București, convins că noua situație răspundea mai bine împrejurărilor decît ceea ce acum i se păreau „pseudo-democrațiile” de mai înainte, influențat după toate aparențele și de reciprocitatea bunelor impresii dintre el și generalul Antonescu. La 17 septembrie ministrul american comunicase această impresie secretarului de stat¹⁶. Eroarea ei avea să se vădească prin chiar contrastul cu referirile sale la situația tot mai dramatică a României în lunile cît avea să mai rămînă la post. Direct sau indirect Gunther Mott a putut obține și transmite informații tot mai prețioase.

Dintr-o telegramă datată 25 octombrie 1940, adresată de ministrul american secretarului de stat cu mențiunea strict confidențial, aflăm astfel opiniile dictatorului român, inclusiv propria-i părere despre sine, așa cum Gunther le-a cules de la ambasadorul Turciei. Într-o lungă conversație avută cu acesta din urmă doar cu o zi înainte, Antonescu se străduise evident să găsească cuvinte de apreciere cu privire la liderii turci dar nu-și ascunsese nemulțumirea față de presa proastă ce se făcuse României în

Turcia după schimbarea de regim petrecută la București în septembrie. Motivîndu-și acțiunea de preluare a puterii, Antonescu afirmase că spera într-o apropiată recunoaștere a faptului că gestul său de strîngere a relațiilor cu Germania ” a fost o măsură de disperare și o soluție sine qua non pentru existența României. Ca o corabie în ape agitate ea trebuise să-și arunce ancora undeva . . . și nu existase nici o altă mare putere de care să se lege decît Germania. Aceasta, totuși, nu va afecta cîtuși de puțin loialitatea României față de vechiul ei prieten și asociat din Antanta Balcanică”, ținuse să precizeze Antonescu. El căutase de asemenea să-și liniștească interlocutorul, dîndu-i asigurări, ca și lui Gunther de altfel, că misiunea militară germană ce se afla în România nu avea să atingă niciodată un efectiv mai mare de o divizie și că avea să fie retrasă după o perioadă nu prea lungă de pregătire ¹⁷. Cum avea să se dovedească, aceste afirmații urmăreau să salveze doar aparențele, căci trupele respective nu numai că nu aveau să fie retrase ci aveau să fie chiar sporite.

Revenind la conținutul conversației ambasadorului turec cu dictatorul român, Gunther Mott mai preciza, în concluzie, că pe lîngă alte informații privind lipsa intențiilor Germaniei de a ataca Turcia, Antonescu mai lăsase impresia clară că personal „întrevedea un război lung; și un prieten al generalului — adăuga Gunther Mott — mi-a destăinuit confidențial că acesta a făcut observația că victoria englezilor ar putea cu greu fi așteptată a se produce în mai puțin de doi ani și jumătate.”

Într-o conversație avută de Gunther Mott cu generalul Antonescu la 19 noiembrie 1940, ministrul american a insistat și el asupra unor lămuriri care să-i permită clarificarea situației României în raport cu Germania, în eventualitatea aderării ei la Axa Roma-Berlin. Generalul Antonescu nici nu a negat nici nu a confirmat această eventualitate, dar ministrul american comunica totuși superiorilor săi că era probabil ca România, ca și Ungaria și Bulgaria, să facă pasul aderării la Axă ¹⁸. Informația a fost exactă, căci numai 4 zile mai tîrziu, la 23 noiembrie România a aderat la „Pactul tripartit”, după cum se știe.

Dintre informațiile transmise telegrafic de Gunther Mott la Washington în aceste prime luni de după venirea la putere al generalului Antonescu se remarcă prin însemnătatea lor și cele referitoare la împrejurările conflictului violent dintre Antonescu și Garda de fier, din ianuarie 1941. Cu 12 zile înainte ca acesta să se producă, ministrul american a avut o lungă conversație cu generalul Antonescu și a putut comunica strict confidențial secretarului de stat, la 10 ianuarie, o serie întreagă de detalii care lăsau să se întrevadă atît tensiunea crescîndă dintre general și gardiști cît și conjunctura externă în care evolua, tot mai strîns, România.

Antonescu deschisese conversația expunînd starea relațiilor cu guvernul sovietic în seama căruia dictatorul român era evident tentat să pună toate greutățile pe care le întîmpina regimul său. Așa explica, de altfel, și decizia lui de a rupe negocierile pentru un acord comercial ce se purtau cu Uniunea Sovietică și de a rechema de la Moscova delegația română trimisă acolo în acest scop, ca și lipsa de progres sesizabilă în negocierile pentru delimitarea frontierelor româno-sovietice. În același mod explica Antonescu interlocutorului său și imposibilitatea unui acord în cadrul Comisiei Dunărene ¹⁹, care înlocuise, din 25 octombrie 1940, fosta Comisie internațională a Dunării, după cum se știe. Foarte curînd în cursul conversației Gunther Mott a reușit însă să-și dea seama că dispoziția generalului Antonescu față de relațiile cu U.R.S.S. reflectau de fapt importanțele

schimbări intervenite în ultimul timp în politica Germaniei față de Uniunea Sovietică. În momentul în care ministrul american a insinuat că toate dificultățile menționate de Antonescu n-ar fi existat dacă Germania și-ar fi asumat responsabilitatea de a sprijini mai ferm România, în spiritul garanțiilor pe care i le dăduse, generalul Antonescu a răspuns într-un mod care punea în lumină implicațiile mult mai largi ale atitudinii Berlinului.

Antonescu și-a surprins interlocutorul spunându-i că în cursul ultimei sale vizite în Germania Hitler îi făcuse cunoscut că nu dorea în nici un fel ca România să provoace o ruptură în relațiile cu Uniunea Sovietică, întrucât el nu dorea război cu această țară.²⁰ Gunther Mott găsea această subliniere diferită de ceea ce generalul Antonescu îi comunicase la întâlnirea lor anterioară, ce avusese loc la 3 decembrie 1940, prilej cu care Antonescu îi spusese că, după părerea sa, deși Hitler nu dorea pentru moment un război cu Uniunea Sovietică acesta ar fi acceptat totuși să-l poarte, în eventualitatea izbucnirii lui, dispunând de suficiente trupe de altfel fără o altă destinație expresă²¹.

Gînd Gunther Mott a remarcat că această nouă atitudine a lui Hitler de a evita în orice împrejurări un conflict cu U.R.S.S.-ul implica, logic, preferința Germaniei spre o acțiune în sudul Dunării, avînd în vedere și toate pregătirile militare pe care trupele germane le întreprindeau în acel moment în România, generalul Antonescu s-a văzut nevoit să recunoască inevitabilele complicații ale situației pe cale de a se crea. Mai întîi, el și-a exprimat speranța că acestea nu se vor produce, adăugînd însă imediat că în cazul în care Bulgaria avea să consimtă la libera trecere a trupelor germane, lucrurile nu mai priveau de acum România. „Am remarcat — precizează în continuare documentul ministrului american — că dacă urma o ocupare de către germani a Bulgariei acesta ar fi putut însemna o răfuială cu Turcia și că acesta din urmă s-ar putea să nu aștepte pînă cînd un mare număr de trupe germane ar fi fost masate în Bulgaria în vederea loviturii. În orice caz cred că vor avea loc cel puțin conflicte aeriene”, continuă în document Gunther Mott. Antonescu „a răspuns că dacă aveau să fie ostilități, germanii le vor declanșa de pe teritoriul Bulgariei. La aceasta am replicat că liniile de comunicație germane treceau prin România și că după opinia mea această țară nu putea să evite atragerea ei în operațiunile din regiune, cu toate consecințele inevitabile. El (Antonescu -n.n.) a răspuns că acest lucru trebuie evitat cu orice preț.”

Într-o a doua parte a aceleiași telegramă din 10 ianuarie 1941, ministrul american preciza însă că, în general, era de acord cu Antonescu că pregătirile efectuate de trupele germane staționate în România puteau la fel de bine să nu aibă în vedere vreo operațiune anume. „Cu toate acestea cred că este de datoria mea să atrag atenția Departamentului de stat asupra acestor puncte de vedere care nu sînt, în mod necesar, împărtășite de toți observatorii din această țară, români sau străini. Unii cred că un conflict germano-rus este inevitabil în viitorul apropiat iar alții sînt de opinie că Germania este pregătită ca la o dată apropiată să lovească spre sud. Opinia generalului Antonescu cu privire la situația generală din Balcani poate fi excesiv optimistă”, avertiza de asemenea Gunther Mott, dar personal credea că de reținut rămînea ideea că deocamdată Germania nu dorea un conflict cu Uniunea Sovietică. Diplomatul american mai includea în același timp în telegrama sa referiri la părerile generalului Antonescu cu privire la perspectivele situației internaționale, în contextul afirmațiilor sale că era informat despre unele preocupări ale Germaniei de a determina

încheierea unei păci între Italia și Grecia. „Dacă această importantă declarație este adevărată, și nu am nici un motiv să mă îndoiesc de ea, — preciza Gunther Mott — faptul că Germania face considerabile concentrări de trupe în România ar conferi în mod evident Germaniei un mijloc de acțiune în cazul oricăror astfel de eforturi de pace. „Generalul a continuat — adaugă apoi Gunther Mott — să discute despre dorința sa privind o apropiată pace, îndeosebi având în vedere posibilitatea anarhiei în cazul prelungirii războiului”. Așa cum se putea observa și din telegrama anterioară, din 4 decembrie 1940, completa Gunther Mott, și acum generalul Antonescu se referea la impresia sa că Hitler ar fi fost pregătit să se retragă din țările pe care le ocupase în Europa occidentală, în schimbul păcii dar întrebând de interlocutorul său ce ar fi cerut, eventual, Hitler drept compensație, Antonescu a recunoscut, implicit, că toate acestea erau doar părerile sale, de vreme ce a recunoscut că „nu știa, deoarece el și Hitler nu discutaseră niciodată detaliile unei posibile păci”.²²

Doar la o zi după transmiterea acestei lungi telegramă, Gunther Mott transmitea tot telegrafic un alt text cu mențiunea „Strict confidențial”, cu precizarea că ruga ca informația să fie adusă și la cunoștința președintelui F. D. Roosevelt. El comunica acum că deținea de la „o augustă informatoare,” al cărui nume nu-l menționa (să fie oare vorba de principesa Ileana?), detalii privind atitudinea lui Hitler față de România, în lumina ultimelor evoluții. Această persoană îi destăinuise că „avusese o discuție de o oră cu Adolf Hitler chiar înainte de anul nou, prilej cu care, între altele, Hitler îi spusese că dorea „ca România să fie intern puternică și prosperă astfel încât să poată face comerț cu ea . . . că nu era cîtuși de puțin interesat în Garda de fier ori în orice alt fenomen intern și ca de obicei a spus că el dorea liniște în Balcani”.²³

Gunther Mott găsea nimerit să observe, pe marginea acestor informații, că ele coincideau, în ce privește intențiile lui Hitler, cu impresiile generalului Antonescu²⁴, desigur așa cum îi erau cunoscute lui.

Asupra relațiilor dintre Antonescu și Garda de fier, Gunther Mott făcuse câteva disparate mențiuni în unele din telegramele sale anterioare. Cu prilejul discuției purtate cu Antonescu la Predeal, înaintea arestării acestuia, la 7 iulie 1940, la care ne-am mai referit, Gunther Mott observase, de pildă, că Antonescu deși agreea o asociere politică cu legionarii, socotea absurd a fi socotit prieten cu Codreanu. „Î-a trebuit, după el, notează Gunther Mott, doar o jumătate de oră de discuție cu Codreanu pentru a observa că era un copil în materie de politică”.²⁵

La 22 ianuarie 1941, în plină desfășurare a evenimentelor tragice provocate de legionari, Gunther Mott avea de asemenea posibilitatea să informeze pe secretarul de stat al S.U.A., în mod strict confidențial, despre părerile generalului Antonescu. De la aceeași „augustă informatoare”, ministrul american aflase că Antonescu „admisese față de ea că primise deplinul consimțământ al lui Hitler pentru a acționa ferm față de instrumentul de odinioară al acestuia, Garda de fier. Generalul a adăugat că ar fi preferat să continue cu precauție și să nu încerce nimic imediat. Împrejurările par totuși să-i fi forțat mîna”.²⁶

Gunther Mott a avut cea dintîi ocazie de a discuta despre evenimentele din 21—23 ianuarie cu Antonescu personal abia în luna februarie, se pare. Întra-devăr, o telegramă strict confidențială a ministrului american, datată 20 februarie 1941 rezumă o lungă conversație ce o purtase „recent” cu generalul Antonescu, conversație deschisă pe tema conflictului acestuia cu

Garda de fier și a deznodămîntului celor petrecute. Explicațiile generalului privind acțiunea legionarilor nu conțin în sine nimic deosebit iar în legătură cu internarea acestora în Germania Gunther Mott sfârșește prin a considera că Antonescu „este întrucitva credul și nu reușește să-și dea seama că germanii îl țin cu siguranță pe Horia Sima ca o amenințare deasupra capului său pentru cazul în care într-un viitor oarecare va arăta prea multă independență.”²⁷

Ca și în alte discuții anterioare, observa ministrul american, Antonescu a profitat de ocazie pentru a trece din nou în revistă motivele care-l determinaseră să adopte o politică progermană. De asemenea, vorbind despre cursul următor al evenimentelor în Europa răsăriteană și sud-estică „generalul nu a părut să aibă păreri categorice”. Nu era convins că Germania va ataca în direcția sudului Dunării, socotea că Hitler nu dorea să poarte un război pe două fronturi dar îi părea lui Gunther Mott mai puțin sigur totuși ca în trecut că Germania nu avea să atace U.R.S.S.-ul. La obiecția ministrului american că o acțiune germană în Balcani nu ar însemna neapărat un al doilea front major și că într-o asemenea eventualitate, Turcia și Iugoslavia ar putea amîndouă să „reziste cu înverșunare”, Antonescu a replicat cu observația că „Germania era invincibilă” și dacă ar fi decis să ocupe țările balcanice ar fi putut realiza acest lucru mai repede decît îi luase ocuparea Olandei în 1940 iar rezistența Turciei și Iugoslaviei ar fi făcut „încă și mai ușoară pentru trupele germane invadarea Greciei”.

Într-o ultimă parte a conversației, generalul Antonescu a repetat apoi și motivele prezenței trupelor germane în România, ministrul american remarcînd și aici argumentația contradictorie a interlocutorului său. Discuția a alunecat de altfel și asupra altor aspecte ale situației țărilor Axei. În fața convingerii lui Antonescu privind vasta forță industrială a Germaniei, sporită prin capacitățile țărilor ocupate, ministrul american observa că „i-am tulburat întrucitva această impresie referindu-mă la pagubele serioase produse de bombardierile britanice în Germania de vest și în țările ocupate ca și de rezistența opusă de popoarele subjgate.” Asupra situației Italiei, Antonescu părea să fie preocupat în primul rînd de slăbiciunile frontului intern din această țară, de vreme ce vorbea de nerecunoștința pe care italienii ar fi putut să o arate, după părerea sa, nesuștinîndu-l suficient pe Mussolini.²⁸

În finalul telegramei sale, Gunther Mott a simțit necesar să conchidă că „remarcile generalului Antonescu cu privire la recente tulburări anarhice și la politica sa pro-germană au fost probabil rostite cu intenția de a se justifica pe sine în fața mea și prin mine înaintea poporului american despre care știu că are cea mai bună părere. Pe de altă parte remarcile sale privind situația politică din Balcani mi-au lăsat impresia că ar admite practic că într-adevăr nu știe cum vor evolua lucrurile. Cu toate acestea consider nimerit să remarc faptul că aparenta sa impresie că dacă Germania va acționa în această parte a lumii o va face în direcția Rusiei mai curînd decît spre sud este în mod evident împărtășită aici de mulți dintre cei preocupați.”²⁹

La 25 februarie 1941 ministrul american telegrafia o altă serie de remarci, rezultat al următoarei sale conversații avute cu Antonescu la Predeal, unde ultimul se refăcea după gripa de care suferise în ultimele zile. Cu acest prilej, fiind vorba, spre deosebire de întîlnirea precedentă, de o convorbire neoficială, discuția nu a mai atins toate aspectele dar i-a confirmat ministrului american convingerea puternică a interlocutorului lui

în invincibilitatea Germaniei, convingere cu atât mai vizibilă cu cât evenimintele păreau să se apropie de o nouă lărgire a conflictului internațional. Antonescu s-a arătat astfel convins că fiind invincibilă din punct de vedere militar, Germania „poate fi înfrântă numai de cauze internaționale și doar în ultimul rînd, a subliniat el, acestea ar putea fi cele economice.”³⁰ „Generalul mi-a spus clar — continua Gunther Mott — că el era încă puternic în favoarea unei păci de compromis și speră că Statele Unite vor prelua inițiativa. În acest punct, în sfîrșit, am avut ocazia să-i arăt pe larg — telegrafia ministrul american — că noi nu vom fi probabil interesați (în privința unei propuneri de pace — n.n.) cît timp conducătorii Germaniei sînt dominați de ideile cuceririi mondiale”, Gunther Mott a invocat în sprijinul afirmației sale și recente manevre ostile ale germanilor, în scopuri de propagandă și subversiune, desfășurate în America de sud.

În altă ordine de idei, generalul Antonescu s-a arătat interesat de crearea unui nou bloc sau grupare economică a țărilor balcanice însă nu sub influența Angliei, ca în trecut, ci în orbita Germaniei. În această problemă „ideile sale sînt nebuloase”, nota ministrul american, care observînd împrumutul de metode din arsenalul expansiunii economice britanice, la care recurgea interlocutorul în susținerea acestor idei, observa apoi că „am avut mereu impresia, ce mi-a fost recent confirmată de sentimentele pro-germane ca și de cele anti-britanice ale generalului, că ele nu sînt dictate de sentiment” ci doar de ceea ce el consideră a fi interese de stat.³¹ În acest context, Antonescu și-a manifestat uimirea, spunînd „că el nu putea înțelege de ce Statele Unite erau atât de opuse numai Germaniei” deși „el părea foarte prietenește dispus față de noi și se referea cu îngăduință la blocarea de către noi a fondurilor românești”.

Dar într-o ultimă secțiune a telegramei sale, Gunther Mott adăuga și alte informații, care tindeau să treacă, pentru importanța lor, pe prim plan. El comunica, dintr-o sursă apropiată generalului Antonescu, că acesta afirmase că Germania se pregătea să atace Uniunea Sovietică, dovadă fiind, spunea Antonescu, efectivele germane ce se concentrau în Moldova. Aceeași sursă comunicase ministrului american că germanii își exprimaseră față de Antonescu regretul pentru dictatul de la Viena și îi promisese ajutorul lor la restaurarea teritoriului Transilvaniei și a granițelor din 1938³², evident într-o încercare de a-l atrage în campania din răsărit. Dintr-o altă sursă, militară de această dată, ministrul american culesese și informația că pomenitele efective germane se ridicau la o jumătate de milion de oameni³³. Odată în plus putem constata, în fața acestui document, că la Washington asemenea informații ofereau o imagine care aproxima destul de bine situația din România în legătură cu iminența războiului împotriva Uniunii Sovietice.

Că lucrurile stăteau astfel o indică faptul că germanii nu priveau cu ochi buni prezența ministrului american și a subordonaților lui la București și îndeosebi relațiile amicale dintre Gunther Mott și generalul Antonescu. Astfel, într-o telegramă strict confidențială din 21 martie 1941 ministrul american transmitea Departamentului de stat că i-au ajuns la cunoștință” „din mai multe direcții că unii din oficialii germani de aici se arată a fi *foarte preocupați* de contactul meu prietenesc cu generalul Antonescu. Mi s-a spus că germanii se tem că el ar încerca să dezvolte o legătură cu America de forma unei asigurări în cazul că Germania nu va cîștiga în cele din urmă războiul”³⁴. Gunther Mott se întreba dacă toate acestea nu

erau, pe bună dreptate, doar începutul unei acțiuni a germanilor pentru a obține îndepărtarea sa din România .³⁵

Următoarea întrevvedere între ministrul american și Antonescu a avut totuși loc la data stabilită, cum aflăm dintr-o telegramă datată 6 aprilie 1941. Mai mult chiar, probabil informat asupra aspectului de mai sus, Antonescu „m-a asigurat că nu trebuie să-mi fac nici o grijă”, comunica Gunther Mott chiar în primele rînduri ale telegramei³⁶.

Judecînd după conținutul conversației, aceasta a avut loc probabil cu o zi înaintea datei transmiterii telegramei, ocupîndu-se cu aspectele iminenței conflictului militar între Iugoslavia și Axă. În această privință, Antonescu s-a arătat preocupat de îndatoririle ce-i reveneau prin clauza de la punctul 3 a Pactului tripartit. El se aștepta la un atac iugoslav împotriva Italiei sau chiar împotriva României, destăinuindu-i interlocutorului său că suspecta Iugoslavia, după o informație e drept neconfirmată, că ar fi inclus în recentul ei acord cu Ungaria și un protocol secret care prevedea dezmembrarea României în cazul unei victorii aliate, prima urmînd să ia Banatul și cea de a doua Transilvania. Cînd însă Gunther Mott i-a reamintit generalului Antonescu tradiționala prietenie care legase în trecut România de Iugoslavia, acesta a admis că acest lucru era adevărat iar ministrul american s-a străduit să-i demonstreze apoi contrariul, că Germania fusese de fapt cea care promisese Ungariei și Iugoslaviei dezmembrarea României. „Ar fi foarte bine dacă generalul Antonescu ar putea fi convins că nu e nici un fel de adevăr în informația menționată” de el, adaugă ministrul american către superiorii săi. Simpatiile sale erau evident alături de iugoslavi, în vreme ce Antonescu vedea dincolo de atacarea Greciei interesul Germaniei de a lovi astfel Anglia. ” În ciuda celor de mai sus, conchidea ministrul american, l-am găsit pe general mai puțin progerman decît anterior deși a mărturisit că, fie ce o fi, el își va onora semnătura de pe Pactul tripartit, chiar de ar fi să declare război Americii, a adăugat el rîzînd.”³⁷

O telegramă din 14 aprilie 1941 ne face cunoscut, o săptămînă mai tîrziu deci,³⁸ că Gunther Mott tocmai îl văzuse din nou pe generalul Antonescu „care este foarte neliniștit că corespondenții americani ar fi transmis, se spune de la Budapesta, că trupele române ar fi intrat și ele în Banat. El este informat că presa noastră s-a dezlănțuit împotriva României pe baza acestei vești complet false. I-am spus că vă voi telegrafia imediat — continuă textul ministrului american — și că sînt sigur că veți face tot ce puteți pentru a corecta această impresie eronată. Ultimul paragraf al telegramei mele nr. 339, din 11 Aprilie, 11 h. pune în lumină adevărata stare de lucruri”, precizează Gunther Mott închînd: „și nu a avut loc nici o îndepărtare, în nici un fel, de la poziția corectă pe care acest guvern și-a asumat-o imediat după izbucnirea ostilităților, în ciuda diferitelor provocări la frontieră”.³⁹

Ca răspuns la situația creată, la 16 aprilie 1941 o telegramă a Departamentului de stat al Statelor Unite, semnată de Cordell Hull, făcea cunoscut că guvernul american luase și el cunoștință, de la însărcinatul cu afaceri al României, de faptul că România nu invadase Iugoslavia. „Aceste asigurări au fost primite cu mare satisfacție de acest guvern. Puteți să vă pronunțați în acest sens la următoarea dumneavoastră conversație”, sunau instrucțiunile către Gunther Mott.⁴⁰ Secretarul de stat comunica de asemenea că în cadrul unei conferințe de presă ținute pe marginea știrii despre intrarea în război a Ungariei, el negase categoric că guvernul american

ar fi deținut vreo informație privind o acțiune militară din partea României „și că nu am auzit de nici o incursiune a românilor care ar putea constitui o atingere a suveranității Iugoslaviei și a chestiunilor ei teritoriale.”⁴¹

Din documentele care prezintă interes în legătură cu invadarea Iugoslaviei și opiniile generalului Antonescu față de aceste evenimente, mai putem menționa telegrama ministrului american datată 6 mai 1941, confidențială. Gunther Mott precizează aici că Antonescu i-a spus nu de mult că personal știuse dinainte de lovitura de stat de la Belgrad, fiind informat de serviciul secret român.⁴²

„El a spus că deploră prăbușirea din Serbia (nu s-a referit niciodată la Iugoslavia) observînd că dacă un anumit echilibru existase mai înainte în Balcani acum nu mai era nici unul”, menționa ministrul american. Antonescu socotea acțiunea Iugoslaviei negîndită, prematură, slab pregătită militar⁴³ și, de fapt, după cum rezultă dintr-o conversație ulterioară, prinsă în telegrama ministrului american din 20 mai, el imputa Iugoslaviei că nu ajunsese la o înțelegere cu Berlinul iar Angliei că sfătuisese prost și sprijinise cu totul insuficient Iugoslavia. În cursul acestei „lungi și neîntrerupte” discuții, cînd generalul Antonescu a apreciat că și Turcia trebuia să găsească o cale de apropiere de Germania, ministrul american a găsit prilejul ca urmînd instrucțiunile primite din Washington să sublinieze pe larg atitudinea Statelor Unite, arătînd că acestea nu vor abandona niciodată Anglia, dînd interlocutorului său cifre asupra producției de avioane a S.U.A. „El s-a arătat foarte interesat și atent și singura sa observație a fost că totuși avioanele nu cîștigă războiul. I-am replicat—continuă textul—că ele ar putea împiedica cealaltă parte să-l cîștige” și că Germania, care folosisese această armă în modul cel mai inuman, „va plăti probabil scump pentru acest lucru înainte ca războiul să se sfîrșească”. În ce privește perspectiva unei păci de compromis, asupra căreia Antonescu revine și în această discuție, interlocutorul său american a răspuns fără speranțe pentru o asemenea idee, afirmînd că „Germanii ar putea probabil avea pace și mîine dacă se descotorosesc ei înșiși de Hitler și banda lui și renunță pentru totdeauna la visurile lor de dominație mondială,.. Ministrul american a constatat însă că interlocutorul său „susține încă faptul că poporul și armata germană îl sprijină solid pe Hitler deși admite că acest lucru s-ar putea schimba în eventualitatea răsturnării situației militare.”⁴⁴

Atacarea Uniunii Sovietice de către Germania hitleristă la 22 iunie 1941 nu putea să nu afecteze și situația ministrului american la București. Importanța informațiilor culese și transmise de el creștea și în aceeași măsură era de așteptat să crească și presiunea germanilor pentru închiderea misiunii americane din România. Există și posibilitatea ca încercările Washingtonului de a limita sau lichida acțiunea legațiilor germane din America de sud să producă o restrîngere similară a activităților legațiilor americane din capitalele României, Bulgariei și Ungariei. Luînd în considerație toate aceste eventualități, inclusiv pe aceea a ruperii de către Washington a relațiilor cu Berlinul, Gunther Mott era intens preocupat de statutul misiunii sale diplomatice, după cum rezultă din telegrama transmisă de el superiorilor săi la 26 iunie 1941⁴⁵. Împrejurările internaționale fiind cele cunoscute, misiunea sa a putut să-și continue existența iar contactele sale i-au asigurat sporirea importanței prezenței sale la București.

La 1 august 1941 Gunther Mott putea astfel transmite, de pildă, o serie de informații privind aspecte esențiale ale situației din România și de pe frontul răsăritean, importante prin nouitatea lor dacă nu prin completa

lor veridicitate, unele dovedindu-se mai târziu în parte sau total contestate de realități. Astfel, de la „un prieten reciproc, care tocmai l-a văzut pe generalul Antonescu”, ministrul american afla și comunica faptul că acesta era confruntat cu tot mai multe probe ale lipsei de loialitate a lui Mihai Antonescu, ceea ce submina serios încrederea pe care Ion Antonescu o investise în acesta din urmă⁴⁴. Antonescu îi destăinuise de asemenea acelui prieten că guvernul Ungariei se decisese să participe la războiul împotriva U.R.S.S.-ului fără ca Berlinul să i-o ceară⁴⁷. Antonescu însuși, se transmitea din aceeași sursă, nu avea intenția să „să meargă dincolo de Nistru decât o distanță rezonabilă — probabil pînă la Bug” ... Cu același interes se va fi citit desigur la Washington și informația că „relațiile dintre forțele române și germane nu erau deloc cordiale și că germanii puneau mîna pe toată prada numai pentru ei...”⁴⁸

Între altele, la lectura documentului se subliniau în text și rîndurile în care se făcea cunoscut că Antonescu afirmase că „germanii au apreciat în chip eronat și grav puterea militară rusească și coeziunea ei — Ribbentrop fiind acuzat de aceasta și el fiind pe cale de a fi înlăturat.”⁴⁹

Dintr-o altă telegramă a ministrului american, datată 13 august, 1941 se desprindea de asemenea clar modul în care Germania manevra, ca și Italia, cu promisiuni teritoriale, prima România și a doua îndeosebi Ungaria, învrăjbindu-le una împotriva celeilalte.⁵⁰

Din bogata corespondență a ministrului Gunther Mott, care era preocupat nu numai de aspectele situației politice generale, de genul celor asupra cărora am stăruit mai sus, ci și de alte multe aspecte (ale reglementării raporturilor financiare complicate de război, ale atât de importantei urmăririi a aprovizionării cu petrol a Germaniei din România, mai ales în vara anului 1941, informațiile culese fiind trecute apoi britanicilor, ca și de aspectele salvării vieților unora din membrii populației evreiești), mai reținem un singur document.

Datată 15 noiembrie 1941, el reprezintă o telegramă adresată Secretarului de stat, conținând informații obținute de la „un prieten care invariabil îmi dă informații precise și la timp”, ce de curînd avusese o conversație de două ore cu mareșalul Antonescu, după cum precizează Gunther Mott.⁵¹ Sintetizînd spusele lui Ion Antonescu, textul documentului le consemnează, desigur preluîndu-le din versiunea celui care le înregistrase direct. Aflăm astfel că „atît situația internă cit și externă îi produceau, în cuvintele mareșalului însuși, o gravă îngrijorare. Mareșalul indica limpede „...că știa că Germania va pierde în cele din urmă războiul dar că el era obligat să continue colaborarea cu acea țară...”⁵²

În legătură cu situația economică a României, Antonescu remarcase, în acest context puțin optimist, că ea „mergea din rău în mai rău ca rezultat al politicii Germaniei de a cumpăra recolta și alte produse și de a le expedia în afara țării și că singura șansă de a salva situația ... era de a lăsa prețurile să urmeze cursul lor și în același timp de a spune clar germanilor că de acum înainte nu li se vor mai da noi credite”, iar explicitul avea să fie restrîns la cantitățile și prețurile prevăzute în acordul economic dintre cele două țări. Se preciza în continuare „că orice încercare posibilă se va face pentru a aplica această politică dar datorită înăbușitoarei strînsori pe care Germanii o exercită acum asupra României existau puține șanse de succes”⁵³.

Privin l situația de pe frontul de est, Antonescu observa că trupele germane, cît și cele rusești, de la frontiera finlandeză pînă la Marea Neagră erau *băgate o jumătate de metru în nori*". El spunea, în consecință, „că era păcat că în ce-i privea pe germani nu reușiseră să cucerească Rusia potrivit planului, cu atît mai mult cu cît nu se putea întrevede cîtuși de puțin cum se vor dezvolta operațiunile în primăvară, cînd ele vor deveni din nou posibile". La regretele sale față de ceea ce califica deja, după cît se pare, drept o campanie militară deja pierdută de Germania, mai înainte chiar ca deznodămîntul ei să survină, după cum se știe, în decembrie 1941, Ion Antonescu adăuga și părerea sa asupra calităților militare ale adversarului. El găsea, potrivit relatării, că „soldatul sovietic luptase splendid și echipamentul rusesc ca și organizarea militară fusese excelentă".⁵⁴

Asemenea afirmații, venind din partea lui Ion Antonescu, la numai cîteva luni după ce acesta angajase România, alături de Germania lui Hitler, în războiul împotriva Uniunii Sovietice, ca și alte informații culese de Gunther Mott și transmise la Washington, asupra cărora nu mai insistăm, confirmă pe deplin importanța atribuită la Departamentul de stat al Statelor Unite la vremea respectivă menținerii cît mai îndelungate a legăției de la București. Valoarea efectivă a acestor informații anume în conținutul deciziilor diplomației americane înainte chiar ca Statele Unite să intre în războiul contra Germaniei și aliaților ei este greu de sesizat, deși o investigație a ansamblului culegerii și prelucrării acestui gen de informații ar pune cu siguranță în lumină impactul aparte al acestui canal diplomatic, la capătul căruia s-a aflat contactul special întreținut de Gunther Mott, la București, cu unul din liderii cei mai importanți ai coaliției statelor fasciste.

Acest canal diplomatic a rămas deschis, de fapt, pînă în momentul în care România însăși, urmînd exemplul Germaniei, a declarat război Statelor Unite, la 12 decembrie 1941. Dacă privim mai atent conținutul corespondenței diplomatice al legăției americane din București vom constata însă că începînd din toamna anului 1941 informațiile transmise și acțiunile legăției s-au strîns tot mai mult, înmulțindu-se incidentele cu autoritățile regimului antonescian, care intensificase de altfel și supravegherea acestei legății⁵⁵.

În ultimele zile înainte de declarația de război intervenite la 12 decembrie, la care ne-am referit puțin mai sus, Franklin Gunther Mott, a cărui sănătate era tot mai amenințată de boală, n-a mai putut participa la activitățile curente ale legăției iar la 13 decembrie însărcinatul cu afaceri american, Benton, comunica telegrafic la Washington că starea sănătății lui Gunther Mott era atît de rea încît acesta nu mai putea reveni în Statele Unite⁵⁶. Guvernul român, de altfel, desigur ca un gest datorat atenției deosebite de care se bucurase ministrul american, dăduse asigurări în scris că Gunther Mott își putea prelungi șederea în România după nevoie, căci „noua situație ivită între cele două guverne nu are nici o repercursiune asupra situației sale personale.”⁵⁷

După cum am precizat, Franklin Gunther Mott avea să moară, cîteva zile mai tîrziu pe teritoriul României, în decembrie 1941. Numele său va rămîne însă, credem, legat, după cum s-a văzut, de lupta de culise a diplomației dramaticei perioade 1940—1941, luptă din care cercetarea istorică dobîndește cîștigul unei cunoașteri mai exacte, din interior, a modului în care a evoluat percepția unora dintre evenimentele capitale din istoria României, în epoca respectivă.

- ¹ „Finanțe și industrie”, versiunea în limba engleză, an 7, nr. 20, 1939, p. 641 — 642
- ² Vezi documentul 76471/238, telegrama transmisă de Gunther Mott din București, Secretarului de stat la 19 august 1940, în care menționează o conversație neoficială cu Gigurtu
- ³ Vezi documentul 760D 6111/63, telegramă expediată de Gunther din București la 15 martie 1940, când Tătărăscu, atunci prim ministru, îl informa neoficial despre perspectivele relațiilor cu U.R.S.S.
- ⁴ Vezi de exemplu documentul nr. 76162/824, telegrama lui Gunther Mott datată 5 decembrie 1940
- ⁵ Vezi documentul nr. 76171/250, telegramă datată 27 august 1940, Gunther Mott către Secretarul de stat
- ⁶ Documentul nr. 76171/30, telegramă datată 22 august 1940, Gunther Mott către Secretarul de stat
- ⁷ Vezi documentul 87100/772
- ⁸ Documentul nr. 12471, telegramă către Secretarul de Stat.
- ⁹ Documentul poartă numărul 740.0011 European War 1939/6551
- ¹⁰ Telegramă primită la Washington la 7 septembrie 1940, cu nr. 764.71/279
- ¹¹ Vezi documentul 764.71/269, telegramă recepționată la 31 august 1940
- ¹² Documentul 764.71/272, recepționat la 4 septembrie
- ¹³ Documentul nr. 764.71/280
- ¹⁴ Ibidem
- ¹⁵ Documentul 871.000/791
- ¹⁶ Documentul nr. 871.00/799
- ¹⁷ Documentul nr. 740.0011 European War 1939/6254
- ¹⁸ Documentul 764.71/216
- ¹⁹ Documentul nr. 740 0011 European War 1939/7564
- ²⁰ Ibidem
- ²¹ Ibidem
- ²² Ibidem
- ²³ Vezi documentul nr. 871.00/819, din 11 ianuarie
- ²⁴ Ibidem.
- ²⁵ Vezi documentul 871.000/772
- ²⁶ Documentul 871.00/826
- ²⁷ Documentul 740.0011 European War 1939/8541
- ²⁸ Ibidem
- ²⁹ Ibidem
- ³⁰ Documentul 740.0011 European War 1939/8637
- ³¹ Ibidem
- ³² Ibidem
- ³³ Ibidem
- ³⁴ Vezi documentul nr. 740.0011 European War 1939/9239
- ³⁵ Ibidem
- ³⁶ Documentul nr. 740.0011 European War 1939/9713
- ³⁷ Ibidem
- ³⁸ Vezi documentul nr. 740.0011 European War 1939/9963
- ³⁹ Ibidem
- ⁴⁰ Ibidem. Documentul poartă același număr cu telegrama ministrului din București.
- ⁴¹ Ibidem
- ⁴² Vezi documentul nr. 7400.011 European War 1939/10694
- ⁴³ Ibidem
- ⁴⁴ Documentul nr. 740.001 European War 1939/11166, cu mențiunea „strict confidențial pentru secretarul de stat și subsecretar”
- ⁴⁵ Vezi documentul nr. 124.71/94
- ⁴⁶ Documentul nr. 740.0011 European War 1939/3633, strict confidențial.
- ⁴⁷ Ibidem
- ⁴⁸ Ibidem.
- ⁴⁹ Ibidem
- ⁵⁰ Vezi documentul nr. 740.0011 European War 1939/13952

⁵¹ Documentul nr. 871.00/911

⁵² Ibidem

⁵³ Ibidem

⁵⁴ Ibidem

⁵⁵ Vezi, de exemplu, telegrama lui Gunther Mott din 26 noiembrie 1941, cu numărul 871.00/915

⁵⁶ Vezi documentul nr. 123 G 951/495

⁵⁷ Ibidem

LA SITUATION INTÉRIEURE ET EXTÉRIEURE DE LA ROUMANIE DURANT LA PÉRIODE SEPTEMBRE 1940 — DÉCEMBRE 1941 REFLECTÉE PAR NOUVELLES SOURCES DOCUMENTAIRES ÉTRANGÈRES

Résumé

Avant que Washington devienne directement engagé dans le conflit européen en décembre 1941, le Département d'Etat n'a nullement négligé les possibilités particulières offertes par le fait que la légation américaine dans la capitale de la Roumanie est demeurée pendant les années 1940—1941 le seul canal diplomatique en fonction entre Bucarest et Occident. Dans l'utilisation de ces possibilités d'information directe, le ministre américain Franklin Gunther Mott a joué un rôle essentiel. Se trouvent à Bucarest dès 1937, il avait des relations et des sources d'information jusqu'au sommet de la hiérarchie politique et diplomatique roumaine. En exploitant cette situation, Gunther Mott a communiqué périodiquement dans les rapports et télégrammes adressés à ses supérieurs un grand nombre de renseignements et données concernant la situation politique de la Roumanie sur les plans intérieur et extérieur, jusqu'au moment de l'entrée en guerre des Etats-Unis. Considérées sous tous les aspects, appréciées d'après les sources dont elles proviennent — certaines directement de hauts fonctionnaires du ministère des Affaires étrangères de Roumanie, de certains ministres et leaders politiques, de I. Antonescu ou de sources non-précisées mais qui lui étaient proches — ces informations sont indiscutablement intéressantes et à moindres égards éloquentes. Elles reflètent les problèmes qui préoccupaient la diplomatie américaine et, au moins, partiellement, les informations courantes dont elle a disposé, l'intérêt des milieux gouvernementaux roumains de communiquer avec Washington et par son intermédiaire avec Londres même, le caractère de l'information qu'ils ont désiré transmettre et l'image qu'ils ont eu l'intention d'accréditer relativement aux problèmes roumains. Dans ce subtil jeu de l'information et de l'influence diplomatique, où les intérêts des parties étaient réciproquement moins visibles, mais fort présentes, Gunther Mott a réussi à transmettre des informations sur les rapports de Ion Antonescu avec la Garde de Fer avant l'avènement au pouvoir de celle-ci, sur les effets du diktat de Vienne du 30 août 1940, sur la prise du pouvoir par le général Ion Antonescu. On constate notamment l'enregistrement des opinions du général Ion Antonescu touchant les évolutions politiques et militaires de Roumanie de l'automne et l'hiver 1940—1941, des Balkans et de l'est de l'Europe,

les perspectives de l'extension de la guerre, de l'attaque contre l'U.R.S.S. Chaque fois où ces opinions essaient une disculpation, elles entrent en conflit de manière évidente avec les opinions du diplomate américain et avec les réalités elles-mêmes, mais demeurent en quelque sorte importantes pour la compréhension partielle des ressorts de la pensée politique et stratégique de celui qui a impliqué profondément les destinées de la Roumanie dans l'aventure est le désastre des puissances de l'Axe.

FILE DE EROISM FEMININ ROMÂNESC PE FRONTUL ANTIHITLERIST

ELISABETA IONIȚĂ

Studierea atentă a istoriografiei problemei „Contribuția României la victoria asupra fascismului” evidențiază faptul că, în general, numai tangențial și cu date insuficiente a fost abordată contribuția femeilor pe frontul antihitlerist și că, doar în situații foarte puține, de excepție, s-a tratat acest subiect în mod independent. De aceea, fără a putea afirma că am ajuns la finalul investigațiilor, am unit rodul acestei preocupări în rindurile de față care înfățișează eroismul feminin românesc — cunoscut și mai puțin cunoscut — în marea luptă pe care România, alături de toate conștiințele lucide ale omenirii, a dus-o pentru zdrobirea definitivă a nazismului.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele României Socialiste, nu o dată în cuvântări și expuneri a apreciat rolul pe care l-au avut femeile în scrierea unor însemnate momente în istoria țării. „În istoria noastră, ca și în întreaga istorie a omenirii, sînt nenumărate exemple de eroine — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —. Femeile nu au făcut cu nimic mai puțin decît au făcut bărbații în diferite împrejurări grele ale luptei revoluționare”¹.

Întorcînd filele istoriei, oriunde ne-am opri, găsim mărturii care susțin temeinic înalta afirmație. Sînt dovezi construite pe temelii trainice a puternicului sentiment al dragostei de neam, de pămîntul strămoșesc, de patrie.

Din aceste rădăcini s-a ridicat seva care a alimentat neîncetat curajul și iscusința, spiritul de sacrificiu și eroismul, fermitatea și destoinicia — și toate învăluite într-o mare omenie și căldură sufletească —, calități demonstrate cu prisosință de femei pe drumul anevoios al celor 263 de zile, de la 23 August 1944 la 12 mai 1945 marcat de grele lupte pentru eliberarea întregului teritoriu național și, mai departe, pentru eliberarea Ungariei și a Cehoslovaciei, și în Austria, pînă la victoria deplină asupra fascismului. Au fost permanent alături, într-o formă sau alta, de cei 540000 de fii ai țării în haina ostășească, purtînd, pentru totdeauna, rana în suflet pentru cei aproape 170000 de morți, răniți și dispăruți pe cîmpul de luptă, oșteni ai României ce și-au dat viața pentru apărarea independenței ei.

În această perioadă, femeile din țara noastră — de la orașe și sate, muncitoare, țărance, meseriașe, intelectuale, funcționare, casnice, românce și de alte naționalități — alături de întregul popor, au răspuns cu toată puterea imperativei chemări patriotice „Totul pentru front, totul pentru Victorie!” pe care partidul comunist, țara o adresau tuturor. Era o firească continuitate — așa cum în multimilenara noastră istorie într-o permanentă continuitate s-au așternut numeroasele file — a participării lor cu abnegație și devotament și în această mare încercare, cu același înalt

spirit de sacrificiu și cu adâncă dragoste de patrie pe care le-au demonstrat din plin, în anii luptei poporului nostru împotriva pericolului fascismului și al războiului și apoi în perioada încununată de victoria mărețului act făurit sub conducerea Partidului comunistilor români, în August 1944.

Cum este bine cunoscut, din 23 August 1944 și pînă la 12 mai 1945, România prin însemnata contribuție umană, economică, materială și morală s-a situat pe locul al 4-lea — după U.R.S.S., S.U.A. și Anglia — în rîndul celor 56 de țări participante la înfrîngerea Germaniei naziste, grăbind deznodămîntul gloaznicei conflagrații mondiale și a celui care o declanșase, fascismul. „Acționînd cu întreaga sa forță pentru zdrobirea mașinii de război hitleriste, poporul nostru și-a afirmat, încă o dată, cu strălucire, glorioasele sale tradiții de luptă pentru dezvoltarea liberă și suverană, împotriva forțelor asupritoare, a politicii de înrobire a popoarelor”².

În acel August de foc, chemarea Partidului Comunist Român a răsunat profund în conștiința întregului popor, ostașii români împreună cu formațiunile patriotice, în care au intrat zeci de mii de cetățeni — bărbați, femei, tineri și vîrstnici —, s-au angajat ca un singur om în luptele insurecționale, război al întregului popor, pentru lichidarea dușmanului cotropitor pînă la 28 august 1944 în București și comunele subordonate Capitalei, iar pînă la sfîrșitul lunii, 2/3 din teritoriul țării — o suprafață egală ca întindere cu cea însumată a Belgiei, Danemarcei, Olandei și Elveției.

În întîile zile de libertate ale țării, la primele manifestări politice organizate de partid de după eliberare, se aflau printre participanți și femei venite în număr mare. La un impresionant miting din Piața Universității, în București, s-au adresat mulțimii tovarășul Nicolae Ceaușescu, tovarășa Elena Ceaușescu, într-un cuvînt vibrant, patriotic, revoluționar, mobilizator. În numele femeilor muncitoare, tovarășa Elena Ceaușescu — cunoscută de mulți ca un militant revoluționar activ și cutezător, un remarcabil exemplu de luptător comunist pentru libertatea și independența patriei — referîndu-se la situația grea pe care în anii dictaturii militaro-fasciste au avut-o femeile muncitoare din țara noastră și la contribuția însemnată adusă în acele zile de August istoric, chema femeile din întreaga Românie să susțină cu putere lupta, mai departe, pînă la victoria deplină asupra fascismului pentru făurirea unei Români libere și independente³.

După încheierea victorioasă a luptelor insurecționale, armata română, bucurîndu-se de sprijinul poporului, a continuat lupta pentru alungarea trupelor hitleriste și horthyste de pe pămîntul românesc, pînă în marea zi a Victoriei. În acele zile, partidul comunist se adresa tuturor forțelor democratice, întregii națiuni pentru susținerea frontului. La 1 septembrie 1944, „Comitetul de inițiativă al grupării feminine din Uniunea Patrioților” rostea apelul-angajament al femeilor din țara noastră de a dovedi că sînt, și în acele momente de grele încercări, demne fiice ale Patriei române. „Femei. Lupta cu armele în mîini pentru eliberarea țării, lupta pentru pace a început. Frații, copiii, soții noștri alungă de peste tot pe cotropitor ... Datoria noastră este să fim alături de ei. Să-i ajutăm cu inima, cu sfatul, cu fapta. Să facem din biruința lor o biruință totală”⁴.

La începutul lui octombrie 1944, Comitetul Central al Partidului Comunist Român a făcut cunoscut importantul document „Proiect de revendicări speciale pentru femei”⁵, al cărui conținut înfățișa cu deplină claritate rolul însemnat pe care partidul îl atribuia femeilor în îndeplinirea înaltelor comandamente ale acelor zile, specificîndu-se de la bun început :

„În fața noastră (deci și — *n.a.*) a femeilor, stă sarcina de a mobiliza toate forțele în războiul de eliberare pe care armata română îl duce cot la cot cu Armata Roșie, Marea Britanie, S.U.A. și celelalte țări progresiste”. Se preciza, în continuare, că munca printre femei era importantă pentru că „alcătuiesc în urma pierderilor de război majoritatea poporului român; numărul femeilor în producție este foarte ridicat și întrece pe acela al bărbaților într-o serie de ramuri de producție; prin combativitatea sa, femeia reprezintă o forță din punct de vedere politic și economic care trebuie să fie activizată”⁶.

Este expresiv și emoționant, totodată, să lași glasul documentelor de epocă să-ți înfățișeze felul în care mama, fiica, soția, tovarășa de muncă și de aspirații pentru mai bine și mai frumos, cu inima tresărind pentru cel aflat în fața morții a înțeles să răspundă patrioticei chemări.

„Totul pentru front, totul pentru Victorie!” În acele zile, în presă, aproape număr de număr, găsim relatări despre munca depusă și de femei în nenumărate ore, în fabrică, în uzină, în atelier, pe ogor, convinge că prin strădania lor multe vieți vor fi salvate. „Femeia muncitoare trebuie să facă tot ceea ce îi stă în putință pentru a da un aport cât mai mare în ridicarea producției” — declarau, cu hotărîre, femeile — „angajindu-se „să dea exemplul de care are nevoie țara și poporul nostru”⁷. Nelipsite participante la adunări și mitinguri populare, la reorganizarea sindicatelor, la realizarea pe cale revoluționară a reformei agrare, la acțiunile menite să asigure curățirea aparatului de stat de elementele fasciste, antidemocratice, la cucerirea prefecturilor și primăriilor și în instalarea reprezentanților poporului muncitor, la acțiunile de demascare a sabotaajului și speculei reacțiunii⁸, într-un cuvînt, prezente în mod activ în lupta revoluționară pentru democratizarea țării, femeile au considerat această participare, ca și efortul lor pentru aprovizionarea frontului, ca o însemnată contribuție la înfrîngerea dușmanului. De aceea, în Rezoluția adoptată la Conferința femeilor muncitoare — care s-a ținut la sfîrșitul lunii ianuarie 1945, imediat după Congresul sindicatelor — „prima conferință a femeilor din România în zorii libertății, găsim ca prim punct : „Femeile muncitoare, adunate în conferință pentru prelucrarea sarcinilor speciale ale femeilor ne însușim cu totul hotărîrile Congresului și ne luăm angajamentul de a lupta în front unic pentru : Încordarea tuturor forțelor pentru a mări producția, găsind mijloace pentru a atrage în acest scop de redresare a țării, ca și de ajutorare a frontului, întreaga masă de femei alături de bărbați”⁹.

Angajamentele s-au transformat în fapte, pentru că — așa cum au arătat femeile cu ocazia primului 8 Martie liber, 8 Martie 1945 — „dacă nu dovedim prin fapte lupta noastră împotriva fascismului, zadarnic vom ține conferințe”. Din septembrie 1944 și-n lunile care au urmat, dovezile au însemnat munca pentru continua aprovizionare a armatei, organizarea unor numeroase acțiuni — serbări, clăci, colecte, spectacole antrenînd și tînăra generație, copiii de școală — cu scopul de a strînge fonduri și de a lucra diferite obiecte destinate în special spitalelor, dar și celor aflați în tranșee, precum și de a ajuta familiile celor ce luptau pentru țară. În frunte cu membrele de la „Apărarea Patriotică”, femeile din întreaga Romînie, în toamna anului 1944, au inițiat o campanie pentru ajutorarea diferitelor regiuni care au avut de suferit și mai ales a populației din Transilvania, pe măsura eliberării sale treptate. „Mii și mii de copii goi, desculți, flămînzi, fără adăpost în pragul iernii așteaptă de la noi o mînă de ajutor salvatoare. Mii și mii de femei și bărbați fără case, fără îmbrăcăminte

și fără bani așteaptă ajutorul nostru” înfățișa apelul organizațiilor de femei din România, apărut în ziarul „Scînteia”, în noiembrie 1944. Și femeile, alături de toți ceilalți oameni, au răspuns, demonstrînd „sentimentul nostru cald de solidaritate națională”¹⁰, cum scria „Gruparea femeilor din Uniunea Patrioților”. În același mod au sprijinit campania și alte organizații de femei, printre care și „Gruparea femeilor din Uniunea Populară Maghiară”, care declara: „Noi, femeile din „Uniunea Populară Maghiară din România” ne alăturăm din toată inima la acțiunea comună a tuturor femeilor din România”¹¹.

Paralel cu strădaniile pentru vindecarea rănilor țării, neîncetatul efort pentru Front, pentru Victorie, continua. 25 octombrie 1944, eliberarea ultimelor localități de pe teritoriul național — Satu Mare și Carei —, a fost o zi de mare bucurie pentru întregul nostru popor, tricolorul românesc strălucind, din nou, la toate porțile strămoșești ale patriei. Lupta continua. În greutățile iernii și ale înversurării dușmanului care își simțea aproape sfîrșitul, ostașul român a luptat, cu vitejie, în Ungaria, Cehoslovacia, Austria pentru eliberarea acestor țări, pînă la victoria definitivă asupra fascismului.

„Femeia muncitoare ridică producția”, „Totul pentru front”, „Femeile în sprijinul frontului”, „La „Mociornița” și „Miga” femeile contribuie la mărirea producției”, „Întrecere pentru mărirea producției la APACA” iată cîteva titluri ale numeroaselor relatări apărute în presă în acea perioadă ilustrînd substanțialul aport al femeii române. Muncitoarele de la Atelierele CFR „Grivița”, secția locomotive, trimit ostașilor, pe front, o scrisoare în care scriu: „Vă promitem că vom lupta cu hotărîre aici în spatele frontului pentru democratizarea României”¹². În fabricile care lucrau intens pentru aprovizionarea armatei, femeile — reprezentînd, prin excelență, întreaga forță de muncă — reușeau să facă față ritmului alert de lucru, deși oboseala lipsurile și griile își spuneau cuvîntul. „La fabrica de macaroane „Acosa” a cărei producție este destinată exclusiv armatei și în care lucrează numai femei, muncitoarele au înțeles — cu cît vor produce mai multă hrană pentru front cu atît mai repede vor fi zdrobiți fasciștii”¹³, se făcea cunoscut într-un articol, așa cum în altul se arăta: „Muncitoarele de la APACA știu că ostașii de pe front au nevoie de rodul muncii lor, ele știu că prin efortul lor contribuie la doborîrea inamicului comun”¹⁴.

Nu mai puțin importantă a fost activitatea desfășurată de membrele „Apărării Patriotice” și ale altor organizații, femei grupate în cadrul Frontului Național Democrat, pentru realizarea de fonduri bănești și confecționarea de obiecte de îmbrăcăminte destinate frontului și spitalelor. În acest scop s-au organizat, în București și în țară, festivaluri artistice, ca cel pregătit la „Uzinele Chimice Române”, sau spectacole susținute de actori de frunte ai Teatrului Național din Capitală. Remarcăm atitudinea patriotică a multor femei — numai în București de la întreprinderile „Dacia-Traiană”, „Filatura românească”, „Cuadrat”, „CAM”, de la Spitalele CFR 1 și „Viting” și din alte locuri — care tot pentru realizarea de fonduri, din salariul lor și așa insuficient au făcut „donații pentru sprijinirea frontului antihitlerist”. Sumele strînse de femeile din F.N.D. au fost apreciable, de aproape 5 milioane lei „din care s-au făcut colete ce s-au trimis cu caravana „Apărării Patriotice” și altă parte din sumă s-a folosit pentru ajutorarea copiilor ai căror părinți luptă pe front”, preciza ziarul „Scînteia”, în aprilie 1945. Altă direcție a acestor colete era spre spitale.

Peste 300 de cozonaci, coșuri încărcate cu prăjituri, țigări și dulcețuri a dus delegația femeilor din comuna Plopi, județul Timiș, răniților români și sovietici din spitalele din Timișoara ¹⁵.

Caravane de camioane purtând pancarda „Totul pentru front, totul pentru Victorie !”, cu alimente și îmbrăcăminte, însoțite de membri ai „Apărării Patriotice” au ajuns în mijlocul ostașilor noștri. Un asemenea camion s-a prezentat la Comandamentul Diviziei 8 cavalerie, când trupele sale înaintau în Transilvania. Un mesaj a fost transmis și din partea femeilor, arătându-se că sînt alături de armata română pentru alungarea hitleriștilor din țară și pentru o Românie liberă. „Vă așteptăm să vă întoarceți împreună cu soții noștri, victorioși din lupta împotriva lui Hitler” ¹⁶ — se spunea în mesaj. În urma campaniei organizată de F.N.D. în primăvara lui 1945, o caravană mare a luat drumul frontului. Atenția femeilor a mers pînă acolo încît au scris, în multe cazuri, că vor să îngrijească cite un soldat „cît timp va fi pe front” transmițîndu-i „colete și scrisori de îmbărbătare” ¹⁷. O parte din aceste colete aveau destinația precisă de a fi înmînate luptătoarelor. Considerăm că, numai de ar fi luată în considerație relatarea următoare apărută în presă și tot ar fi suficient pentru a dovedi că femeia română și-a adus contribuția la înfrîngerea fascismului atît „acasă”, cît și „acolo”, pe meterezele războiului : „Femeile democrate din România, încadrate în F.N.D., dornice să cimenteze legătura între front și spatele frontului au trimis femeilor române de pe front cadouri în semn de susținere și încurajare a luptei și muncii lor sanitare în războiul de apărare a patriei și de distrugere a hitlerismului acaparator” ¹⁸. Această caravană a fost așteptată și primită cu mare bucurie de armată ; era firesc, ea reprezenta PATRIA și gîndurile cele mai dragi pentru fiecare combatant. Cu aceeași bucurie au primit și echipa artistică, prima formație de teatru românească care a mers pe drumurile războiului pînă în munții Tatra, dînd spectacole în fața ostașilor români și sovietici. Printre actori s-au aflat și Dora Mas-sini, Dida Calimachi, Arta Florescu.

Cu destoinicie și neînfricare, în încrîncenarea luptelor purtate de la 1 septembrie la 25 octombrie 1944 pentru eliberarea întregului teritoriu național, multe femei, localnice, au venit în ajutorul trupelor noastre, indicîndu-le importante date despre poziția, efectivul și armamentul inamicului său, deși conștiente de pericol, l-au înfruntat aducînd muniție și alimente pînă în liniile cele mai avansate ale bătăliilor. Cîte vieți nu au fost salvate de îngrijirea caldă, pricepută a atîtor femei, numele lor deseori rămînînd necunoscut documentului, dar eternizat în marea Chartă a omeniei unui neam de viteji ! Elena Ghemescu — mamă a 4 copii, soțul luptînd pe front, despre care rapoartele militare arătau : „Trebuie să menționăm curajul nemăipomenit al acestei doamne . . .” ¹⁹, a fost citată prin Ordin de zi pe armată, semnat de ministrul de război, general C. Vasiliu-Rășcanu. De ce ? Aflăm din document : „În cartea neamului, deschisă la 23 August 1944, poporul român a înscris pagini de eroism legendar. Actele de vrednicie și de curaj sînt cu atît mai educative cu cît ele pornesc din conștiința hotărîtă a nației. Se ilustrează mai jos modul deosebit cu care a acționat doamna Elena Ghemescu, funcționară la Oficiul PTT al comunei Deta, județul Timiș-Torontal, în cursul lunii septembrie 1944, cu ocazia luptelor care au avut loc în regiunea Timișoarei. În timp ce comuna Deta era ocupată de trupele germane, doamna Elena Ghemescu, dintr-un înalt sentiment patriotic, a reușit să realizeze legătura telefonică între oficiu și trupele noastre și veghind mereu la post a informat în mod permanent

asupra situației inamicului. În urmă fiind prinsă și arestată a putut scăpa cu viață numai datorită curajului său. Pentru patriotismul, bravura arătată și mai ales pentru realele servicii pe care le-a adus trupelor noastre, cu riscul vieții sale, doamna Elena Ghemescu a fost decorată cu „Crucea Serviciului Credincios” și se citează prin ordin pe armată”²⁰.

Atitudini asemănătoare, s-ar mai putea aminti și în legătură cu Ana Burcă, telefonistă în comuna Peciul Nou, județul Timiș, care „a rămas pînă la ultimul moment la datorie”, precizîndu-se, în continuare, în articolul „Devotamentul unei funcționare”, că „nu se știe dacă a scăpat cu viață”²¹. Vor fi putut oare uita cei care au supraviețuit — ostași ai batalionului de instrucție din Regimentul 7 grăniceri — încercuirii și luptelor care au urmat, în septembrie 1944 în zona văii Arieșului, marea omenie a localnicilor din satul Urca care, cu riscul vieții veneau la local unde să adăpostiseră ostașii noștri, ca să le aducă vesti și alimente? Femeile, care i-au salvat din situații critice, dînd dovadă de curaj și prezență de spirit, așa cum am procedat văduva Ana Suciu ajutată de tinerele Ana Suciu și Ileana Mureșan ?²². Nu a rămas doar o simplă consemnare documentară comportarea deosebită a femeilor, alături de toți ceilalți oameni, din locurile pe unde s-au purtat aprige lupte în toamna anului 1944 : Leontina Ghiția din comuna Mijlocenii Bîrgăului-Nășăud. Cînd în satul său s-a oprit un convoi de cîteva sute de prizonieri români sub escortă hitleristă „a copț o noapte întreagă peste 600 de plăcinte împărțindu-le prizonierilor. Cu două găleți a adus lapte . . .”²³, apoi, de-a lungul mai multor zile, a urmărit coloana ostașilor ajutîndu-i și îngrijindu-i, pînă cînd a fost descoperită de hitleriști și maltratată. Despre locuitorii din satul Gerăușa, județul Satu Mare, medicul unui batalion românesc care a purtat lupta cu o subunitate hitleristă, scria : „Menționez ajutorul din partea cetățenilor îndeosebi a femeilor din satul Gerăușa, în evacuarea și îngrijirea răniților”²⁴. Cîteva rînduri dintr-o scrisoare a unor ostași sovietici care răniți, au fost îngrijiți într-un spital românesc, sînt, de asemenea, edificatoare privind devotamentul feminin : „Pentru noi vor rămîne neuitate figurile doctorilor și surorilor de caritate ai spitalului Z.I. 406(. . .). Și cum am putea uita pe sora de caritate Glas Olga și măicuța Datcu Amelia, nelipsite din mijlocul nostru ? De cîte ori glasul lor blajin nu ne-a făcut mai încrezători în destinul nostru ? Nu, domnilor doctori și surori ai spitalului Z.I. 406. Noi, oamenii sovietici care am fost îngrijiți cu atîta dragoste de voi, nu vă vom uita. Imaginea voastră și fapta voastră le vom duce cu noi pe drumurile ce le vom mai avea de făcut pînă la înfrîngerea definitivă a dușmanului patriei noastre și a voastre. Chipurile voastre le vom păstra în adîncul inimii noastre și copiii noștri vor vedea în voi pe aceia care au dat sănătate tatălui lor”²⁵.

Acționînd cu elan și vitejie, alături de trupele sovietice, militarii români, însuflețiți de un profund patriotism, au zdrobit succesiv rezistența dușmanului, eliberînd localitate după localitate. După atîtea și atîtea zile grele, oamenii au ieșit — la marginea satului sau a orașului — să întîmpine fiii patriei în haina ostășească. „Fluturau drapelele românești scoase astăzi din cine știe ce fund de ladă și în razele soarelui totul părea în sărbătoare. Bucuria se citea pe fața lor, nu numai prin felul cum se purtau”, se sublinia în Jurnalul de operații al Regimentului 90 infanterie. În 13 octombrie 1944 cînd ostașii români au eliberat comuna Mureșenii de Cîmpie, județul Cluj, locuitorii le-au făcut o primire entuziastă. „Populația civilă, în așteptarea noastră, a așezat în mijlocul satului o masă mare unde sute de femei și fete tinere îmbrăcate în costume de sărbătoare serveau masa

soldaților — descrie un document militar — . Impresionantă a fost scena cînd o bătrînă apropiindu-se de maiorul Ioanid scoate din sin tricolorul românesc împăturit, și pe care l-a ținut ascuns 4 ani cît a durat cîmpul de luptă, și pe care îl ridică mîndră că de acum înainte îl va vedea din nou fluturînd”²⁶.

Rînduri frumoase, emoționante în istoria noastră militară, au fost scrise de fapta, sufletul și viața, chiar, ale atîtor femei care voluntare, au plecat pe front, purtînd cu demnitate și cinste haina ostășească. Se păstrează în arhive cererile lor de a fi înrolate. Cuvinte simple, dar impresionante, pornite din suflet. „Ca bună romîncă vreau să-mi fac datoria pentru patrie la fel cum și-o fac soții și părinții noștri”, scria Maria Brăiloiu din Iași, comandantului Regimentului 24 infanterie. „Nu vreau să mă reîntorc acasă, am doi frați căzuți în luptele din Ardeal și vreau cu orice preț să dau ajutor țării, declara Mariela Dumitrescu comandantului Diviziei 9 infanterie”²⁷. Fostul soldat sanitar voluntar Romana Obreja-Rădulescu, veteran al războiului antifascist, întrebata pentru ce a plecat pe front, a răspuns : „... poate mai puternic decît toate și mai plin de vitalitate era sentimentul eliberării și al progresului, al încrederii în puterea poporului descătușat prin insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din August 1944, molipsitorul entuziasm al maselor populare ; se ridicase la o luptă care avea să fie una — cea de pe front contra fascismului și cea din interior contra reacțiunii — pentru progresul și prosperitatea națiunii române. În această luptă uriașă simțeam că trebuie să-mi găsesc și eu un loc”²⁸.

Timp de aproape 9 luni, în rîndurile armatei române, multe femei îmbrăcînd uniforma militară — au luptat cu neprevăzutul, fie la cîmpul de război, fie în fața inamicului, aducînd modesta dar brava lor contribuție la victoria asupra fascismului. Pe drumul greu al războiului au fost întîlnite voluntare la infanterie, cavalerie, artilerie, în aviație și cu deosebire în unitățile sanitare. În Transilvania, Ungaria, Cehoslovacia, în Austria. Se consimțea că destoinici și curajoși tovarăși de arme au fost soldații Ica Suciu, din Regimentul 13 artilerie și Mariela Dumitrescu din Divizia 9 infanterie²⁹. Maria Bălan avea numai 17 ani cînd s-a înrolat voluntar în Detașamentul blindat al Armatei 4 române, la 6 octombrie 1944. Cu deosebit curaj, ea a acționat în prima linie ca agent de legătură pe lîngă bateria tunuri asalt, atît în timpul luptelor din Transilvania, cît și în Ungaria, pentru meritele sale fiind avansată la gradul de caporal și decorată cu „Virtutea militară” clasa a II-a³⁰. De remarcat, că în același timp pe front, în unități diferite, se aflau și frații săi — locotenent Gheorghe Bălan și sergent major Nicolae Bălan, care au și fost grav răniți : primul pierzîndu-și vederea, iar al doilea piciorul stîng.

Pentru luptătorii din Regimentul 1 Artilerie călărească, Divizia 1 cavalerie, soldat Veta Busuioc avea, pentru fiecare, un cuvînt cald, un gest bine venit. „Expediată de cîteva ori la comandamente pentru a fi trimisă în țară, ea s-a înapoiat tot de atîtea ori cu permisiunea de a mai rămîne. Totdeauna convingea și biruia. Nu prin vorbe, ci prin atitudine. A sfîrșit prin a rămîne în zona operațiunilor. Veta Busuioc a devenit o excepție și excepțională a fost contribuția ei la lupta noastră” — își amintea despre ea gen. maior (r) I. Iliescu-Zănoagă³¹.

Viorica Dunca s-a înrolat voluntar, dar nu ca aviațoare — drept pe care i-l dădea brevetul gradul I obținut — , ci ca artileristă în divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu”. Botezul focului l-a primit în luptele

din septembrie 1944 de la Păuliș, alături de eroicul detașament al Școlii de subofițeri cadeți rezervă infanterie Radna ³². Apoi, după un curs de specializare, a fost repartizată la comanda plutonului 2 obuziere, Bateria a 9-a din Regimentul 1 artilerie al „Diviziei Tudor Vladimirescu”, cu gradul de sublocotenent, participând la lupte — din zona Debrețin, în Ungaria și de pe riul Hron din Cehoslovacia — până la terminarea războiului. Pentru faptele de arme și bravură săvârșite pe front, sublocotenentul Viorica Dunca, „prima femeie ofițer de artilerie ³³” în istoria noastră militară, a fost decorată cu ordine și medalii de război românești și sovietice, cea mai înaltă distincție primită fiind ordinul „Steaua Republicii Socialiste România” clasa a V-a.

„Energică, cu singe rece și prevăzătoare... Disciplinată. Simțul datoriei perfect dezvoltat și din convingere. Are multă inițiativă în îndeplinirea serviciului și a misiunilor” ³⁴, aprecia comandantul escadrilei din care a făcut parte și aviatoarea Mariana Drăgescu, una din primele femei-pilot din țara noastră ³⁵. La 23 August 1944 se afla pe aeroportul Clinceni. În cadrul Grupului aerotransport și sanitar al Corpului aerian român, a efectuat zboruri uneori în condiții de mare dificultate pentru salvarea răniților și transportarea lor la spitale ³⁶. Mai departe, pe front, aviatoarea Mariana Drăgescu a dus singe conservat necesar ambulanțelor, echipament sanitar, medicamente, a purtat corespondența militară, „executând uneori 10 ore de zbor pe zi în serviciu comandat” ³⁷. Ca și pe bunicul său în 1877, ca și pe tatăl său în 1916, patria a recompensat-o pe temerara femeie-pilot cu înalte distincții. Sfârșitul războiului a găsit-o pe Mariana Drăgescu în Cehoslovacia, în cadrul Escadrilei 113 Legătură, la Trenčín, fiind împreună cu o altă aviatoare româncă — Eliza Vulcu, care, de asemenea, a îndeplinit importante misiuni de zbor. „Multe din aceste zboruri se desfășurau la mică înălțime, peste păduri compacte care ne ofereau nici o șansă de supraviețuire în caz de aterizare forțată — își amintește Eliza Vulcu — . La 22 de ani credeam în steaua mea norocoasă” ³⁸. Curajoasele femei, deși aveau puține primăveri prinse în salba vieții când au cerut să plece pe front, au dovedit curaj și hotărâre în a-și aduce contribuția la înfrângerea fascismului ³⁹.

Elena Rișca nu avea 20 de ani când a venit în mijlocul partizanilor din Cehoslovacia, luptând într-un detașament din munții Slovaciei. „O fată frumoasă ca o zeiță, cu păr castaniu, înaltă, zveltă” ⁴⁰, o va caracteriza cu căldură, peste ani, fostul comandant al grupului de partizani. Ea a fost cea care s-a oferit ca, împreună cu un luptător ceh, să acopere retragerea tovarășilor săi în momentul când au fost încercuiți de hitleriști. Rănită grav, în imposibilitate de a se mișca, a fost prinsă de inamic. În „Cartea fundamentală a celor închiși în penitenciarul tribunalului regional din Banská Bystrica”, în perioada ianuarie-martie 1945, la fila 54, scrie : „Rișca Elena, născută în București la 25 decembrie 1924 ... Ultimul domiciliu — București, limba maternă — română, religia — greco-catolică, ocupația — studentă. A fost adusă la închisoare la 5 ianuarie 1945 de siguranța hitleristă din Banská Bystrica ... În ziua de 6 ianuarie 1945 a fost luată de o patrulă a siguranței hitleriste” ⁴¹ și împușcată în apropierea râului Hron. Pe placa comemorativă așezată de poporul cehoslovac pe muntele Sitno, în amintirea celor care eroic au luptat, se află și numele studentei partizane Elena Rișca, fiică demnă a pământului românesc. „Până astăzi dăinuie în Slovacia amintirea studentei Elena Rișca din București, care avea pe atunci 20 de ani. Această luptătoare dirză a apărut cu mitraliera

retragerea unității sale, continuînd lupta și după ce a fost rănită”⁴², se subliniază în lucrări cehoslovace. Recunoștință și caldă prețuire păstrate de unguri, cehi, slovaci pentru soldații români care au luptat, dîndu-și și viața, pentru eliberarea celor două țări și înfrîngerea definitivă a fascismului. „Conduita ostașilor români a fost demnă de fiii unui popor de cultură ... Armata română civilizată, cunoscută de noi, a binemeritat dragostea, stima și recunoștința populației maghiare”⁴³, spuneau locuitorii comunei Abony comandantului Armatei 1 române, în ianuarie 1945, cînd au fost eliberați de ostașii noștri. Reprezentanții autorităților locale din cartierul Kral Pole din Brno trimit, în 9 mai 1945, o scrisoare de mulțumire comandamentului Armatei 4 române, în care scriu : „Purtarea excepțională a armatei române, armată frățască, a găsit un răsunet în tot poporul cehoslovac și întotdeauna ne vom aduce aminte ...”⁴⁴. Atît în aceste cuvinte — și în multe altele, scrise sau rostite — cît și în înălțarea atîtor monumente ale Eroilor Armatei Române, cum a fost cel de la Piestany⁴⁵, în inima Cehoslovaciei, la dezvelirea căruia au fost de față și luptătoare ale noastre, este încrustată și bravura femeii române.

Multe s-ar putea relata, în numeroase pagini, și despre alte femei care au demonstrat calități deosebite prin comportarea lor : curaj, îndemînare, spirit de sacrificiu, rezistență fizică, hotărîre, abnegație și mai ales o mare putere în alinarea suferințelor. Sînt oameni, astăzi cu tîmplele argintii, care nu pot uita că răniți în înleștarea bătăliilor mulțumită unor femei au scăpat cu viață. Așa cum nu va fi uitată niciodată sergent voluntar Elena Chiriță care a plecat pe front ca sanitară, luptînd de la Păuliș pe Valea Mureșului pînă în fața Budapestei, unde a căzut. În octombrie 1944, Elena Chiriță, care făcea parte din personalul de serviciu al Spitalului Z.I. 303, evacuat la Lipova, a cerut ca să fie înrolată luptătoare și trimisă pe front, sau măcar „să fie repartizată la o ambulanță de divizie”⁴⁶, se specifica în referatul întocmit cu această ocazie. Hotărîrea sa era determinată de dorința de a fi din nou de folos armatei noastre, așa cum se comportase în septembrie cînd în timpul luptelor din pădurile Cladovei, lîngă Păuliș, a salvat mulți soldați răniți. „Fetița aceasta în linia de foc, 8 zile ne-a scăpat ostașii noștri — spunea despre ea comandantul batalionului 1, Regimentul 96, infanterie din care a făcut parte — . I-a îngrijit în lupta încordată, cînd nemîncați, deabea se hrăneau cu o sorbitură de apă din gamela cărată de ea prin gloanțe și obuze. Căzuți, ea îi ridica, cu slabele ei puteri îi pansa singură și-i ducea la primul post de salvare”⁴⁷. Infirmiera-sanitară Elena Chiriță, repartizată ca voluntară la Divizia 19 infanterie, a fost alături de ostașii batalionului 1 din Regimentul 96, pînă în ultima clipă a vieții, în crîncenele lupte pentru cucerirea Budapestei. „Mică de statură, sprintenă și ageră în mișcări, ea țîșnea dintr-un adăpost în altul, fără teamă de pericolele ce o pîneau la fiecă pas ... Cei care au cunoscut-o în timpul acestei lupte grele de la periferiile Budapestei povestesc că voluntara se deprinsese așa de bine să acționeze de ziceai că se află pe front de ani de zile”⁴⁸, relatează despre ea gen. maior (r) Alexandru Petrescu sub a cărui comandă aceasta a luptat și care „impresionat într-un mod cu totul deosebit (de) prezența pe front, în vîltoarea înleștărilor a unei tinere voluntare, pe nume Elena Chiriță”⁴⁹, a ținut ca eroismul ei să rămînă de-a pururea viu consemnîndu-l în paginile unei cărți. În prima zi a anului 1945, rănită grav, cu picioarele amputate, fata din Susenii de Argeș a încetat din viață, fiind înmormîntată la începutul primăverii în cimitirul eroilor de la Radna, acolo unde primise botezul focului. Pentru fapte deo-

sebite de arme, sergent Elena Chiriță a fost de mai multe ori decorată, post mortem atribuindu-i-se Ordinul „Apărarea Patriei” clasa a III-a. Patria își slăvește fiii și nu-i uită niciodată !

Rînduri, rînduri se mai pot așterne descriind eroismul feminin românesc pe frontul antihitlerist. Florica Romală, Silvia Văitoianu, Elisabeta Stănescu, Irina Cicotrici, Mariana Gheorghiu, Elisabeta Alexandru, Viorica Ardeleanu, Angela Asan⁵⁰ și alte multe femei, unele căzute pe cîmpul de luptă, dar continuînd să trăiască, prin tot ceea ce au făcut, prin exemplara lor viață, altele purtînd mai departe lupta, dar pe frontul constructiv al muncii pentru întărirea independenței patriei. „Pe frontul antifascist au fost mult mai multe femei decît cele despre care se știe. Mai ales voluntare în serviciul sanitar al armatei . . . Faptele lor au rămas anonime, și tot anonime — numele lor”⁵¹, spunea, pe bună dreptate, o veterană a războiului antihitlerist. Sînt femei care au prins și pe pieptul lor, cu justificat drept, recompensa eroismului, exprimată prin cele peste 300 000 de înalte distincții, ordine și medalii, acordate militarilor români de guvernele României, Uniunii Sovietice, Cehoslovaciei și Ungariei. Ca de atîtea ori în milenara noastră istorie, atunci, bărbați și femei, tineri și vîrstnici, într-o unitate de monolit, toți fiii pămîntului românesc, au muncit și au luptat pentru apărarea patriei jertfindu-și și viața în numele libertății și dreptății. „De-a latul și de-a lungul pămîntului românesc și dincolo de hotare, jertfele acestea sînt legate de trudnice, dar glorioase lupte . . . Ele pecetluiesc neclătinatul drept al țării noastre, de a trăi și a propăși în hotarele lăsate de străbuni. De aceea, este drept să le cunoaștem aceste jertfe azi, miine și întotdeauna. Pentru că ele ne dau dreptul să împlintăm tot mai temeinic piciorul în glia neamului nostru. Pentru că ele ne dau dreptul să privim cu nădejde geana de lumină a viitorului țării și nației”, scria „Gazeta luptătorilor” în 1945, în introducerea broșurii ce-și propunea să facă cunoscut „Figuri de eroi” ai neamului nostru căzuți în lupta pentru înfrîngerea deplină a fascismului.

Sfîrșitul războiului, trupele noastre fac calea întoarsă spre casă. „Vitejii români se întorc victorioși din război”, anunța presa sosirea primilor ostași la Oradea, purtînd „steagurile trecute prin focul luptelor”. La Oradea, la Cluj, la Arad și-n alte locuri românești — primele care i-au primit de cum au trecut hotarul țării, — localitățile au „îmbrăcat haine de sărbătoare, în frumoase costume naționale . . . pe tot parcursul poporul i-a întîmpinat cu daruri”⁵². Lacrimile de durere pentru fiii pierduți se amestecau cu lacrimile de bucurie pentru fiii întorși. Sosirea în țară a unităților și marilor unități militare a constituit un nou prilej de manifestare a stimei și dragostei pe care poporul român le avea pentru armata sa. S-au organizat „comitete de primire”, în care, în număr mare, erau femei, reprezentante ale unor asociații feminine. Au întins covoare, au împletit ghirlande, au pregătit coruri, au înălțat arcuri de triumf. „Toate satele din jur erau prezente. Entuziasmul nu se poate descrie”⁵³, se nota în Jurnalul de operații al Diviziei 21 infanterie după primii pași făcuți pe pămîntul patriei. În numele guvernului democrat, dr. Petru Groza a adresat militarilor întorși de pe front un călduros salut de bun venit. „Faptele voastre de arme — arăta primul ministru al guvernului — vor rămîne neșterse în istoria neamului. Întorși în țară fiți mai departe ostași ai aceluiași ideal de construcție a unei Româнії libere, democratice și independente”⁵⁴. Un cuvînt de bun venit au adresat și femeile, alături de reprezentanții celorlalte organizații democratice, prin mesajul Uniunii Femeilor Antifasciste

din România. Un cald elogiu adus armatei române pentru eroica sa luptă, pînă în ultima zi a războiului, ziua victoriei asupra fascismului, și totodată, un ferm angajament că, alături de întreg poporul, vor munci pentru a pune o piatră solidă la temelia construirii României noi.

Angajament care, în cele patru decenii de la Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, în condițiile deplinei emancipări și a posibilităților plenei afirmări, a parcurs drumul de la aspirație la realitatea implicării active în societate, femeile participînd din plin la transformările revoluționar-democratice, la punerea bazelor edificiului socialist în patria noastră.

Astăzi, în anii cei mai luminoși din istoria poporului român, ani pe care cu mîndrie, noi fiii strămoșescului pămînt românesc, îi numim Epoca Ceaușescu femeile prezente cu putere în toate compartimentele vieții economice, politice, științifice, social-culturale acționează, împreună cu întreg poporul într-o strînsă și indestructibilă unitate în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru înfăptuirea istoricelor hotărîri ale celui de-al XIII-lea Forum al comuniștilor români, de ridicare a țării pe cele mai înalte coordonate de progres și civilizație socialistă și comunistă. Este omagiul cel mai profund pe care o fiică, un fiu al patriei române îl poate aduce înaintașilor noștri, celor care și-au dat viața pentru apărarea și propășirea ei.

N O T E

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 8, Edit. politică, București, 1973, p. 652—653.

² „Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. privind cea de-a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă”, în „Scinteia” din 24 martie 1984.

³ „România liberă” din 31 august 1944.

⁴ „România liberă” din 3 septembrie 1944.

⁵ „Scinteia” din 4 octombrie 1944.

⁶ Idem.

⁷ „Scinteia” din 12 decembrie 1944.

⁸ E. Georgescu, T. Georgescu, *Miscarea democratică și revoluționară a femeilor din România*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1975, p. 226.

⁹ „Scinteia” din 3 februarie 1945.

¹⁰ Ibidem din 27 noiembrie 1944.

¹¹ Ibidem din 3 decembrie 1944.

¹² „Înainte” din 8 februarie 1945.

¹³ „Scinteia” din 30 aprilie 1945.

¹⁴ Ibidem din 14 martie 1945.

¹⁵ „Vestul” din 6 octombrie 1944.

¹⁶ I. Spălățelu, A. Lupășteanu, *Corespondenții de război transmiți...*, Edit. militară, București, 1975, p. 29.

¹⁷ „Scinteia” din 21 martie 1945.

¹⁸ Ibidem din 21 martie 1945.

¹⁹ Arhiva M.A.N. — M. St. M., dosar 948/372, f. 15.

²⁰ Arhiva M.A.N. — M. St. M., dosar 457/267, f. 13.

²¹ „Vestul” din 28 septembrie 1944.

²² Col. A. Lupășteanu, V. Birză, Lt. col. L. Tarco, *Pentru Patrie*, Ed. militară, București, p. 108—109.

²³ „Voința Transilvaniei” din 25 decembrie 1944.

²⁴ Șt. Pislaru, *Date privind sprijinirea armatei de către masele populare în lupta pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului național (septembrie-octombrie 1944)*, în „File din istoria militară a poporului român”, vol. 1, Edit. Militară, București, 1973, p. 255.

²⁵ „Graiul nou” din 20 octombrie 1944.

²⁶ Arhiva M.A.N. — M. St. M., dosar 508/50, f. 28.

- ²⁷ Col. C. Ucrain, *În primele rînduri*, Edit. Albatros, București, 1975, p. 25.
- ²⁸ *Din filele vremii. Voluntară pe frontul antihitlerist*, în Almanahul „Femeia 1975”, p. 19.
- ²⁹ Col. C. Ucrain, *În numele patriei*, Edit. militară, București, 1977, p. 15.
- ³⁰ St. Pislaru, *lucr. cit.*, p. 256.
- ³¹ Almanahul „Femeia 1975”, *art. cit.*, p. 20—21
- ³² E. Șenchea-Popescu, *Femina celesta*, Edit. Sport-Turism, București, 1983, p. 99.
- ³³ *Istoria artileriei române*, Edit. militară, București, 1977, p. 423
- ³⁴ Col. A. Lupășteanu, col. L. Tarco, V. Birză, *Drum lung, bătut de gloanțe*, București, Edit. militară, 1971, p. 422.
- ³⁵ E. Șenchea-Popescu, *lucr. cit.*, p. 45.
- ³⁶ *Ibidem*, p. 47.
- ³⁷ *Sburătorii României*, apr.-mai 1945, p. 23.
- ³⁸ E. Șenchea-Popescu, *lucr. cit.*, p. 83.
- ³⁹ „August 1944-Mai 1945. *Scurtă prezentare a contribuției României la războiul antihitlerist* Edit. militară, București, 1969, p. 364.
- ⁴⁰ C. Ucrain, *În primele rînduri*, Edit. Albatros, București, 1975, p. 98.
- ⁴¹ *România în războiul antihitlerist, 23 August 1944—9 Mai 1945*, Edit. Militară, București, 1966, p. 462.
- ⁴² M. Tejchman, F. Nesvadba, *Contribuția românească la lupta de eliberare națională a poporului cehoslovac. Ostași și partizani români în lupta pentru eliberarea Cehoslovaciei, în 9 Mai 1945—1970*, Edit. Militară, București, 1970, p. 261.
- ⁴³ „În numele libertății și prieteniei, vol. 1, Edit. militară, București, 1970, p. 400—401.
- ⁴⁴ „Scinteia” din 13 mai 1945.
- ⁴⁵ „Frontul” din 28 iunie 1945.
- ⁴⁶ Arhiva M.A.N.-M. St. M, dosar 1/148, f. 332—333.
- ⁴⁷ „Voința Transilvaniei” din 29 octombrie 1944.
- ⁴⁸ Gen maior (r) A. Petrescu, *Sergent Elena Chiriță*, Edit. militară, București 1967, p. 88.
- ⁴⁹ *Ibidem*, p. 5.
- ⁵⁰ *Cu înflăcărată iubire de țară, cu sentimentul supremei îndatoriri față de glie și neam*, în Almanahul „Femeia 1985”, p. 30.
- ⁵¹ Almanahul „Femeia 1975”, *art. cit.*, p. 19.
- ⁵² „Scinteia” din 19 iulie 1945
- ⁵³ Arhiva M.A.N., fond 948/B, dosar 1253, f. 76.
- ⁵⁴ „România liberă” din 26 iulie 1945.

PAGES D'HÉROISME FÉMININ ROUMAIN SUR LE FRONT ANTIHITLÉRIEN

Résumé

Préoccupée de présenter la contribution de la femme roumaine à la victoire sur le fascisme, l'auteur a puisé aux archives, bibliothèque, musées, ouvrages d'histoire militaire et mémoires, s'est entretenue avec des vétérans du front antihitlérien. Sans épuiser les investigations, l'auteur a réuni le résultat de ses recherches concernant l'apport des femmes aux événements du 23 Août 1944, 12 mai 1945, sur différents plans : la production, l'organisation d'aides aux combattants, blessés et leurs familles, l'appui prêté à l'armée pendant diverses batailles livrées sur le territoire de la Roumanie et en qualité de combattantes sur le front dans le cadre des troupes roumaines.

ASPECTE ALE PARTICIPĂRII STATELOR UNITE ALE AMERICII LA CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

NICOLAE DASCĂLU

Participarea Statelor Unite ale Americii la cel de-al doilea război mondial a avut o importanță deosebită pentru victoria Națiunilor Unite. Uriașul potențial economic, uman și militar american angajat în conflict a fost în măsură să modifice radical raportul de forțe în favoarea Aliatilor. Istoria beligeranței Statelor Unite în ultima confruntare mondială include o multitudine de aspecte complexe și de mare pondere. Mai toate aceste laturi au fost abordate în numeroase lucrări. Așa de pildă o bogată bibliografie clarifică aspectele de bază ale istoriei militare ¹, economice ² sau diplomatice ³ a S.U.A. în anii marii conflagrații.

Citeva cifre globale pot concretiza afirmațiile de mai sus. La marea conflagrație au participat 61 de state cu o populație de 1,7 miliarde oameni, dar operațiile militare au avut loc doar pe teritoriul a 40 de state. Statele Unite nu au făcut parte din această categorie. În statele beligerante au fost mobilizați 110 milioane soldați, dintre care 12,4 milioane au fost americani (8,3 milioane au fost încadrați în forțele terestre, 3,5 milioane în cele navale, 486 000 în infanteria marină și 180 000 în paza frontierelor maritime). Pierderile umane generale au fost enorme, fiind evaluate la circa 40—50 milioane oameni, civili și militari. Dintre aceștia, Uniunea Sovietică a avut 20 milioane morți, Marea Britanie circa 375 000, iar Statele Unite 321 000 de morți și circa 900 000 de răniți, prizonieri sau dispăruți. Efortul economic al S.U.A. este evaluat la 22 bilioane dolari la care se adaugă și datoriile de război interaliate neachitate. Este sugestiv faptul că din cele 653 000 avioane militare construite în anii războiului de S.U.A., Germania, U.R.S.S. și Anglia producția americană se ridică 299 293 avioane de luptă, deci aproape 50 % din total. Acesta a fost posibil și pentru că teritoriul american nu a fost afectat de ostilități. În schimb în Uniunea Sovietică trupele de ocupație au distrus 1710 orașe, peste 70 000 de sate, 32 000 întreprinderi industriale, 98 000 colhozuri, etc. ^{2bis}

În limitele unui studiu ca cel de față ar fi extrem de dificil a include toate aspectele de interes major. Ca urmare ne vom opri asupra unui aspect mai puțin cunoscut, dar cu largi implicații, anume războiul secret. ⁴ Din acest punct de vedere Statele Unite au făcut primii pași tocmai în timpul marii conflagrații prin crearea unui organism specializat, anume Biroul pentru Servicii Strategice (Office of Strategic Services, O.S.S.), ⁵ care a contribuit într-o măsură apreciabilă la grăbirea victoriei militare precum și la cristalizarea conceptului de război subversiv, ceea ce în sine, aprecia generalul Donovan, directorul organismului, constituia un aport însemnat. Experiența O.S.S., aprecia același Donovan, a demonstrat înainte de toate cât de important este pentru câștigarea unui război luarea unor decizii strategice optime în baza unor informații corecte și complexe ⁶.

Activitatea O.S.S. este astăzi destul de bine cunoscută grație accesului, începînd cu 1975, la arhiva organizației. Volumul de documente este însă enorm, incluzînd sinteze, rapoarte de diverse dimensiuni, telegrame, hărți, filme, fotografii, etc. În toamna anului 1942 la centrala din Washington seseau zilnic numai telegrame de ordinul sutelor⁷. Formarea unei imagini cuprinzătoare, sugestive și complexe, asupra istoriei O.S.S. este mult ușurată de existența *Raportului de război* (War Report) al organizației care este o lucrare de sinteză, oficială, începută în 1946, la cererea Comitetului Comun al Șefilor de Stat Major (Joint Chiefs of Staff, J.C.S.), și încheiată în 1949. La baza lucrării, în două volume ce însumează aproape 1 000 de pagini, stă chiar arhiva organizației. Informații suplimentare au fost culese prin audierea unor foști membri, ca Walter Lord, Edward J. Michelson, col. William R. Peers ș.a., inclusiv directorul Donovan. Clasificat ca document strict secret, raportul a intrat în circuitul științific în 1975, cu excepția unor pasaje privind utilizarea unor fonduri secrete, precum și a numelor unor colaboratori din străinătate. Tocmai în baza acestui raport vom prezenta o foarte scurtă sinteză a activității O.S.S., sinteză care va sugera contribuția organizației la efortul de război al S.U.A. și va înfățișa cîteva aspecte ale participării americane la cel de-al doilea război mondial.

O.S.S. a fost o organizație complexă și multilaterală de vreme ce avea atribuții largi și în bună parte noi pentru gîndirea și practica Statelor Unite ale Americii. Mai exact Biroul pentru Servicii Strategice a fost însărcinat cu culegerea și analiza informațiilor secrete, cu contra-spionajul, cu sabotajul în spatele liniilor inamice și activizarea grupelor de rezistență ca și cu sabotarea moralului dușmanului sau, într-un cuvînt, cu ducerea războiului secret⁸. Crearea unui asemenea organism în iulie 1941, așadar atunci cînd Statele Unite erau încă neutre⁹, poate duce la concluzia certă că administrația Roosevelt a considerat intrarea în război ca un fapt inevitabil, ce impunea luarea din timp a unor măsuri.

Originile imediate ale organizației sînt legate de cele două misiuni întreprinse în Europa de către colonelul Donovan. În luna iulie 1940 ministrul forțelor navale, Knox, a sugerat președintelui Roosevelt trimiterea unui emisar special în Anglia pentru a analiza la fața locului conjunctura generală și mai ales activitatea coloanei „a cincea”, pro-fasciste. Knox l-a propus pe Donovan a cărui carieră a însemnat un șir continuu de succese. Participant la primul război mondial, ca ofițer în serviciul de informații, apoi avocat de mare succes, și în final oficial în administrația Roosevelt, îndeplinind o serie de misiuni speciale (observator în Etiopia ca și în Spania războiului civil), Donovan, părea cel mai potrivit pentru proiect¹⁰. După discuții cu Roosevelt și cu miniștrii forțelor armate (terestre și navale) Donovan pleacă în Anglia la jumătatea lunii iulie 1940 și se va reîntoarce în patrie la începutul lunii următoare. Deși scurtă, călătoria i-a permis emisarului american a ajunge la concluzia că englezii vor rezista presiunii germane, că S.U.A. trebuia să le acorde ajutor, material în primul rînd, și că activitatea coloanei a „cincea”, era de maximă importanță pentru războiul modern. Aceste concluzii, exprimate și în convorbirile cu oficialii englezi, au generat un sentiment reciproc de încredere și au facilitat inițierea lui Donovan în mecanismul funcționării organizațiilor secrete britanice¹¹.

Revenit în Statele Unite la 4 august 1940, Donovan a prezentat un raport detaliat ministrului Knox iar ulterior și președintelui Roosevelt

care a decis apoi a se cere englezilor o serie de sinteze privind experiența înregistrată în domeniile specifice ale războiului secret. În ce privește constatările referitoare la „coloana a 5-a”, Donovan a publicat împreună cu ziaristul Edgar A. Mowrer o serie de articole, difuzate în lumea întreagă de marile agenții de presă, prin care se atrăgea atenția asupra pericolului fascist intern ¹².

Cea de-a doua călătorie a lui Donovan în Europa a fost cerută de șeful executivului american în noiembrie 1940 în scopul analizei strategice a situației din bazinul Mediteranei. La 6 decembrie 1940 Donovan a pornit spre Anglia, de unde a început vizita de trei luni și jumătate în Gibraltar, Malta, Egipt, Grecia, Bulgaria, Iugoslavia, Turcia, Cipru, Palestina, Irak, Spania și Portugalia. Proiectata întrevvedere cu generalul Weygand, comandantul forțelor franceze din Africa de Nord, nu a mai avut loc ca urmare a presiunilor germanilor la Vichy. Revenit în patrie la 18 martie 1941, Donovan și-a prezentat raportul președintelui Roosevelt, căruia i-a accentuat mai ales importanța deosebită a transporturilor navale, semnificația conjuncturii din Africa de nord-vest pentru Statele Unite, precum și importanța deosebită a elementelor politice și psihologice în războiul total. Totodată Donovan a evidențiat semnificația deosebită a războiului de partizani și a acțiunilor subversive din spatele liniilor inamice. Pe de altă parte se punea problema culegerii sistematice și de mare amploare a tuturor informațiilor secrete referitoare la inamic ¹³.

Adoptarea unor măsuri pentru a face față tuturor acestor necesități se impunea de urgență. Roosevelt a constituit un comitet ministerial însărcinat cu soluționarea problemei informațiilor și cu recomandarea unui plan de acțiune. Consultat de comitet, Donovan, a propus crearea unei agenții centralizate de informații, care să se ocupe și de propaganda de război precum și cu organizarea unor acțiuni subversive. Comitetul și-a însușit propunerea, care a fost acceptată și de Roosevelt. Acesta a cerut lui Donovan, la începutul lunii iunie 1941, să facă propuneri concrete pentru programul războiului psihologic și al culegerii de informații, ce trebuiau să intre în sarcina unui organism specializat de stat. Donovan a înaintat la 10 iunie 1941 un memorandum în care făcea recomandări în direcțiile cerute, accentuând relația dintre culegerea și analiza informațiilor și planificarea strategică, ca și importanța subminării psihologice a moraului inamicului ¹⁴.

Roosevelt s-a declarat de acord cu propunerile făcute și ca urmare, la 25 iunie 1941, a fost emis un proiect de ordin militar semnat de comandantul-șef, care, în termeni generali impuși de statutul de neutralitate, stabilea crearea unui birou pentru Coordonarea Informațiilor Strategice ¹⁵. Transmis spre informare ministerelor de Război și al Marinei, proiectul a întâmpinat opoziția acestora pe motiv că noul organism le prelua o parte din atribuțiile avute în domeniul culegerii de informații. Ca urmare, la 11 iunie 1941 a fost emis un alt ordin ce stabilea crearea biroului pentru Coordonarea Informațiilor (Coordinator of Information, C.O.I.). Subordonat direct președintelui, noul organism era însărcinat cu culegerea și analiza informațiilor, precum și cu executarea unor misiuni speciale adiacente. Ca șef al noului organism a fost desemnat William J. Donovan ¹⁶. Astfel s-a născut, încă din momentul în care Statele Unite mai erau neutre, un organism centralizat care urma a culege și analiza informații secrete și a executa unele misiuni speciale, nementionate din considerente politice, dar care erau înțelese a fi legate de ducerea războiului psihologic și realizarea unei sis-

tematice acțiuni de subversiune. Din acest punct de vedere este cert faptul că angajarea S.U.A. în conflagrație nu a fost întâmplătoare și bruscă, nu a fost un element de conjunctură, ci dimpotrivă, a fost pregătită din timp și cu toată grija. Organizația, născută în iulie 1941, purtând la început denumirea de birou pentru Coordonarea Informațiilor, va cunoaște o fază inițială, de organizare. Iar după schimbarea numelui, în iunie 1942 organizația va avea structurile bine precizate, așa încît își va putea realiza din plin misiunea încredințată.

Imediat după semnarea ordinului din 11 iulie 1941 Donovan a început organizarea noului serviciu, avînd de înfruntat greutăți de natură organizatorică și administrativă. În paralel cu soluționarea unor asemenea chestiuni s-a început selectarea personalului necesar. Directorul biroului a discutat direct și a obținut asentimentul de cooperare a unor personalități ca Robert E. Sherwood, cunoscut dramaturg și colaborator al președintelui Roosevelt (pentru preluarea conducerii secțiunii de propagandă), Thomas G. Early și Elmo Roper, acesta din urmă specialist în probleme de opinie publică și de management (pentru conducerea serviciului administrativ), etc. S-a ajuns la un acord de principiu pentru colaborare și cu Archibald MacLeish, șeful Bibliotecii Congresului. Ca urmare a eforturilor depuse în august 1941 a început a funcționa prima secție, Cercetarea și analiză, Research & Analysis (R & A), iar în septembrie s-a constituit secția Prezentare vizuală (Visual Presentation, V. P.). Începuturile erau modeste, fapt ilustrat și de prezența pe statul de plată C.O.I. din august 1941 a numai 13 nume¹⁷. Evoluția organizației a fost însă fulgerătoare de vreme, așa cum vom arăta ulterior, în decembrie 1944 O.S.S. avea peste 13 000 membri.

Organizația a luat amploare treptat. Noi spații au fost afectate acesteia în clădirile Departamentului de stat și ale Ministerului Agriculturii și demersuri insistente au fost făcute pentru alocarea bugetului. Încă de la sfîrșitul lunii octombrie 1941 primele echipe au fost trimise în afara Statelor Unite : una de filmare în Islanda și una la Londra pentru a asigura cooperarea cu serviciile secrete britanice și în special cu Special Organization Executive (S.O.E.) care realiza acțiuni de sabotaj în spatele liniilor inamice¹⁸. Această colaborare a fost de cea mai mare importanță pentru acumularea experienței necesare, fiind înfăptuită la indicația specială a președintelui Roosevelt.¹⁹ O altă secție importantă, Naționalități străine (Foreign Nationalities, F. N.) și-a început activitatea în decembrie avînd ca obiectiv analiza activității grupurilor naționale din S.U.A. în vederea cunoașterii psihologiei popoarelor din care proveneau acestea și pentru eventuala depistare a activității „coloanei a 5-a”. În aceeași lună decembrie, după intrarea în război, Donovan a solicitat și a obținut aprobarea președintelui pentru pregătirea secțiilor speciale însărcinate cu acțiuni subversive și de guerillă în spatele liniilor inamice²⁰.

În acest proces organizatoric s-a cristalizat și tehnica de acțiune a organizației care, în optica lui Donovan, urma să acționeze în două faze interdependente : mai întîi, trebuiau culese informații pe diverse căi, prin spionaj în primul rînd ; datele culese urmau a fi analizate de secția specializată, concluziile dobîndite fiind folosite în planificarea strategică ca și în propagandă ; în al doilea rînd urmau a se realiza acțiuni speciale, de genul sabotajului și al operațiilor de comando, desfășurate concentrat într-o zonă bine determinată, în care ulterior urma a se desfășura debarcarea forțelor militare regulate. Această strategie se va perfecționa de-a lungul anilor în baza experienței dobîndite de O.S.S.²¹

În Marea Britanie acțiunile de spionaj erau organizate de British Secret Intelligence Service (S.I.S.), iar cele de sabotaj ce către S.O.E. Pentru a ajunge la o colaborare strinsă cu acestea, în cadrul C.O.I. au fost organizate două secții specializate denumite Activități speciale (Special Activities, S.A.), anume : S.A./B și S.A./G care acționau una în spionaj și cealaltă în sfera sabotajului. O altă chestiune dificilă a fost precizarea atribuțiilor C.O.I. în raport cu organismele deja existente care activau în domeniul spionajului și contra-spionajului în Statele Unite : Biroul Federal de Investigații (F.B.I.), Divizia pentru Informații Militare, care era secția de informații a Ministerului de război (M.I.D.), precum și Biroul pentru Informații Navale (O.N.I.), respectiv secția de informații a forțelor navale. Printr-o directivă prezidențială din decembrie 1941 Roosevelt a reafirmat competența F.B.I. pentru culegerea de informații în emisfera Vestică, fiind deci stabilit că noul organism, C.O.I. va acționa numai în emisfera Estică, pe teatrele de război în special. Ulterior F.B.I. a acceptat acțiuni C.O.I. și în sfera sa teritorială dar numai cu informarea prealabilă. În același timp M.I.D. și O.N.I. au stabilit strânse legături cu noua organizație ²².

Donovan a apreciat în februarie 1942 că mecanismul C.O.I. era cristalizat și gata de acțiune. A fost necesară o perioadă relativ lungă pentru organizare datorită noutății organizației ca și datorită complexității deosebite a procesului de trecere a Statelor Unite la condițiile de război. Dar, imediat după încheierea etapei organizatorice, C.O.I. a trecut prin momente dificile în contextul procesului de reorganizare a aparatului de stat american, pentru o mai bună adaptare la condițiile de război. În februarie 1942 a fost creat și Comitetul Comun al Șefilor de Stat Major (J.C.S.) așa încât Donovan a solicitat în repetate rânduri ca organizația pe care o conducea să fie direct subordonat acestuia ²³.

Criza a fost parțial rezolvată în iunie 1942, când a fost creat Biroul pentru Informații de Război (Office of War Information, O.W.I.) care prelua de la C.O.I. serviciul de propagandă externă (Foreign Information Service, F.I.S.). Toate celelalte componente ale C.O.I. au fost menținute, dar numele organizației a fost schimbat prin ordinul militar al președintelui Roosevelt din 13 iunie 1942 în Biroul pentru Servicii Strategice (O.S.S.), nume care va fi menținut pe toată durata existenței sale. Cu aceasta s-a încheiat prima fază din istoria O.S.S., fază de căutări, organizatorică, și în care s-a precizat locul biroului în uriașul mecanism al aparatului de stat american angrenat în război.

O succintă trecere în revistă a structurii interne, a unora din realizările importante ale secțiunilor, va putea sugera esența și caracterul C.O.I. Organul de conducere era Biroul coordonatorului, care nu era altul decât Donovan, ajutat de un mic stat-major. Biroul includea și un ofițer de legătură însărcinat cu menținerea contactelor cu celelalte organisme de stat ²⁴, un ofițer executiv, care conducea serviciile administrative, un consilier juridic și cîțiva asistenți speciali ²⁵.

A doua secțiune importantă a fost Serviciu pentru Informare Externă acel F.I.S. care va fi desprins de organizație în iunie 1942. Sarcina F.I.S. a fost elaborarea și aplicarea unui program de propagandă externă de război. În acest domeniu experiența Statelor Unite era foarte redusă deoarece după războiul de independență S.U.A. nu a realizat decât sporadic propaganda externă. După Pearl Harbor rolul propagandei a crescut enorm, mai ales în baza efortului uriaș depus în această privință de Germania ²⁶.

Pentru propaganda în cele două Americi au fost constituite o serie de organisme specializate iar pentru propaganda de război în afara continentului s-a creat chiar F.I.S. Acesta începe a activa încă din iunie 1941, sediul său fiind stabilit la New York ²⁷.

Robert E. Sherwood, desemnat director adjunct al C.O.I. și administrator F.I.S. în noiembrie 1941²⁸, a acționat energic pentru selecționarea unui personal specializat, format din ziariști, speakeri de radio, muzicieni etc. Pentru difuzarea programelor s-a recurs inițial la baza tehnică a marilor campanii C.B.C. și N.B.C., dar după Pearl Harbor a fost afectat un buget special de 15 milioane dolari pentru construirea unor stații de radio de mare putere, proprii, la New York, Washington și San Francisco. Săptăminal erau transmise multiple buletine informative și emisiuni speciale de propagandă. Așa de exemplu, în decembrie 1941 s-a realizat un program special pentru Filipine, destinat localnicilor ca și trupelor americane, iar în februarie 1942, la cerea Agenției T.A.S.S., a fost pregătit un mesaj special adresat de generalul MacArthur soldaților din Armata Roșie. Dat fiind spațiul uriaș în care se desfășura propaganda, F.I.S. a creat treptat o serie de agenții externe, prima la Londra, în octombrie 1941. Iar în iunie 1942, în momentul reorganizării, F.I.S. avea deja 12 asemenea posturi externe, în Asia, Africa și Europa ²⁹. Prin trecerea F.I.S. la Biroul pentru Informații de Război, care se va ocupa numai cu propaganda clasică, „de difuzare a știrilor reale” ³⁰, O.S.S., se va limita la desfășurarea propagandei subversive.

A treia mare secțiune a C.O.I. a fost denumită Cercetare și Analiză (R & A), pe lângă care mai funcționau o serie de servicii conexe. Secția propriu-zisă s-a născut în urma acordului stabilit între Donovan și directorul Biblotecii Congresului.³¹ Șeful secției a fost numit dr. James P. Baxter III, care a selecționat un personal de înaltă calificare din domeniul economiei, istoriei, geografiei, transporturilor etc. În baza informațiilor culese din documente oficiale sau din diverse lucrări, specialiștii alcătuiau sinteze pe teme date. Iată câteva asemenea teme: Situația economică a Germaniei naziste; Producția de cauciuc sintetic a Uniunii Sovietice; Rutele optime pentru leand-lease; Structura economică a Japoniei; Căile ferate turce; Rutele de aprovizionare trans-africane; Programul de aprovizionare al frontului german din est etc. În colaborare cu Serviciul de informare al Forțelor aeriene (Biroul A-2) începând cu 1942 au fost elaborate tablouri strategice (Strategic Surveys) pentru toate țările inamice sau potențial inamice. Documentele, de sute de pagini fiecare, includeau descrierea tuturor obiectivelor economice, militare sau politice apte de a fi bombardate de aviația strategică americană ³².

În strinsă colaborare cu R & A funcționau următoarele servicii:

- 1) Informații orale (Oral Informations), care culegea date prin interviuri cu imigranții care continuau a sosi în Statele Unite;³³
- 2) Naționalități Străine, care analiza activitatea și organizarea grupurilor minoritare din Statele Unite. În iunie 1942 cei 35 de membri permanenți și circa 50 de colaboratori externi, aveau câteva realizări importante, între care și mari sinteze privind organizarea a 30 de comunități naționale americane;³⁴
- 3) Prezentarea vizuală pregătea materiale grafice auxiliare pentru diverse rapoarte;
- 4) Documente în imagini era o secție care colecta și conserva fotografii și filme cu valoare strategică și
- 4) Divizia de filmare pe teren, care realiza la cerere rapoarte filmate asupra unor zone sau obiective strategice. Așa de pildă, în decembrie 1941 a început filmarea bazelor militare americane

din Islanda (create în iulie 1941), a zonei Canalului Panama ca și a traseului primului mare convoi leand-lease trans-atlantic. La începutul anului 1942 Divizia a realizat un film despre Martinica și Guadelupe și a început un documentar despre Pearl Harbor ³⁵.

A patra mare secțiune a C.O.I. a fost Activități speciale (S.A.), respectiv spionajul, sabotajul și războiul de partizani, acesta din urmă căpătând o dimensiune extraordinară în anii celui de-al doilea război mondial. ³⁶ Importanța globală a acestor activități subversive a rezultat din experiența primului război mondial ca și de aceea a diverselor războaie izbucnite între anii 1935—1940. Constatarea aceasta nu era nouă. Astfel, doi ofițeri români care au analizat desfășurarea războiului italo-etopian, scriau în 1936 : „Războaiele viitoare vor întrebuița pe lângă forța armată care să zdruncine voința adversarului, o altă forță, care să o submineze și să facă mai simțită lovitură dată de forța armată : este acțiunea subversivă”. ³⁷

Pregătirile pentru desfășurarea unor asemenea activități speciale au evoluat lent mai ales datorită rivalității organismelor americane similare, respectiv F.B.I., M.I.D. și O.N.I. La începutul lui august 1941 reprezentanții acestor organisme au fost nevoiți a se întruni pentru a discuta problema culegerii centralizate a informațiilor secrete. Paradoxal, decizia adoptată a fost ca centralizarea să se realizeze în cadrul C.O.I. Mai întâi Ministerul de război iar ulterior și cel al Marinei, au recomandat ca spionajul să fie organizat de către C.O.I. ³⁸ Ca urmare, la începutul lunii octombrie 1941 Donovan solicita președintelui Roosevelt permisiunea de unificare a culegerii de informații, sugerind totodată ca acțiunile subversive să fie considerate ca operațiuni strategice. ³⁹

Cu sprijinul direct al Diviziei de Informații Militare și a Biroului pentru Informații Navale organizarea secțiilor speciale a început în ianuarie 1942. Pe de altă parte, S.O.E. a oferit instructori, armament și echipament special precum și baze de instruire în Canada. Tocmai datorită necesității cooperării cu englezii care, așa cum am arătat, nu realizaseră un organism centralizat pentru acțiunile speciale, au fost create și în cadrul C.O.I. două secțiuni specializate : S.A./B însărcinat cu probleme de spionaj și S.A./G, cu acțiuni de subversiune. ⁴⁰

Un organism ce activa în domeniul războiului secret avea nevoie de fonduri secrete. De aici și necesitatea constituirii Diviziei fondurilor speciale, care asigura plata pentru materiale și servicii a căror cunoaștere mai largă ar fi putut dăuna intereselor militare. Divizia acționa direct, prin intermediul unor conturi secrete sau al unor companii de acoperire (de exemplu F.B.Q.). ⁴¹ Ultima mare secțiune a C.O.I. a fost cea a Serviciilor, menite a asigura condițiile optime pentru buna funcționare a organizației. Din această categorie făceau parte birourile : Personal ; Documente secrete ; Securitate ; Transport ; Multiplicare documente ; Comunicații ; Curieri ; Buget (cel public, primul afectat fiind de 10 milioane dolari, alocat în septembrie 1941). ⁴²

Pentru o ilustrare parțială a conlucrării diverselor ramuri ale C.O.I. este prezentată activitatea agenților acestuia în Africa de Nord în toamna lui 1941 -primăvara lui 1942. Africa de Nord a fost o ocazie unică pentru Statele Unite de a câștiga experiență în domeniul culegerii de informații, al realizării propagandei subversive și al activităților speciale. Acțiunea organizației pentru pregătirea debarcării aliate în zonă a fost pe larg expusă de Donovan într-un memorandum din 10 octombrie 1941 adresat președintelui Roosevelt ⁴³. Conform aprobării primite, 12 agenți C.O.I., cu acope-

rire diplomatică (consuli), au fost plasați în Africa de Nord (La Casablanca, Alger, Oran, Tunis și Rabat). Dotati cu posturi de radio, agenții adunau și transmiteau toate informațiile cu valoare militară pe care le puteau culege. Șeful rețelei, colonelul Eddy, le re-transmitea la Londra, de unde primea și instrucțiuni. Totodată s-a desfășurat o activă campanie de propagandă subversivă ce viza trupele franceze dislocate în zonă și s-au pregătit grupuri de sabotaj, recrutate dintre localnici, care urmau a acționa în momentul necesar ⁴⁴. Eficacitatea pregătirilor făcute s-a vădit în momentul debarcării aliate în Africa de Nord (Operația „Torch”).

Așa cum am menționat deja, la 14 iunie 1942 Roosevelt a semnat ordinul pentru crearea Biroului pentru Servicii Strategice, însărcinat cu culegera și analiza informațiilor strategice precum și cu pregătirea și îndeplinirea serviciilor speciale cerute de Comitetul Comun al Șefilor de Stat Major ⁴⁵. Funcțiile și rolul de ansamblu al O.S.S. vor fi pe larg prezentate de Donovan într-un memorandum adresat la 17 august 1942 J.C.S. ⁴⁶ Dar locul Biroului în rindul organismelor militatre americane va fi precizat abia la sfârșitul anului 1942, după o lungă dispută privind atribuțiile, cu Comitetul Comun pentru Războiul Psihologic (J.P.W.C.). ⁴⁷ La 23 decembrie 1942 generalul Marshall, șeful lui J.C.S., a semnat directiva prin care se fixau atribuțiile O.S.S., respectiv planificarea, coordonarea și executarea programului militar al războiului psihologic, de a culege informații politice, psihologice, sociologice și economice necesare desfășurării operațiunilor militare, de a realiza acțiuni subversive și de guerillă în spatele liniilor inamice, de a asigura contra-spionajul în zona teatrelor de război ca și controlarea activității grupurilor minoritare din Statele Unite ⁴⁸. Atribuțiile din domeniul propagandei subversive se vor clarifica ceva mai târziu. O.S.S. era subordonat direct Comitetului Comun al Șefilor de Stat Major.

Conform directivei J.C.S., Donovan a reorganizat O.S.S., în ianuarie 1943. ⁴⁹ Alte modificări, minore, au intervenit în octombrie 1943. ⁵⁰ Cu structurile și atribuțiile bine precizate, O.S.S. va acționa cu toată capacitatea pentru îndeplinirea sarcinilor ce-i reveneau în sfera războiului secret. În decembrie 1944 Biroul a ajuns la extinderea maximă, respectiv 13.000 de oameni, dintre care 5.500 în Statele Unite, la centrala din Washington și la filialele din New York, San Francisco, Los Angeles și Seattle. În afara Statelor Unite, O.S.S. avea mari baze la Londra, Cairo (ulterior mutată la Caserta, în Italia), în China (la Chungking și Kuming) și în India (New Dehli, Calcutta și Nazira). ⁵¹

După terminarea războiului din Europa, în iulie 1945 s-a pus problema desființării O.S.S. Principiile acțiunii, în sistemul american legată de puternice rațiuni financiare, au fost expuse de Donovan într-o scrisoare către directorul Biroului Bugetului Statelor Unite. ⁵² Președintele Truman semna la 20 septembrie 1945 ordinul executiv prin care O.S.S. era desființat, începând cu 1 octombrie 1945, dar o parte din funcțiile sale erau preluate de alte organisme de stat (secția R&A, de exemplu, a trecut la Departamentul de Stat). ⁵³ În aceeași zi de 20 septembrie 1945 Truman semna și o scrisoare adresată generalului Donovan căruia i se mulțumea pentru activitatea depusă. ⁵⁴

După reorganizarea din ianuarie 1943 structurile O.S.S. au întregit puțin modificări. În esență, elementul nou adus de Ordinul general nr. 9 al lui Donovan, din 3 ianuarie 1943, era gruparea ramurilor organizației în trei secțiuni principale, 1) de informații, 2) de operații, și 3) servi-

ciile, fiecare conduse de către un director adjunct. O.S.S. avea în jur de 35 de secții și subsecții, cu atribuții precis delimitate.⁵⁵ Cîteva detalii privind structura Biroului pentru Servicii Strategice din anii 1943—1945 vor ilustra perfecționarea mecanismului, în baza experienței acumulate în faza anterioară, precum și complexitatea sarcinilor ce-i reveneau.

Administrația centrală și secțiile tehnice erau grupate și se aflau sub controlul direct al directorului O.S.S., generalul Donovan. Administrația centrală includea o multitudine de secțiuni : biroul directorului, cele ale directorilor adjuncți, un birou al asistenților speciali și ai reprezentanților directorului, un ofițer executiv, însărcinat cu controlul activităților administrative, un secretariat ; o registratură ; un birou al responsabililor pe zone geografice de acțiune ; un birou al consilierilor juridici ; un inspectorat general, de control ; un birou de relații speciale, pentru legătura cu alte organisme ; un birou pentru transporturi și un birou de planificare.⁵⁶ Din administrația centrală mai făceau parte : 1) Grupul de planificare menit a coordona operațiile strategice cu cele militare în pregătire ; 2) Biroul personal, însărcinat cu asigurarea necesarului de cadre, selectate cu toată grija. O.S.S. a avut personal civil, în general specialiști de înaltă calificare, precum și militari proveniți din rîndul forțelor terestre și navale ; 3) Biroul de securitate internă, ce asigura secretul operațiilor ; 4) Ramurile tehnice erau de cea mai mare importanță. Din această categorie făcea parte secția de comunicații în special.⁵⁷ Biroul fonduri secrete administra banii primiți din fondurile președintelui sau ale Congresului și care nu trebuiau justificați public. În iunie 1942 au fost alocate 3 milioane dolari pentru activități secrete, iar în martie 1943 alte 10 milioane. Pentru anul fiscal 1943/1944 O.S.S. a primit de la buget 21 milioane dolari, dintre care 15 milioane ca fond secret iar pentru anul 1944/1945 alte 57 de milioane dintre care 37 milioane fonduri secrete. Același birou lucra cu devizele necesare acțiunii agenților secreți : în 1944 se manevrau mari fonduri în monedele a 80 de țări⁵⁸.

Din grupul administrației centrale mai făceau parte : Secția cercetare și dezvoltare, care crea arme speciale, necesare războiului din umbră ; Serviciul medical ; secția Imagini de pe teren (Field Photographic), care realiza filme documentare (ca de pildă : Organizarea armatei americane ; Forța de muncă americană în timp de război, ș.a.) ; secția Presentare, ce pregătea anexele documentare, grafice, pentru diversele materiale O.S.S.⁶⁰.

Un director adjunct conducea direct a doua mare secțiune, Serviciul de informații (de spionaj), care includea patru secțiuni : Cercetare și analiză ; Spionaj ; Contra-spionaj ; Naționalități străine și Cenzură-documente. Biroul R&A și-a extins extrem de mult activitatea în faza O.S.S., avînd în componența sa o Divizie centrală de informare, o Secție de hărți, un Comitet inter-ministerial pentru achiziționarea publicațiilor străine și cîteva diviziuni regionale (pentru Europa-Africa, Uniunea Sovietică, America Latină). Dintre studiile realizate se pot cita cele privind căile de comunicație din sudul Italiei, cele din sudul Franței, marea sinteză privind Insulele Hurile (pentru care s-au cercetat peste 500 surse de informare), etc. Din 1944 a început redactarea așa-numitelor Civil Affairs Handbook (Ghid pentru problemele civile), care includeau descrierea geografică, politică, economică, socială etc. a diverselor țări în care era de presupus că vor ajunge trupele americane. O asemenea lucrare a fost pregătită și pentru România⁶¹.

Secția de informații secrete este însărcinată cu spionajul pe diversele teatre de operații și pe teritoriul țărilor inamice ca și a acelor care puteau prezenta interes pentru evoluția războiului. Acțiuni concrete erau organizate de birouri, cu o competență teritorială bine determinată, care proiectau operațiile și trimiteau agenții pe teren (secreți, cu acoperire diplomatică sau de altă natură).⁶² Pentru protejarea secretului operațiilor militare americane sau aliate ca și pentru contracararea activității spionajului inamic a fost creată Secția de contra-spionaj (X-2). În acest domeniu cooperarea cu englezii a fost amplă, în baza unui acord încheiat în martie 1943 cu British Intelligence Service. Datorită specificului muncii de contra-spionaj, ce necesita multiple și complexe pregătiri, secția X-2 și-a început practic activitatea în ianuarie 1944. La sfârșitul activității O.S.S., în octombrie 1945, X-2 avea 650 membri a căror activitate de ansamblu a atins performanțele marilor servicii de contra-spionaj ale lumii. Între alte realizări, X-2 a alcătuit o cartotecă cu agenți inamici sau simpatizanți fasciști, cartotecă care în 1945 include peste 400 000 de nume⁶³.

Biroul Naționalități străine avea în septembrie 1943 50 de salariați și peste 100 de colaboratori voluntari în toate marile centre cu comunități minoritare din Statele Unite (Boston, Seattle, Chicago, Cleveland, Detroit, Pittsburg). Pe lângă periodicele buletine speciale, F.N. a pregătit și un amplu ghid al grupurilor minoritare din S.U.A.⁶⁴ Serviciul Cenzură și documente avea mai multe secții specializate. Cea de informare radio, prin stațiile de la Belmore, Long Island și Reseda, California, intercepta toate transmisiile radio de interes din lumea întreagă. Divizia de cenzură prelua de la diversele organe de cenzură materialele confiscate și le difuza în cadrul O.S.S. În fine, Divizia Documente secrete se ocupa de conservarea actelor de acest gen⁶⁵.

Un alt director adjunct conducea Operațiunile războiului psihologic care, alături de secția spionaj, forma latura esențială a activității O.S.S. În octombrie 1943 denumirea secțiunii se va schimba în Operațiuni pentru servicii strategice, dar componentele de bază vor rămâne aceleași: Operațiuni speciale (S.O.); Secția Operațiuni morale (Morale Operations, M.O.) Grupuri operaționale (O.G.); Unitatea maritimă (Maritime Unit, M.U.); Biroul pentru proiecte speciale și Unitatea pentru experiențe pe teren. Toate acestea nu erau altceva decât componente ale războiului subversiv, fizic sau moral.

Biroul Operațiilor speciale antrena cadre și pregătea acțiuni de subminare fizică a inamicului: sabotaje și sprijinul mișcărilor de rezistență. În acest domeniu, în baza unui acord cu englezii, din iulie 1942, s-a ajuns la o strinsă cooperare S.O.E. Acordul respectiv includea și o delimitare a zonelor de acțiune: englezii urmau a acționa cu prioritate în India, Africa de Est, Balcani și Orientul Apropiat, iar americanii în China, Manciuria, Coreea, Australia, insulele din Atlantic și în Finlanda. În Europa occidentală urma să se realizeze o strinsă cooperare între S.O.E. și O.S.S. la fel ca și în Africa de Vest în timp ce Africa de Nord devenea zonă exclusivă de acțiune americană. Primele operații realizate de S.O. sînt legate de debarcarea în Africa de Nord precum și de intrarea în acțiune a unui detașament de guerillă (nr. 101) în Birmania. Începînd cu 1943 a fost pusă în aplicare operația „Jedburghs” care consta în antrenarea unor echipe speciale pentru a forma cadrele de comandă pentru grupele de rezistență din Europa. De primă urgență au fost pregătiți 44 de ofițeri pentru munca de stat major, alți 50 ofițeri pentru comandă și 50 de soldați pentru instruirea rezistențelor francezi⁶⁶.

Secția Operații Morale (M.O.) creată în ianuarie 1943 avea ca sarcină principală realizarea propagandei subversive de subminare a moralului inamicului, de creare a confuziei și derutei, de a dezbină unitatea acestuia prin tehnicile specifice ale „propagandei negre”. Perfecționarea metodelor de acțiune a dus la succese reale în operațiunile îndreptate împotriva Germaniei, și a Japoniei, succese care au atras atenția asupra acestei arme eficace.⁶⁷

Grupurile operaționale (O.G.) nu erau altceva decât mici detașamente de guerillă, cu o structură tip, respectiv 4 ofițeri și 30 soldați special antrenați pentru a acționa în spatele liniilor inamice. Asemenea grupuri au fost lansate în Italia, Grecia, Jugoslavia, Franța sau Norvegia. Unitatea maritimă a fost creată în iunie 1943 pentru a realiza infiltrarea clandestină de agenți pe calea apei. Membrii ei, proveniți în bună parte din forțele navale, aveau echipamente și un antrenament special. Este secția care în aprilie 1944 a pregătit proiectul „Simons”, numele codificat al operației pentru procurarea de informații asupra armelor speciale germane⁶⁸.

Biroul pentru proiecte speciale s-a născut în decembrie 1943 în cadrul pregătirilor pentru operația „MacGregor”, ce viza distrugerea unei părți din flota de război italiană. Între operațiile realizate se poate cita și cea realizată prin proiectul „Jovaman”, ce consta în crearea unei nave-rachetă, fără echipaj, dirijată prin radio dintr-un avion, și destinată atacării marilor nave de suprafață inamice. Unitatea pentru experiențe pe teren, creată în martie 1944, cu scopul testării imediate a unor noi inovații în tehnica misiunilor speciale, nu a putut deveni operativă până la terminarea conflagrației din cauza timpului lung necesar pregătirii personalului.⁶⁹

Segmentele operaționale ale O.S.S., respectiv Informațiile secrete și Serviciile strategice nu puteau acționa eficace fără activitatea unor unități auxiliare. Între acestea se aflau secțiile Școli și antrenament care, în principal, pregăteau agenți secreți și echipe de sabotaj. O.S.S. dispunea de patru mari zone de antrenament, ce se întindeau pe mii de hectare, situate în zone geografice diferite (munți, cîmpie, etc).⁷⁰ În sfîrșit, ultima mare secțiune era cea a Serviciilor: Reproducerea documentelor; Aprovizionare și Buget. În timpul existenței sale O.S.S. a primit un buget de 114 milioane dolari dintre care 56 de milioane au fost fonduri secrete, fapt semnificativ pentru natura activității organizației⁷¹.

Analiza structurilor organizatorice și precizarea unora din realizările individuale ale secțiilor componente i-a dus pe autorii *Raportului de război* la câteva concluzii semnificative. Astfel, a fost clar că O.S.S. a fost un produs al războiului total, decurgînd din caracteristicile acestuia și dispărînd odată cu terminarea lui. Fiind un mecanism nou pentru aparatul de stat american, sarcinile O.S.S. au fost precizate destul de lent, iar locul lui în ansamblul mașinii de război a Statelor Unite s-a precizat cu destulă dificultate. Caracterul de organism secret a determinat și natura raporturilor cu celelalte instituții de stat, față de care a avut o poziție aparte (do-vadă fiind marile fonduri secrete afectate). Structurile organizatorice interne au fost determinate de necesitatea de a coopera cu alte organisme specializate, de unde și o delimitare precisă de atribuții a fiecărui segment, precum și de obligativitatea înființării unor secții speciale de legătură cu alte instituții, civile sau militare. Iar latura secretă a activității a determinat de asemenea o serie de ramuri specializate, ca de pildă Biroul fonduri secrete. Multitudinea de funcții a dus de fapt la o structură complexă, fapt care a complicat administrarea, dar care a și facilitat o soluție de mare

importanță pentru eficacitatea organizației, anume subordonarea diverselor baze comandamentelor aliate din teatrele de război în care fuseseră create. În sfârșit, natura activității O.S.S. și-a pus pecetea și asupra selecției personalului, ales cu cea mai mare grijă în funcție de calitățile personale și nu de gradele militare.⁷²

Ponderea reală a contribuției Biroului pentru Servicii Strategice la efortul de război al Statelor Unite ale Americii este pusă în evidență de acțiunile de ansamblu, rezultantă a conlucrării diverselor servicii componente. O.S.S. a fost prezent în toate marile operații militare din Africa de Nord și Europa dar a avut un rol restrins în evoluția campaniei din Pacific. În același timp, O.S.S. a fost bastionul american pe frontul războiului secret, respectiv al spionajului, contra-spionajului, al sabotajului și al luptei de partizani ca și al propagandei subversive.

De maximă importanță pentru acțiunile din zona Africa de Nord-Europa a fost crearea bazei O.S.S. de la Londra, în noiembrie 1941. În decembrie 1942 în capitala engleză erau deja 100 de membri O.S.S. iar la începutul lui 1944 peste 2000, reprezentind 14 ramuri ale organizației.⁷³ Donovan a mers pe linia stabilirii de contacte strinse cu englezii în sfera operațiilor speciale (s-a creat un comandament special cu S.O.E., comun), al contra-spionajului și al propagandei subversive. În schimb în chestiunile de spionaj, de cercetare-analiză și comunicații americanii și-au menținut independența completă de acțiune. În iunie 1943 baza O.S.S. de la Londra a obținut încadrarea în unitățile Comandamentului aliat pentru Europa. Soluția prezenta un dezavantaj (impunea aprobarea prealabilă a operațiilor de către acest Comandament) dar avea și mari avantaje, și în primul în legătură cu asigurarea necesarului de cadre. Formula a fost aplicată și pe alte teatre de război, centrala O.S.S. de la Washington avind rolul de coordonator.⁷⁴

Prima mare operație la care Biroul pentru Servicii Strategice și-a adus aportul a fost, așa cum menționam, debarcarea în Africa de Nord. Eficacitatea acțiunilor întreprinse, de spionaj și mai ales de subminare a moralului inamic, s-a văzut în momentul debarcării, la 8 noiembrie 1942, când practic nu a existat rezistență.⁷⁵ Agenți O.S.S. au fost prezenți și în Tunisia prin acțiuni de sabotaj în spatele liniilor germano-italiene. Dintre succese, pe prim plan se situează aruncarea în aer a unei importante linii de cale ferată (Tindja-Ferryville) pe o mare distanță.⁷⁶ În cadrul operațiunii „Blackbone”, de protecție a flancului vestic al trupelor aliate debarcate, pentru prevenirea unui atac din Marocul Spaniol, la Oujda a fost creată o mică bază O.S.S. De aici au fost lansate o serie de acțiuni de spionaj și contra-spionaj pe teritoriul Marocului Spaniol ca și în Spania metropolitană (operația „Banana”, respectiv infiltrarea a 7 agenți, de origine spaniolă, în zona Malaga).⁷⁷

O.S.S. a desfășurat, mai ales acțiuni de spionaj, pe teritoriul statelor neutre care în perspectivă puteau fi ocupate de Axă. Agenți O.S.S. infiltrați în Irlanda, Spania, Portugalia, în diverse zone ale Africii negre și în Orientul Apropiat, au depus o activitate suficient de largă pentru a contribui la acumularea unei bogate experiențe în sfera culegerii de informații în condiții de pace. Accentul a fost pus pe procurarea de hărți locale precum și de informații militare, politice sau economice. Au fost totodată realizate unele acțiuni de contra-spionaj. În Irlanda a fost înființată o rețea O.S.S. încă din decembrie 1941, funcționind în tot cursul războiului.⁷⁸ Operațiunile din Spania și Portugalia au fost organizate de bazele O.S.S.

de la Londra și Oujda. În aprilie 1942 erau deja activi cîte doi agenți secreți în fiecare din aceste țări, iar în octombrie 1944 un număr de 52 agenți cu acoperire diplomatică acționau din plin. Sarcina principală a rețelelor din Spania și Portugalia a fost culegerea de informații militare referitoare la cooperarea cu Axa, referitoare la situația economică precum și la rețeaua de comunicații. Începînd cu noiembrie 1943 au fost infiltrați o serie de agenți de contra-spionaj care vor activa chiar și după octombrie 1945 ⁷⁹.

Prin dificile operațiuni succesive au fost plasați agenți în punctele strategice ale Africii negre. În 1945 activau 93 de agenți la Tanger, în Insulele Canare, Insulele Capului Verde, Africa Franceză de Vest, Guineea Portugheză, Liberia, Africa Ecuatorială Franceză, Africa Engleză de Est, Congo Belgian, Angola, Uniunea Sud-Africană, Etiopia, Mozambic și Somalia Franceză. Instalarea acestor agenți de informații a fost dificilă datorită greutății găsirii personalului cunoscător al problemelor Africii, a transportării lor în zonă ca și a piedicilor din calea găsirii unor acoperiri eficace. Misiunea lor era de a culege informații de tot felul și de a pregăti sabotaje în cazul apariției unor unități militare ale Axei. ⁸⁰

Creată în aprilie 1942, baza O.S.S. de la Cairo a condus toate operațiunile realizate în Orientul Apropiat, limitate de fapt la spionaj, contra-spionaj și cercetare-analiză. În Siria, Liban, Palestina, Transiordania, Irac, Arabia Saudită, Iran, Afganistan și Turcia au fost plasați 29 de agenți secreți americani. Cel mai eficace au acționat agenții din Afganistan (2) și din Arabia Saudită (tot 2). ⁸¹

Un larg teren de acțiune pentru Biroul pentru Servicii Strategice a fost Italia. Prima echipă de agenți (cu numele de cod Pearl Harbor) a fost plasată în Corsica în decembrie 1942. În vara lui 1943, o altă echipă a fost infiltrată în Sardinia iar alta în Sicilia. După eliberarea insulei Corsica, aceasta a devenit baza de lansare a agenților secreți americani în Italia continentală. După debarcarea de la Salerno un detașament O.S.S., care nu era altul decît cel care acționase la Oujda, a însoțit Armata a 5-a americană, contribuind direct la dezvoltarea tehnicii de sprijinire a forțelor terestre prin acțiuni în primele linii. Mici grupuri de agenți au fost lansați în Italia de Nord începînd cu decembrie 1943 : echipa „Cassano” în zona Veneția, „Maria Giovanna” în regiunea Genova și „Nada” în jurul Speziei. Au fost infiltrați și agenți izolați, unii foarte activi, ca de pildă „Pear” (Veneția), „Raidin” (Bologna) sau „Lemon” (Florența). ⁸²

În iunie 1944 O.S.S./Alger a fost transformat în Regimentul 2677 O.S.S., avînd sarcina de a acționa în Italia (companiile C și D), în sudul Franței (campania A) și în Balcani. Regimentul, care avea această denumire doar simbolic, efectele sale fiind departe de cele obișnuite pentru o asemenea unitate, reunea reprezentanți ai tuturor secțiunilor de bază ale organizației : spionaj, contra-spionaj, R & A, Operații morale, Comunicații Servicii, Securitate, Fonduri speciale, etc. O activitate deosebită au desfășurat membrii secțiilor X—2 și M.O. Așa de exemplu, cei însărcinați cu propaganda subversivă au organizat ample acțiuni specifice : emisiuni radio, în germană și italiană, lansarea a mii de exemplare din 16 tipuri de manifestări sau acțiunea de intoxicare (nume de cod „Cornflakes”) prin intermediul unor scrisori false, defetiste, dar trimise la adrese reale prin poșta germană de campanie. O.S.S./Italia a avut două sub-baze, la Lugano, pe teritoriul elvețian, unde s-au stabilit contacte cu reprezentanții în exil ai Rezistenței italiene, și la Annemasse, pe cel francez, unde s-a acționat

în acord cu patrioții locali. De altfel O.S.S. a avut contacte strînse cu rezistența italiană activă, acordînd ajutor material (233 tone parașutate în octombrie 1944, 149 tone în noiembrie, 350 în decembrie, 592 tone în februarie 1945 sau 700 tone în martie) precum și prin asigurarea unor instructori militari.⁸³

Biroul pentru Servicii Strategice a avut asemenea contacte cu mai toate mișcările de rezistență din Europa, și anume cu cele din Grecia, Albania, Iugoslavia, Cehoslovacia, Danemarca și Norvegia. În Grecia au fost lansați peste 300 de agenți O.S.S. care au conlucrat îndecaproape cu patrioții greci. În Albania echipe ca „Bird” sau „Tank” au avut contacte cu Frontul de Eliberare Națională. În Iugoslavia inițial s-au stabilit contacte și cu mișcarea generalului Mihailovic, dar ulterior s-a renunțat, tot sprijinul fiind acordat mișcării de partizani. Acesteia i-a fost furnizată o mare cantitate de armament și muniție, mai ales pe cale maritimă, cu ajutorul unor mici nave plecate de la Bari. S-au realizat cu succes 155 asemenea transporturi care au însumat peste 11.000 tone materiale prin care s-a asigurat dotarea a circa 30.000 partizani. Legăturile cu rezistența cehoslovacă au fost tirzii (sfîrșitul lui 1944) și de mică amploare, în schimb în Scandinavia s-au creat de timpuriu contacte strînse și fructuoase.⁸⁴

Efortul principal al acțiunilor O.S.S. din Europa a fost orientat spre Franța, prin bazele de la Londra și Alger. Biroul pentru Servicii Strategice a avut un rol important în pregătirea și realizarea marilor debarcări aliate din Normandia (operația „Overlord”) și din sudul Franței (operația „Anvil”, 15 august 1944). Contribuția O.S.S. a constat într-o gamă largă de acțiuni specifice, legate mai ales de păstrarea secretului operațiunilor, al intoxicației germanilor cu știri false cît și în vaste acțiuni de sabotaj realizate în cooperare cu rezistența franceză.⁸⁵

Pentru o cît mai bună cunoaștere a situației din Europa Centrală O.S.S. a realizat penetrația indirectă de agenți prin intermediul rețelelor, Stockholm, Istanbul și Berna. De o eficacitate scăzută s-a dovedit a fi rețeaua din Istanbul care s-a vădit a fi infiltrată cu agenți germani. La Istanbul a acționat și agentul american „Rose” care a avut strînse contacte cu Ambasada României, procurînd în acest fel numeroase date privind situația din țară de la noi și mai ales informații referitoare la petrol.⁸⁶ Din toamna anului 1944 a început acțiunea de infiltrare de agenți în Germania și Austria. Pînă la terminarea ostilităților au fost lansați 33 din agenți, („Hammer” la Berlin, „Chauffer” la Regensburg, „Doctor” la Viena, etc.), dar marea lor majoritate au fost arestați. O bună parte dintre agenții americani au fost lansați în cadrul proiectului „Joan Eleanor”, care era denumirea codificată a unui aparat special de emisie-recepție ce putea fi ascultat la date și ore fixate dintr-un avion ce zbura la foarte mare altitudine. Ample acțiuni a întreprins secția M.O. după cum nu întimplător O.S.S.-ul a fost prezent în negocierile secrete pentru capitularea Ungariei și a trupelor germane din Italia de Nord.⁸⁷

Unități complexe ale Biroului pentru Servicii Strategice au sosit în multe capitale europene imediat după retragerea trupelor ei și adesea înainte de orice altă unitate aliată. În această situație s-au realizat operațiunile de la Atena, Sofia, București,⁸⁸ Tirana și Belgrad. După capitularea Germaniei echipe speciale O.S.S. au participat la culegerea materialelor pentru judecarea criminalilor de război. După mai 1945 alte echipe au fost

trimise la Os'lo, Copenhaga și în nordul Italiei. Sosite la fața locului toate aceste unități au cules informații, au strâns documente (peste 30 de tone au luat numai de la București), au luat echipamente speciale, au desconfirant agenți secreți și au analizat amplu situația locală ⁸⁹.

Înfrângerea Japoniei a fost un obiectiv secundar pentru Comitetul Comun al Șefilor de Stat Major care a orientat efortul de război al Statelor Unite împotriva Germaniei. De aici și direcționarea atenției O.S.S. predominant spre teatrul de război Europa-Africa de Nord. De altfel tehnicile perfecționate în Europa nu erau integral utilizabile în Asia. Plasarea de agenți în țările neutre, de exemplu, nu era posibilă în Asia unde așa ceva nu exista. Trebuiau soluționate dificultăți suplimentare legate de limbă, climă, diferențe rasiale și culturale. Ca urmare s-a pus accent pe modalități de acțiune adecvate, pe lupta de guerillă și pe propaganda subversivă în principal, deși vastitatea teatrului de război ca și numărul mic al bazelor aliate din zonă creau obstacole serioase în calea eficacității.

Pe de altă parte, Comandamentul american din Pacific nu a acceptat activitatea extinsă a O.S.S. în zonă și, conform practicilor cecocii, Donovan a fost nevoit să accepte aceasta. Ca urmare O.S.S. va avea doar un ofițer de legătură în Hawaii precum și câteva echipe dotate cu arme speciale, solicitate de generalul MacArthur. În această situație în Asia Biroul pentru Servicii Strategice a acționat din China și din teatrul de război India-Birmania. Evident că a fost o limitare de acțiune, ceea ce a afectat eficacitatea acțiunilor întreprinse. Cu toate acestea au fost înregistrate succese de excepție : nici o unitate O.S. din Europa nu a atins performanțele Detașamentului 101 din Birmania după cum doar în Siam propaganda subversivă a dat rezultate clar vizibile la nivelul unei întregi națiuni. În schimb O.S.S. nu a avut nici o contribuție la marile operațiuni amfibii din Pacific ⁹⁰.

Infiltrarea directă de agenți secreți în Japonia nu a putut fi realizată de O.S.S., dar indirect s-au cules multiple date privind situația reală din Imperiul Soarelui-Răsare. Baza cea mai importantă a fost cea din China, unde membrii O.S.S. au început să sosit în 1942. După doi ani, în iunie 1944, Biroul avea 7 unități reprezentative în Asia de Sud-Est, cea mai importantă fiind faimosul Detașament 101. Acesta a fost creat pentru acțiuni de guerillă în spatele liniilor japoneze, baza de acțiune fiind fixată în jungla birmaneză. În intervalul în care a fost operativ, respectiv septembrie 1942-iulie 1945, Detașamentul a obținut unele rezultate remarcabile (peste 5000 inamici uciși, rănirea altor 10.000-estimativ- distrugerea a 51 poduri, etc.) și aceasta cu pierderi relativ reduse (14 americani și 184 indigeni). ⁹¹

O.S.S.-ul a fost un produs al războiului total, având o multitudine de funcții și structuri organizatorice perfect adaptate necesităților. Trecând peste dificultățile începutului și înfrângând gelozia organismelor cu funcții apropiate, O.S.S., și-a găsit locul în ierarhia instituțiilor militare americane. Rezultatele activității depuse permit să plasăm Biroul în rindul factorilor care au avut un rol determinant în mobilizarea întregului potențial de război al S.U.A. de unde și ponderea sporită a acesteia în zdrobirea agresorilor. Istoria O.S.S. este un aspect major și interesant în același timp al participării Statelor Unite la cel de-al doilea război mondial.

¹ Participarea forțelor armate americane la cel de-al doilea război mondial este reflectată în numeroase lucrări. Doar cu titlul de exemplu se pot cita : *The Army Air Forces in World War II*, vol. I-II, The University of Chicago Press, Chicago, 1955—1966 (lucrare cu caracter oficial ; să reținem informația că în intervalul iulie 1940-august 1945 industria americană a produs 299.293 avioane militare și peste 800.000 motoare pentru acestea, *Ibidem*, vol. VI, p. 365) ; *United States Army in World War II*, vol. I—IV, Washington, 1948—1954 ; S. E. Morison, *Les grandes batailles navales du Pacifique, 1941—1945*, vol. I—III, Payot, Paris, 1952—1960.

² Richard R. Lingeman, *Don't you Know there's a War on? The American Home Front, 1941—1945*, Putnam's Sons, New York, 1970, 400 p. ; Claude Moisy, *L'Amerique sous les armes*, Editions du Seuil, Paris, 1971, 288, p. ; Richard Polenberg, *War and Society. The United States, 1941—1945*, Philadelphia, 1972, 394 p.

³ Smith Gaddis, *American Diplomacy during the Second World War, 1941—1945*, New York, 1966, 194 p. ; Ruth B. Russell, J. E. Muther, *A History of the United Nations Charter. The Role of the United States, 1940—1945*, Washington, 1958, 1140 p. ; *Papers relating to Foreign Relations of the United States*, în volume anuale, 36 la număr pentru anii 1939—1945, cuprinzând documente din arhiva Departamentului de Stat.

³ bis *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, Edit. politică, București, 1971, p. 553—561 ; Richard Morris, *Encyclopedia of American History*, Harper and Row, Evanston, 1976, p. 443.

⁴ Gh. Buzatu, *Războiul secret*, Junimea, Iași, 1973, 276 p. ; D. McLachlan, *Bureau 39. Les secrets de l'espionnage navale britannique, 1939—1945*, Fayard, Paris, 1970, 343 p.

⁵ Organismul a rămas în istorie sub denumirea de O.S.S., deși inițial, așa cum vom, arăta s-a numit Coordonatorul de Informații (Coordonator of Information, C.O.I.). Vom folosi și noi denumirea clasică de O.S.S., cu excepția referirilor concrete la perioada C.O.I. (iulie 1941-iunie 1942).

⁶ National Archives of the U.S.A., Washington D.C., O.S.S. Archives, *War Report. Office of Strategic Services (O.S.S.)*, Prepared by Historic Project, Strategic Services Unit, Office of the Assistant Secretary of War, War Department (mai departe citat doar ca *War Report, O.S.S.*), Cuvînt înainte de William J. Donovan.

⁷ Pentru a avea o idee asupra conținutului documentelor privind țara noastră vezi : Nicolae Dascălu, *Fondul România din arhiva Biroului pentru Serviciul Strategic al S.U.A., 1941—1945*, în „Revista Arhivelor”, LX, 1983, nr. 4, p. 420—427 ; o parte din documente au fost valorificate în studiul subsemnatului : *Aspecte ale situației din România în viziunea administrației Roosevelt*, în *Actul de la 23 August 1944 în context internațional*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 392—426.

⁸ Gordon Wright, *The Ordeal of Total War, 1939—1945*, Harper, New York, 1968, 314 p. ; Peter Calvocoressi, G. Wint, *Total War*, London, 1972, 959 p.

⁹ Referitor la neutralitatea americană vezi : W. L. Langer, *The World Crisis and American Foreign Policy*, vol. I—II, Harper, New York ; N. Bruce Russel, *No Clear and Present Danger. A Skeptical View of the United States Entry into World War II*, New York, 1972, 367 p.

¹⁰ *War Report, O.S.S.*, vol. I, p. 5 ; vezi și : Ford Corey, *Donovan on the O.S.S.*, Boston, 1970, 366 p. ; Christohen Tunney, *A Biographical Dictionary of World War II*, St. Martin's Press, New York, 1972, p. 97.

¹¹ *War Report, O.S.S.*, vol. I, p. 5.

¹² *Ibidem*, p. 5—6.

¹³ *Ibidem*, p. 6.

¹⁴ *Ibidem*, p. 259—261, *Memorandum of Establishment of Service of Strategic Information*, Donovan, June 10, 1941.

¹⁵ *Ibidem*, p. 261—1262, Military Order, *Designating a Coordinator of Strategic Information*, June 25, 1941, F. D. Roosevelt.

¹⁶ *Ibidem*, p. 262—263, Order, *Designating a Coordinator of Information*, 11 July 1941, F. D. Roosevelt.

¹⁷ *Ibidem*, p. 13.

¹⁸ E. H. Cookridge, *Mettre l'Europe à feu. Organisation et action du S.O.E.*, Fayard, Paris, 1968, 562 p.

¹⁹ *War Report, O.S.S.*, vol. I, p. 263—264, President Roosevelt, to Prime Minister Churchill, Washington, 24 October 1941.

²⁰ *Ibidem*, p. 294, Memorandum, no. 94, Donovan to the President, Washington, 22 December 1941.

²¹ *Ibidem*, p. 16.

²² *Ibidem*, p. 17.

²³ *Ibidem*, p. 274, Memorandum, no. 360, Donovan to the President, 30 March 1942 ; *Ibidem*, p. 275, Letter, 14 April 1942, Donovan to the President.

- ²⁴ Primul ofițer de legătură a fost James Roosevelt, fiul președintelui.
- ²⁵ *War Report, O.S.S.*, vol. I, p. 29–31.
- ²⁶ Comitetul internațional pentru istoria celui de-al doilea război mondial, reunit la București în cadrul Congresului mondial de științe istorice, a abordat chestiunea propagandei. Comunicările sînt reunite în volumul : *La propagande pendant la deuxième guerre mondiale*, Bucarest, 1980 480 p. ; comunicarea istoricului american Richard Polenberg se referă exclusiv la propaganda realizată de O.W.I.
- ²⁷ *War Report, O.S.S.*, vol. I, p. 31.
- ²⁸ *Ibidem*, p. 284–285, C.O.I., Administrative Order, no. 4, W. J. Donovan, 12 November 1941.
- ²⁹ *Ibidem*, p. 34–47.
- ³⁰ Allan M. Winkler, *The Politics of Propaganda. The Office of War Information, 1942–1945*, New Haven, 1978, 416 p.
- ³¹ *War Report, O.S.S.*, vol. I, p. 286–288, Letter agreement, 30 July 1941, between the Librarian of Congress and the Coordinator of Information, MacLeish-Donovan.
- ³² *Ibidem*, p. 48–60.
- ³³ *Ibidem*, p. 61–63.
- ³⁴ *Ibidem*, p. 64–67.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 68–70.
- ³⁶ Pentru o privire globală a fenomenului vezi : Otto Heilbrunn, *La guerre de partisans*, Payot, Paris, 1964, 263 p. ; Heinz Kuhnrich, *Der partisenkrieg in Europa, 1939–1945* ; Dietz, Berlin, 1965, 606 p. ; Claude Chambard, *Histoire mondiale des maquis*, Editions France-Empire, Paris, 1970, 615 p. ; Henri Michel, *La guerre de l'ombre. La Resistance en Europe*, Editions B. Grasset, Paris, 1970, 420 p. ; *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial 1938–1945*, Edit. Militară, București, 1976, 375 p.
- ³⁷ Col. Topor R. Ioan, maior State Ionescu, *Conflictul italo-abisinian*, București, 1936, p. 107–108.
- ³⁸ *War Report, O.S.S.*, vol. I, p. 291–292, Memorandum, 5 September 1941, Brigadier General S. Miks to the C.O.I.
- ³⁹ *Ibidem*, p. 293–294, Memorandum, 10 October 1941, Donovan to the President.
- ⁴⁰ *War Report, O.S.S.*, vol. I, p. 70–84.
- ⁴¹ *Ibidem*, p. 84–85.
- ⁴² *Ibidem*, p. 85–92.
- ⁴³ *Ibidem*, p. 293–294, Memorandum, 10 October 1941, Donovan to the President.
- ⁴⁴ *Ibidem*, p. 93–95.
- ⁴⁵ *Ibidem*, p. 282, Military Order, Office of Strategic Services, F. D. Roosevelt Commander in chief, The White House, June 13, 1942.
- ⁴⁶ *Ibidem*, p. 296–329, O. S. S. to J. C. S., 17 August 1942, Describing Organisation and Functions of the O.S.S., Donovan ; *Ibidem*, p. 341–345, Memorandum, 2 November 1942, Functions of the O.S.S., Donovan.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p. 99–105.
- ⁴⁸ *Ibidem*, p. 379–383, J.C.S., no. 115/4, 23 December 1941, Functions of the O.S.S.
- ⁴⁹ *Ibidem*, p. 385–391, O.S.S., General Order nr. 9, 3 January 1943, Donovan.
- ⁵⁰ *Ibidem*, p. 413–419, J. C. S., nr. 155/11/D, 27 October 1943, Functions of the O.S.S.
- ⁵¹ *Ibidem*, p. 116.
- ⁵² *Ibidem*, p. 445–448, Letter, 25 August 1945, Donovan to Harold D. Smith, Director, Bureau of the Budget.
- ⁵³ *Ibidem*, p. 448–449, Executive Order, nr. 9620, Termination of the Office of Strategic Services and Dispersion of its Functions, White House, 20 September 1945, Truman.
- ⁵⁴ *Ibidem*, p. 450, Letter, 20 September 1945, President Truman to Donovan.
- ⁵⁵ *War Report, O.S.S.*, vol. I, p. 122–123 ; *Ibidem*, p. 125–126 ; *Ibidem*, p. 283, scheme grafice ale structurii organizatorice a O.S.S.
- ⁵⁶ *Ibidem*, p. 124–130.
- ⁵⁷ *Ibidem*, p. 131–142.
- ⁵⁸ *Ibidem*, p. 143–144.
- ⁵⁹ *Ibidem*, p. 143.
- ⁶⁰ *Ibidem*, p. 145–164.
- ⁶¹ *Ibidem*, p. 165–178.
- ⁶² *Ibidem*, p. 179–187.
- ⁶³ *Ibidem*, p. 188–198.
- ⁶⁴ *Ibidem*, p. 199–201.
- ⁶⁵ *Ibidem*, p. 202–204.
- ⁶⁶ *Ibidem*, p. 205–210.
- ⁶⁷ *Ibidem*, p. 211–222.
- ⁶⁸ *Ibidem*, p. 223–227.

- ⁶⁹ *Ibidem*, p. 228—230.
⁷⁰ *Ibidem*, p. 231—243.
⁷¹ *Ibidem*, p. 244—247.
⁷² *Ibidem*, p. 255—258.
⁷³ *Ibidem*, vol. II, p. 3.
⁷⁴ *Ibidem*, p. 4—7.
⁷⁵ *Ibidem*, p. 11—18.
⁷⁶ *Ibidem*, p. 19—22.
⁷⁷ *Ibidem*, p. 23—26.
⁷⁸ *Ibidem*, p. 29—30.
⁷⁹ *Ibidem*, p. 31—38.
⁸⁰ *Ibidem*, p. 39—45.
⁸¹ *Ibidem*, p. 47—53.
⁸² *Ibidem*, p. 54—82.
⁸³ *Ibidem*, p. 83—116.
⁸⁴ *War Report. O.S.S.*, vol. II, p. 117—140.
⁸⁵ *Ibidem*, p. 141—258.
⁸⁶ *Ibidem*, p. 259—284.
⁸⁶ *Ibidem*, p. 259—284.
⁸⁷ *Ibidem*, p. 285—326.
⁸⁸ Pentru detalii vezi : Nicolae Dascălu, *Une mission de l'Office of Strategic Services en Roumanie (Août-Septembre 1944)*, in „Revue Roumaine d'Histoire, 1978, nr. 1, p. 153—164.
⁸⁹ *War Report O.S.S.*, vol. II, p. 327—356.
⁹⁰ În această privință se pot consulta ; Daniel E. Barbey, *Les forces navales amphibies de MacArthur. Les opérations amphibies de la 7-e Flotte 1943—1945*, Annapolis, 1965, 375 p.; Ch. Willoughby J. Chamberlain, *MacArthur 1941—1945. Victory in the Pacific*, Heinemann, London, 1956, 414 p.
⁹¹ *War Report. O.S.S.*, vol. II, p. 357—458.

ASPECTS DE LA PARTICIPATION DES U.S.A. À LA DEUXIÈME GUERRE MONDIALE

Résumé

Parmi les nombreux aspects de l'engagement des U.S.A. à la grande conflagration, l'auteur en a abordé un moins connu, mais présentant un intérêt particulier : la guerre secrète. Dans ce domaine, la participation américaine a été réalisée par l'intermédiaire d'un organisme spécialisé, à savoir le Bureau pour Services Stratégiques (Office of Strategic Services). Les structures et l'activité du Bureau ont été synthétisées sur la base du rapport officiel élaboré pendant l'intervalle 1946—1949 par un collectif officiel, en s'appuyant sur les archives de l'O.S.S. Le rapport est formé de deux volumes et compte environ 1.000 pages, étant déposé aux Archives Nationales de Washington.

L'O.S.S. a été une organisation complexe chargée d'une multitude d'attributions en dehors de l'espionnage, du contre-espionnage, du sabotage, de la propagande subversive pour saper le moral de l'ennemi. Créée en juillet 1941, sous la dénomination initiale de Coordonnateur des renseignements, l'O.S.S. a été un organisme engendré par les nécessités de la guerre totale et qui a cessé son activité le 1er octobre 1945, soit peu de temps après la capitulation du Japon. Le moment de la composition de l'O.S.S. a été le 1er décembre 1944, quand l'organisation comptait plus de 13.000 personnes, pour la plupart des spécialistes.

Les structures organisationnelles ont connu un perfectionnement constant suivant les nécessités de la guerre. Par suite de la réorganisation de janvier 1943, l'O.S.S. avait 35 sections et sous-sections réparties par trois

groupes : 1) espionnage ; 2) opérations et 3) services. La contribution de l'O.S.S. à l'effort de guerre des États-Unis a consisté dans la participation du Bureau aux grandes opérations alliées de l'Afrique du nord et de l'Europe. En échange, en Asie du sud-est, la participation de l'organisation a été réduite. En synthétisant l'apport de l'O.S.S. à la guerre, le général Donovan a souligné le rôle de l'organisation à hâter la victoire militaire et à clarifier le concept de guerre subversive.

CONTRIBUȚIA AMERICII LATINE LA VICTORIA NAȚIUNILOR UNITE ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

CONSTANTIN BUȘE

Țările Americii latine deveniseră de mult o sursă de materii prime minerale și agricole și o piață de desfacere a produselor industriale ale țărilor capitaliste dezvoltate încă din a doua jumătate a secolului trecut.

Dacă Marea Britanie deținuse decenii la rând monopolul comerțului și investiției de capital în America latină, după primul război mondial a trebuit să accepte situația de paritate cu Statele Unite ale Americii.

Astfel, în 1929, din totalul capitalului investit în țările din America latină de 14 miliarde dolari, 2,5 miliarde aparțineau Franței, Germaniei, Olandei și altor câteva state, restul de 11,5 miliarde fiind deținute, în proporții aproximativ egale, de către Marea Britanie și Statele Unite ¹.

Criza economică de la începutul deceniului al patrulea a redus simțitor investițiile de capital în economia latino-americană, dar după depășirea efectelor acesteia s-a produs o relansare a capitalului american spre sud. Astfel, dacă investițiile directe reprezentau 2 771 milioane dolari 1940, cele indirecte ajunseseră la peste trei miliarde, dînd împreună un total de 6 110 milioane dolari. Marea Britanie avea investite, la aceeași dată, 4 954 milioane dolari ².

În 1938, Statele Unite primeau 36% din exporturile Americii latine și dețineau 34% din importurile acesteia ³.

Deteriorarea continuă a situației internaționale în urma multiplicării acțiunilor agresive ale puterilor fasciste, penetrația violentă, economică și ideologică, a nazismului în America latină, înmulțirea adeptilor regimului totalitar în unele țări latino-americane, au devenit motive serioase de îngrijorare pentru Statele Unite ale Americii care ajunseseră să considere întreaga emisferă occidentală drept principală lor zonă de influență.

Mentținerea, alături de Statele Unite, a întregului ansamblu latino-american, în orice împrejurări, dar mai ales în condițiile sporirii pericolului de război, a devenit obiectivul fundamental al politicii externe a președintelui Franklin D. Roosevelt. Așa numita politică de „bună vecinătate” față de America latină, proclamată de Herbert Hoover și pusă în practică de Roosevelt, urmărea să ducă la realizarea acestui scop. Or, guvernul american avea motive serioase să fie tot mai neliniștit în legătură cu ofensiva pe care Germania nazistă a lansat-o pentru ca, prin finanțe, tehnologie, comerț, propagandă, instructori, misiuni militare și armament să cucerească poziții cît mai trainice în statele latino-americane. Mai ales că Reichul dispunea aici de un contingent de două milioane germani, cei mai mulți cu cetățenie germană. Aceștia erau concentrați în câteva state : în Argentina — 250 000, majoritatea industriași, comercianți și fermieri ; în Brazilia exista o adevărată *Detuschland über Meer*, cu un milion germani, masați în statele Sao Paolo, Santa Catarina și Rio Grande do Sul.

În Chile trăiau 87 000 germani, în Columbia — 4 000, în Ecuador — 6 000, în Venezuela — 5 000, în Guatemala — 2 000 etc.⁴ În statul brazilian Santa Catarina, din cauza concentrării germane de aici, două treimi din populație vorbea germana⁵.

În statele Santa Catarina și Rio Grande do Sul germanii constituiau comune și orașele, își educau copiii „după prescripțiile și în spiritul nazismului, avind școli proprii în care se preda învățămîntul, exclusiv, în limba germană. Chiar autoritățile se foloseau de această limbă. În afară de aceasta foloseau drapelele și însemnele naziste”⁶.

Încă în 1936, deși Statele Unite cumpărau din Chile de două ori mai mult decît Germania, aceasta din urmă exporta în Chile cu două milioane de dolari mai mult decît Statele Unite⁷.

În 1937, căile ferate chiliene au achiziționat echipamentul necesar din Germania în valoare de peste trei milioane dolari, iar în 1938, liniile aeriene chiliene au fost echipate cu aparate germane tip Junkers I. 86⁸.

Poziții însemnate dobîndise comerțul german în Brazilia. Astfel, Germania devenise principalul importator din Brazilia și era pe punctul, la 1 septembrie 1939, de a ocupa primul loc și între cumpărătorii produselor Argentinei⁹.

În Columbia, dr. Hans Neumüller, nazist notoriu, era proprietarul a 2500 acri, la sud de Cartagena, în apropierea unei conducte de petrol cu un debit de 54 000 barili pe zi. Alt nazist, Adolph Held, stăpînea întinse terenuri în apropiere de Tenerife, în vecinătatea conductei Andine de petrol¹⁰. Din Columbia, germanii cumpărau cele mai mari cantități de cafea, zahăr, bumbac, cauciuc și platină.

Aici își desfășura activitatea linia aeriană germană *SCADTA*, ceea ce constituia un pericol serios pentru securitatea Canalului Panama, precum și linia aeriană germană *ARCO*, care opera în sud-estul Columbiei¹¹.

În Ecuador, germanii dispuneau de firma aeriană *SEDTA* care reprezenta, de asemenea, o amenințare pentru navigația pe canalul Panama¹².

În Peru se instalaseră serviciile *Lufthansa*-ei și existau uzine de avioane, filiale ale Societății italiene *Caproni*¹³.

În Bolivia, trei pătrimi din firmele industriale și comerciale erau germane, iar societatea *German Lloyd Aero Boliviano* asigura transportul de persoane și comercial pe trasee care însumau 4000 mile¹⁴.

În Argentina, germanii dispuneau de o puternică Bancă, de mari proprietăți agricole, de poziții cheie în afacerile comerciale.

În planurile naziste Uruguay-ul trebuia să devină o „colonie agricolă” a Germaniei¹⁵.

În Brazilia, germanii stăpîneau, controlau sau orientau activitatea unor importante concerne comerciale, între care *Compania Chimică Merck Bayer Ltd.*, cîteva bănci și unele firme constructoare de motoare, și dispuneau de Compania aeriană *Kondor*, cea mai însemnată dintre companiile aeriene care funcționau în America latină, singura care putea rivaliza cu *Panamerican*. Cursele între Dakar și Natal erau realizate de firma italiană *LATI*¹⁶.

La 1 septembrie 1939 trăiau în America latină șase milioane italieni și 250 000 japonezi¹⁷.

Deosebit de active erau în unele țări din America latină ambasadele, legațiile și consulatele, precum și misiunile militare germane.

În Ecuador, la Quito, Germania dispunea de un serviciu diplomatic cu 25 funcționari, adică de trei ori mai mulți decât Statele Unite, la fel ca în cazul consulatelor de la Guayaquil, unde americanii aveau șase funcționari, iar germanii 18.

În Argentina, ambasada germană era de departe cea mai numeroasă. În vreme ce Statele Unite aveau un consulat, Germania dispunea de 14. La fel se prezenta situația în Brazilia.

Germania dispunea de misiuni militare în Argentina, Bolivia, Chile. Italia avea misiuni militare în Ecuador și Peru. Instructori militari germani pregătiseră sau pregăteau armatele Boliviei, Argentinei, Republicii Chile etc.

Ministrul României la Rio de Janeiro arăta că, în sferile conducătoare militare ale Braziliei, germanii au știut să-și atragă simpatiile unui însemnat număr de persoane, „fie invitând misiuni militare pentru studii și perfecționare în Germania, fie interesând ofițerii de toate gradele la comenzi de armament făcute guvernului brazilian prin acordarea de beneficii materiale”¹⁸. Același diplomat adăuga că, după spusele însărcinării, „la fel se prezintă situația și în Argentina”¹⁹.

Germanii dispuneau de numeroase școli primare și secundare în câteva țări latino-americane, în care educația și instrucția se făceau după tiparele școlilor naziste. De asemenea, existau numeroase servicii de presă, multe ziare și destule posturi de radio care propagau direct și cu promptitudine ideologia hitleristă. Astfel, posturi de radio și ziare care se aflau în serviciul Germaniei naziste transmiteau și, respectiv, apăreau în Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Peru etc. Ambasada germană de la Santiago de Chile folosea agenți sub titlul de atașați de presă sau culturali pentru a răspîndi ideile Partidului Național Socialist, cheltuind în acest scop 100 000 dolari pe lună²⁰. La fel, la Buenos Aires, unde discursurile lui Hitler erau traduse în spaniolă, multiplicare și răspîndite imediat după ce au fost rostite²¹. Aici apăreau ziarele naziste „Deutsche La Plata Zeitung”, „Crisol” și din 1940, „El Pampero”, acesta din urmă fiind subvenționat de ambasada germană cu 50 000 peso pe lună²².

În Brazilia, relatea ministrul României la Rio de Janeiro la începutul anului 1940, „propaganda germană este foarte activă”²³, opinia publică braziliană fiind influențată prin emisiunile posturilor de radio și prin organele de presă. În acest scop, scria diplomatul român, erau subvenționate de către naziști „două din cele cinci posturi de radio și mai multe ziare din capitală și provincie”²⁴.

Biserica protestantă germană din sudul Braziliei servea cu desosebit zel interesele propagandei naziste, toți cei 200 pastori fiind în realitate agenți naziști, ca și învățătorii și profesorii de la cele mai multe din cele 3000 școli germane din aceeași zonă de sud a Braziliei²⁵.

În preajma izbucnirii războiului, un loc important în activitatea de propagandă a oficinelor naziste din țările latino-americane îl ocupau atacurile împotriva Angliei, Franței și Statelor Unite. Astfel, politica de „bună vecinătate” promovată de Statele Unite era calificată de presa nazistă din Argentina drept „imperialism camuflat”, iar președintelui Roosevelt, atacat cu violență, i se spunea Rosenfeld²⁶.

Sumner Welles, subsecretar al Departamentului de Stat și specialistul lui Roosevelt în problemele Americii latine, afirma, în asemenea condiții, cu temei, că naziștii erau „termite umane care rodeau la rădăcina sistemului interamerican”²⁷.

Este deci explicabilă străduința Statelor Unite de a întări panamericanismul și de a găsi mijloacele adecvate pentru crearea și consolidarea solidarității între republicile americane, pentru neutralizarea sau lichidarea influenței adversarilor lor potențiali. În acest scop, un rol de o deosebită însemnătate au jucat reuniunile panamericane.

Conferința extraordinară panamericană de la Buenos Aires, din decembrie 1936, convocată din inițiativa președintelui Roosevelt, a adoptat o convenție prin care republicile se angajau să se consulte în cazul în care una dintre ele ar fi fost amenințată.

A opta conferință panamericană s-a desfășurat la Lima, între 8 și 27 decembrie 1938, la ea participând toate republicile americane și fiind îndreptată împotriva penetrației și amestecului puterilor fascisto-naziste în America. Venea după consumarea episodului tragic de la München, din 30 septembrie, cînd Anglia și Franța, trădîndu-și aliatul, au acceptat dezmembrarea Cehoslovaciei în favoarea Germaniei naziste.

Faptul emoționase puternic opinia publică americană și declanșase critici violente la adresa politicii anglo-franceze.

Prin Conferința de la Lima, Statele Unite au urmărit „stringerea cît mai mult a legăturilor, în special a celor economice, între republicile americane, insistînd asupra pericolului ce-l reprezintă pentru America metodele unor anumite puteri străine”²⁸. Toți participanții erau convinși de existența unui grav pericol care putea să se abată și asupra țărilor lor. „Acest pericol, arăta însărcinatul cu afaceri al României la Santiago de Chile, a cărui conștiință doresc s-o deștepte în toată America, Statele Unite vor să-l prevină prin stringerea rîndurilor națiunilor americane spre a opune o barieră pătrunderii ideologice și economice germană, italiană și japoneză”²⁹.

Același raport diplomatic sesiza faptul că Statele Unite doreau să realizeze un bloc al întregii emisfere occidentale „care să dea de gîndit puterilor totalitare”, în vreme ce, dintre participanții la Conferință, „la extrema opusă se situează Argentina care vrea să-și păstreze pozițiunile din Europa (piețele de desfacere a produselor sale, n.n.) și se teme de hegemonia Statelor Unite”³⁰.

Un rol important urma să-l joace delegația Republicii Chile, care trebuia „să apropie cît mai mult cele două puncte de vedere opuse”³¹.

De asemenea, delegația chiliană urma să obțină adeziunea celorlalți participanți la un proiect de rezoluție în favoarea unui armistițiu în războiul din Spania, „oferind mediațiunea celor 21 republici americane pentru încheierea păcii în « Patria Mumă »”³². Tot delegației chiliene i se atribuia inițiativa unui proiect de codificare a Dreptului Internațional și, sprijinirea altuia privitor la crearea unui organ permanent de consultare între statele americane, „care ar urma să se întrunească într-una din capitale, fixată prin rotație, de cîte ori situațiunea politică ar necesita-o”. Acest ultim proiect avea mulți sorti de a fi admis, întrucît „ar da satisfacție în oarecare măsură partizanilor proiectului columbiano-dominican de a se crea o Societate a Națiunilor Americane, care nu are nici o șansă de a fi acceptat, nefiind agreat de nici una din puterile mari”³³.

Actul final al Conferinței de la Lima cuprindea 111 rezoluții, declarații și proiecte referitoare la solidaritatea și colaborarea interamericană, la cooperarea culturală, școlară, artistică, la drepturile femeii, proprietatea intelectuală etc. Între acestea, cel mai important document a fost *Declarația*

de la Lima sau *Declarația asupra principiilor solidarității americane*, propus de delegația Statelor Unite.

Guvernele statelor americane declarau :

1. Că „garantează solidaritatea lor continentală și intenția lor de a colabora la menținerea principiilor pe care se întemeiază această solidaritate”.

2. Că, credincioși principiilor de mai sus și suveranității lor desăvârșite, reafirmă „hotărîrea lor de a le păstra și apăra împotriva oricărei intervenții sau activități din afară care ar putea să le amenințe”.

3. Că, în cazul cînd pacea, securitatea sau integritatea teritorială a oricărei republicii americane s-ar vedea amenințate „prin fapte de orice fel ce le-ar putea vătăma, proclamă interesul lor comun și hotărîrea lor de a traduce în fapt solidaritatea lor, coordonînd voințele lor suverane prin procedura de sfătuire pe care o stabilesc învoielile în vigoare și declarațiile Conferințelor Interamericane. Rămîne înțeles că guvernele republicilor americane vor proceda în chip neatîrnat, în capacitatea lor individuală, recunoscîndu-se în cea mai largă măsură egalitatea lor juridică ca state suverane”.

4. Că, spre a facilita consultarea prevăzută, miniștrii de externe ai republicilor americane se vor întruni de cîte ori vor crede necesar și la cererea oricăruia dintre ei, în diferite capitale, pe rînd și fără caracter protocolar ³⁴.

Încercînd să deslușească atitudinea Argentinei la conferința de la Lima, ministrul României la Buenos Aires, F.C. Nano, într-un raport adresat lui Grigore Gafencu, la 14 ianuarie 1939, scria că „Argentina rămîne mai departe convinsă că este destul de tare spre a se apăra, dacă cumva un stat totalitar ar căuta să-și întindă stăpînirea pe acest continent — primejdie în care nu crede —, apoi că, într-un asemenea caz, solidaritatea americană ar deveni automat un fapt”, deci nu era necesară încheierea unui tratat de solidaritate care „ar fi fost o recunoaștere implicită a doctrinei lui Monroe, pe care Argentina a respins-o totdeauna” ³⁵.

La redactarea *Declarației de la Lima*, delegația Argentinei, s-a opus folosirii cuvintelor „extraamericane” în legătura cu intervențiile sau activitățile antiamericane. De asemenea, a cerut ca în locul cuvintelor „acte de forță” să fie folosită expresia „fapte de orice fel”, pentru „a cuprinde în această definiție mai largă și unele forme de intervenție (economică, în politica internă etc.) de care statele sudamericane s-au plîns în trecut din partea Statelor Unite” ³⁶.

O definiție a atitudinii Argentinei față de panamericanism a încercat să înfățișeze ziarul „Prensa” din 28 noiembrie 1938 : „Panamericanismul trebuie să fie o dorință comună de pace înăuntru și în afară, de neatîrnare democratică, de progres și de apropiere continentală, spre binele Americii și ca exemplu lumii, toate acestea înfăptuite fără vătămare a suveranității lor naționale, fără silnicie și fără tutele” ³⁷.

Apreciînd rezultatele conferinței de la Lima, Cordell Hull, secretarul Departamentului de stat, arăta că aceasta „a creat un front comun împotriva oricărei amenințări la adresa păcii, în apărarea securității, a independenței teritoriale și a instituțiilor democrate ale țărilor din emisfera Vestică” ³⁸.

Dacă s-a putut constata o oarecare distanțare în politica unor state latino-americane față de blocul puterilor agresoare încă înainte de Conferința de la Lima, aceasta devine evidentă în primăvara și vara anului 1939.

Astfel, autoritățile braziliene au întreprins măsuri pentru limitarea influenței Germaniei naziste, în domeniile instrucției, vieții politice, culturale etc. În aprilie 1939, întrebat de ministrul României la Rio de Janeiro, care era atitudinea Braziliei față de deteriorarea situației internaționale, ministrul de externe Oswaldo Aranha nu a ezitat să declare că „simpatiile Braziliei sînt de partea țărilor liberale și a celor amenințate”³⁹.

Mai mult, arăta diplomatul român, în timpul vizitei pe care o întreprinsese la Washington, Aranha, „a discutat confidențial cu forurile competente americane posibilitatea creării pe coasta braziliană de baze navale pentru flota Statelor Unite”⁴⁰.

Măsurile antinaziste adoptate de guvernul președintelui Getulio Vargas au provocat în mai 1939 protestul ambasadorului german. Modul în care a protestat a determinat guvernul brazilian să-l considere „persoana nongrata” și să ceară Berlinului rechemarea lui.

Guvernul german a răspuns prin a cere rechemarea ambasadorului brazilian, misiunile diplomatice ale celor două state fiind conduse de în-ăi cinați cu afaceri⁴¹.

O lună mai târziu, un raport al Legației române din Rio de Janeiro surprindea preocuparea autoităților braziliene pentru a putea face față oricărei situații grave din partea tendințelor expansioniste ale puterilor totalitare, a activităților coloniștilor germani, „grija că la un moment dat libertatea și chiar integritatea țării ar putea fi amenințate devine o preocupare care [...] provoacă măsuri de prevenire și o recrudescență a pan-americanismului”. Panamericanismul începea să nu mai fie privit cu neîncredere, „ca o lozincă izvorită din dorința de dominare a Statelor Unite, ci ca unul din esențialele elemente de apărare”⁴².

La elementul apărare împotriva unei eventuale agresiuni, se arăta în același document, „se adaugă și reacțiunea împotriva amenințării independenței economice și în această privință amenințarea se vede venind tot din partea Germaniei”⁴³.

Întrebat în legătură cu scopul vizitei generalului George C. Marshall, Șeful Statului Major al Armatei americane, în Brazilia, Oswaldo Aranha a răspuns diplomatului român că „ea nu este decît o confirmare a bunei înțelegeri și cordialități existente între cele două națiuni”, în realitate, completa Anton Barcianu în raportul său, „ea a însemnat mai mult decît atît”, deoarece „a avut în vedere pregătirea terenului și pentru o colaborare militară, iar ca obiective principale : organizarea apărării coastei maritime, crearea de baze navale pentru flota americană, utilizarea aeroporturilor braziliene și formarea personalului tehnic necesar”⁴⁴.

Izbucnirea războiului, prin agresiunea Germaniei împotriva Poloniei, la 1 septembrie 1939, a declanșat mecanismul preconizat de hotărârile luate la Lima.

Guvernul Republicii Panama, la sugestia Departamentului de Stat, a adresat la 5 septembrie invitația oficială tuturor guvernelor americane pentru a-și trimite, la Ciudad de Panama, reprezentanții la reuniunea preconizată, în asemenea situații, de Declarația de la Lima.

La prima conferință consultativă a miniștrilor de externe, desfășurată în Panama, între 23 septembrie și 3 octombrie 1939, au fost reprezentate toate republicile americane.

La 25 septembrie, subsecretarul de Stat al Statelor Unite, Sumner Welles, în numele președintelui Roosevelt, a cerut tuturor statelor reprezentate promovarea politicii de neutralitate⁴⁵, crearea unei zone de secu-

ritate de-a lungul coastelor Americii și realizarea unei strânse colaborări economice între toate statele emisferei.

Reuniunea de la Panama a adoptat următoarele documente : *Declarația generală de neutralitate*, *Declarația de solidaritate americană* sau *Declarația de la Panama*, *Rezoluția* care cerea beligeranților să „umanizeze” războiul (sic !); *Declarația cu privire la cotrabanda de război*; *Rezoluția cu privire la drepturile și datorităle neutrilor sau „Codul neutrilor”*; *Un plan de cooperare economică* ⁴⁶.

Prin Declarația de la Panama s-a decis crearea unei „centuri de securitate” de-a lungul coastelor Americii până la 300 mile în largul Oceanelor.

Reuniunea a hotărât constituirea unui *Comitet internațional de neutralitate* al cărui sediu era la Rio de Janeiro și a unui *Comitet interamerican consultativ pentru finanțe și economie*, cu sediul la Washington.

În perioada care a urmat Conferinței de la Panama, statele americane au căutat să se adapteze noilor condiții create de război și să se conformeze deciziilor și angajamentelor asumate, în calitatea lor de state neutre, deși aproape toate manifestau simpatie pentru Anglia și Franța. Astfel, în vizita pe care Oswaldo Aranha, ministrul afacerilor externe al Braziliei, a făcut-o în Argentina, în ianuarie 1940, a discutat cu omologul său de la Buenos Aires atitudinea față de războiul european și „măsura în care Argentina și Brazilia ar putea da ajutorul lor, fără a compromite poziția lor de țări neutre”; respectarea de către beligeranți a declarațiilor conferinței din Panama referitoare la securitatea continentală și la stabilirea zonei apelor teritoriale americane; chestiunea blocusului „și altele care ating în măsură egală interesele ambelor țări și în care s-ar putea ajunge la fixarea unei atitudini comune” ⁴⁷.

„Războiul fulger” declanșat de Germania în Europa occidentală la 10 mai 1940 a determinat o nouă manifestare a solidarității panamericane prin adoptarea unei atitudini de condamnare a noii agresiuni naziste. Astfel, la inițiativa guvernului Uruguayului a fost elaborată o declarație comună prin care statele din America latină au protestat împotriva invadării de către armatele germane a Belgiei, Olandei și Luxemburgului ⁴⁸.

Un raport diplomatic de la Rio de Janeiro din iulie 1940 relatează că evenimentele petrecute în Europa după 10 mai erau privite de opinia publică „cu multă îngrijorare, ea continuând să-și manifeste prin scris și grai viu simpatia pentru cauza aliaților, condamnând brutalitatea agresorului care șterge de pe fața pământului normele de morală umană și de dignitate a, popoarelor” ⁴⁹.

În legătură cu intrarea Italiei fasciste în război alături de Germania, se arată în raport, „se aud din toate straturile sociale cuvinte de indignare”, iar marele cotidian „Journal do Commercio”, interpret al acestei stări de spirit, scria : „În America și îndeosebi în Statele Unite, intrarea Italiei în război, în acest ceas cînd Franța suferea cea mai violentă presiune din partea forțelor germane nu a lipsit să provoace o adîncă emoțiune” ⁵⁰.

Pentru a înlătura orice posibilitate de răstălmăcire a unor afirmații făcute de președintele Vargas într-un discurs din 11 iunie, Departamentul Presei și Propagandei, „s-a văzut nevoit să lămurească, că discursul președintelui nu modifică întru nimic politică internațională a Braziliei”, adăugînd că „relațiunile între Brazilia și celelalte națiuni americane și îndeosebi cu Statele Unite nu au fost niciodată atît de bune ca acum” ⁵¹.

Prăbușirea militară și capitularea Franței, relatează ministrul României în Brazilia, „au stîrnit aci — ca pretutindeni — surprindere, uimire și amarăciune”.

Într-un discurs rostit la 28 iunie, Getulio Vargas arăta că „datoria noastră este să păstrăm o strictă neutralitate, neutralitate activă și vigilentă ceea ce nu exclude ca fiecare să aibă simpatiile sale”⁵².

Recunoscînd necesitatea solidarității interamericane, el sublinia că, pentru a o face eficace și de durată, „ea trebuie să se bazeze pe respectul mutual al suveranității naționale și libertății pentru fiecare de a se organiza politiceste conform tendințelor sale proprii și conform intereselor și nevoilor sale”⁵³.

Conferința de la Panama recomandase o nouă întrunire consultativă a miniștrilor afacerilor externe pentru 1 octombrie 1940, la Havana. Din cauza precipitării evenimentelor din Europa ea s-a desfășurat între 21 și 30 iulie 1940.

La 10 mai 1940, trupe britanice și franceze au ocupat insulele stăpînite de olandezi în vecinătatea coastei Venezuelei — Aruba și Curaçao —, unde se aflau trei uzine care rafinau 72 % din petrolul venezuelean (una din uzine aparținea lui *Standard Oil*).

Încă din aprilie 1940, la Washington s-a pus problema oportunității instaurării controlului Statelor Unite asupra Guyanelor britanică, franceză și olandeză.

După ocuparea Olandei și prăbușirea Franței, Statele Unite au ajuns să socotească teritoriile olandeze și franceze ca fiind ale „nimănui”. Ele puteau ajunge însă, ca și metropolele, sub dominația nazistă.

În iunie 1940 au început tratative între ambasadorii Statelor Unite și miniștrii de externe latino-americani cu privire la apărarea emisferei occidentale și în legătură cu viitorul coloniilor europene din America.

Ministrul argentinian de externe, José Maria Cantillo, a scris ambasadorului american la Buenos Aires, Norman Armour, că Argentina nu vede nici o primejdie de agresiune împotriva țărilor latino-americane și susține „politica strictei neutralități”.

La insistențele delegației Statelor Unite, cea de-a doua conferință consultativă a miniștrilor de externe a adoptat *Convenția asupra administrării provizorii a coloniilor și posesiunilor europene în America*. Pentru punerea ei în aplicare s-a prevăzut crearea unei *Comisii interamericane a Administrației Teritoriale*, alcătuită din cîte un reprezentant de fiecare stat care ratifica această convenție⁵⁴.

Principalul document adoptat de Conferință a fost *Declarația de la Havana*, care prevedea ajutorul reciproc și colaborarea în apărarea statelor americane în cazul unei agresiuni din partea unei puteri neamericane. Alte rezoluții adoptate la Havana stabileau procedura convocării consfătuirilor consultative ale miniștrilor de externe, recomandau elaborarea unor măsuri care să interzică propaganda fascistă-nazistă, să prevadă expulzarea agenților diplomatici și consulari străini care desfășurau activități subversive. S-a decis, de asemenea, instituirea unei *Comisii pentru supravegherea păcii*, devenită apoi *Comisia interamericană a păcii*⁵⁵.

Unele rezerve față de aceste documente a manifestat delegația Argentinei.

Cei mai mulți dintre participanți la Conferința de la Havana au ajuns la concluzia că aici „s-au pus bazele unei noi politici de expansiune nord-americană”, politică care, după experiențele nu tocmai pozitive din peri-

oada anterioară, „este gata de a face reale sacrificii și nu de a aștepta numai, ca în trecut, recolta unor beneficii substanțiale și sigure”.

Pe terenul ideologic, Statele Unite urmăreau să obțină „o unanimă mobilizare împotriva oricăror formule totalitare de importanță europeană”⁵⁶.

Interesantă este aprecierea dintr-un raport al Legației române din Mexic, anume că deși guvernul de la Washington acceptă aproape întotdeauna oricare guvern „de facto” de pe acest continent și nu are gesturi prea severe pentru numeroasele dictaturi mai mult sau mai puțin măturisite, care înfloresc între Rio Grande și Capul Horn, „*el înțelege să obțină azi colaborarea tuturor pentru închiderea ermetică a Americii împotriva oricăror infiltrațiuni de origine europeană*”⁵⁷ (s.n.)

Din punct de vedere militar, se aprecia în cercurile politice mexicane, Statele Unite „așteaptă colaborarea efectivă «în orice eventualitate» a țărilor latino-americane, cel puțin în ce privește ușurințele navale și aeronautice”⁵⁸.

Cît privea poziția Mexicului, „cu toată fronda de ieri ca și de azi a intelectualilor și a clasei conducătoare mexicane împotriva prea protec-toarei doctrine a lui Monroe, conștiința unei anumite unități americane începe să devină o realitate — gîndeau oficialitățile de la Ciudad de Mexico —, mai ales în fața realităților din ultimul timp de pe continentul european⁵⁹. Pentru că, se susținea aici, o eventuală intervenție a Statelor Unite în conflictul european, ar fi urmată de una, cel puțin morală, a Mexicului”⁶⁰. Pentru Statele Unite, dar și pentru latino-americani „economicul prezintă [...] prima și cea mai importantă problemă”, întrucît era evident faptul că „ofensiva Statelor Unite de recucerire integrală a continentului latin” depindea de capacitatea de absorbție a surplusurilor exportabile ale tuturor acestor țări, de finanțarea creării de noi întreprinderi industriale și, mai ales, „de înlocuirea atît de efecacelor mărci de compensațiune germane cu credite reale, elastice și ieftine”⁶¹.

La mijlocul toamnei 1940, ministrul României în Brazilia informa despre orientarea net probritanică a diferitelor categorii sociale braziliene a căror convingere era că intrarea mai devreme sau mai tîrziu a Statelor Unite în război va duce la victoria puterilor anglo-saxone. La formarea unei asemenea stări de spirit contribuiau „nu numai vechile și înrădăcinatele legături spirituale și culturale, îndeosebi cu Franța, de a cărei capitulare lumea de aici încă nu se poate reculege”, ci și spiritul de solidaritate americană, căreia Statele Unite căutau să-i imprime „un ritm mai accelerat”⁶². În acest scop, atunci, avea loc la Washington întrunirea șefilor de stat major ai republicilor americane, „cu obiectivul de a coordona apărarea militară a Continentului american și de a stabili un sistem de apărare colectivă în fața pericolelor care, după cum au dovedit evenimentele ultimilor luni, pot amenința orice țară”.

Ideea solidarității și cooperării dintre republicile americane prindea consistență pe măsură ce se diminua teama lor față de „eventuale tendințe de imperialism ale Americii de Nord” care la rîndul ei „nu scapă ocaziunea pentru a întări convingerea că un astfel de pericol nu există”⁶³. Într-un interviu din 19 noiembrie 1940, președintele Argentinei, Roberto Ortiz, a sprijinit fără ezitare realizarea unui plan de coordonare a acțiunilor popoarelor din America împotriva tuturor pericolelor externe.

El va fi, însă, înlocuit de vice-președintele Casillo care nu mai era partizanul unei asemenea acțiuni⁶⁴. Președintele ales al Mexicului, Manuel Avila Camacho, ca și predecesorul său, Lazaro Cardenas, a denunțat și condamnat fascismul și nazismul, și-a exprimat simpatia pentru Anglia și

decizia de a colabora strins cu Statele Unite ⁶⁵. În noiembrie 1940, Cardenas a ordonat introducerea embargo-ului pe exporturile de petrol și minereu de fier către Japonia ⁶⁶.

S-ar putea vorbi de o ofensivă a diplomației americane, la sfârșitul lui 1940 și la începutul lui 1941, pentru a convinge pe toți latino-americii de corectitudinea și seriozitatea politicii de bună vecinătate. Subsecretarul de Stat Sumner Wells, în cadrul unei reuniuni care a avut loc la Washington, în toamna lui 1940, la care au participat reprezentanții guvernelor latino-americeane, în cuvîntarea ținutăa spus, între altele, că Statele Unite manifestă un interes deosebit pentru suveranitatea tuturor țărilor Americii latine și că „nu vor distruge niciodată unul din cele mai puternice elemente ale propriei lor apărări, bazată pe strînsa prietenie și colaborare cu vecinii din Lumea Nouă și nu se vor mai întoarce la politica care generații de-a rîndul a născut neînțelegeri și a zădărnicit amicitia cu popoarele sud-americeane” ⁶⁷.

Din acest punct de vedere nu era lipsit de semnificație și importanță faptul că re alegerea lui Franklin D. Roosevelt ca președinte al Statelor Unite, în noiembrie 1940, „a fost salutată (în Brazilia, n.n.) ca un eveniment care interesează întregul Continent american cu repercusiuni politice și morale” ⁶⁸.

Una din problemele vitale ale colaborării interamericane, în noile împrejurări internaționale, dar mai ales în perspectiva angajării, eventuale, a Statelor Unite în război, era cea economico-comercială. Nordul și Sudul trebuiau să transpună în practică hotărîrile și recomandările celor două reuniuni consultative ale miniștrilor afacerilor externe. Statele Unite vor trebui să vină în întîmpinarea nevoii și dorinței unor state de a-și spori puțina zestre industrială, oferindu-le capital și tehnologie, înainte de a o face puterile Axei ⁶⁹.

Guvernul Statelor Unite a acordat o atenție particulară atragerii Braziliei de partea lor, datorită imenselor ei resurse naturale, influenței mari pe care o exercita în celelalte țări ale Americii latine, poziției strategice și bazelor ei militare care i-ar fi putut deveni necesare, existenței numeroasei populații germane etc.

La sfârșitul lui octombrie 1940 s-a încheiat la Washington, din inițiativă americană, un important acord braziliano-american, referitor la construirea unui mare combinat siderurgic în Brazilia. De reținut că o ofertă în acest sens fusese făcută anterior de către concernul Krupp ⁷⁰.

Guvernul american a consimțit să finanțeze în reprimdere și să furnizeze materialele și echipamentul necesar, pentru care a acordat un credit de 20 milioane dolari. Guvernul Braziliei se angaja să contribuie cu un capital de 25 milioane dolari.

Restituirea creditului avansat prin Banca de Export și Import din Statele Unite urma să se efectueze în douăzeci de rate semestriale, prima rată trebuind plătită după trei ani de la semnarea acordului.

Combinatul trebuia să fie dat în funcțiune în aproximativ trei ani, cu o capacitate inițială de 300 000 tone oțel ⁷¹.

Tot la inițiativa Guvernului de la Washington, la 28 noiembrie 1940 s-a semnat, iar la 12 februarie 1941 s-a ratificat, un angajament între Statele Unite și 14 republici latino-americeane (*Coffee Marketing Agreement*), prin care americanii se angajau să achiziționeze mari cantități de cafea din aceste țări: 9 300 000 saci din Brazilia, 3 150 000 saci din Columbia, 1 550 000 saci din statele Americii Centrale etc. ⁷². Acordul garanta, pentru latino-americiani, plasamentul sigur al producției lor de cafea.

În toamna anului 1940, Statele Unite au dus tratative cu Bolivia în vederea „finanțării exploataării mai intense a minelor de cositor” și pentru „dezvoltarea legăturilor de cale ferată interamericane”⁷³.

În ideea consolidării politicii de bună vecinătate și pentru întărirea solidarității economice interamericane se anunța întrunirea, în perspectivă, a unei conferințe economice regionale, la care să ia parte Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Paraguay și Uruguay și la care să se dezbată modalitățile de stabilire a „unui regim economic special în favoarea țărilor participante [...] cu scopul de-a elimina astfel, cel puțin în parte, efectele produse de pierderea temporară a piețelor europene”⁷⁴.

O importantă misiune economică britanică, condusă de marchizul de Willingdon, din care făceau parte Sir Henry Chilton, fost ambasador în Argentina și Spania, amiralul Sir Cyrill Fuller, fost comandant al forțelor navale britanice în Oceanul Atlantic, precum și reprezentanți ai finanței și mării industrii, a sosit la Rio de Janeiro, la 18 noiembrie 1940, urmînd ca, după o ședere de o săptămînă, să-și continue călătoria în alte state latino-americane.

Scopul misiunii, a declarat șeful ei, era „de a confirma legăturile de amicitie și de bunăvoință care existau între popoarele libere ale Angliei și Americii de sud; de a aduce încrederea absolută în victoria engleză, de a dovedi că Anglia stăpînește mările și că industria ei continuă în plină activitate, capabilă de a satisface nevoile țărilor sud-americane; de a studia metodele și mijloacele prin care s-ar putea elimina, sau cel puțin reduce, greutățile pe care le întîmpină schimburile comerciale din pricina blocadei, care trebuie aplicate cît mai rigid, fiind una din principalele arme în acest război total”⁷⁵.

Anglia, ca și Statele Unite, avea nevoie de America latină.

Robert Brand, financiar, membru al misiunii, în discursul rostit la Camera de Comerț britanică din Rio de Janeiro, a declarat, între altele : „Dorim să cumpărăm cît mai mult din Brazilia și să-i vindem cît mai mult posibil și să înlăturăm, cu toate mijloacele ce ne stau la îndemînă, greutățile cauzate de un război, pentru care necum nu sîntem responsabili”⁷⁶.

Misiunea britanică s-a bucurat de multă simpatie din partea oficialităților și opiniei publice braziliene.

Se credea însă că ea „va urmări realizări economice imediate în Argentina, unde Anglia are vechi legături și vaste interese materiale și politice”⁷⁷.

Cu prilejul instalării președintelui Manuel Avila Camacho, la 1 decembrie 1940, Mexicul a fost vizitat de vicepreședintele Statelor Unite, Henry A. Wallace, ceea ce a fost interpretat „mai mult decît un gest de prietenie”⁷⁸. Faptul a contribuit, fără îndoială, la inițierea, la începutul anului 1941, a „unui complex de negocieri” între Statele Unite și Mexic, negocieri menite „a înlătura toate divergențele existente și a îndruma raporturile între cele două țări pe calea unei politici de bună vecinătate”, ceea ce, evident, ar fi dus la „o întărire a ideii de colaborare panamericană”⁷⁹.

Acordurile ce ar rezulta din aceste tratative ar fi inaugurate „prin stabilirea de garanții reciproce în cazul unei eventuale agresiuni” și ar trebui să cuprindă soluții la probleme ca : plata de indemnizații campaniilor nord-americane ale căror proprietăți petroliere fuseseră naționalizate de guvernul președintelui Cardenas la 18 martie 1938 ; ameliorarea condițiilor schimburilor comerciale ; folosirea în cît mai bune condiții a apelor riurilor Bravos și Colorado, colaborarea pe tărîmul politicii internaționale⁸⁰.

La începutul lunii mai 1941, cele două state au încheiat un acord defensiv cu privire la utilizarea reciprocă a bazelor aeriene. Documentul prevedea ca avioanele militare ale Statelor Unite să poată traversa teritoriul și apele mexicane după prealabila încunoștințare a guvernului mexican asupra zborului și rutei de urmat. Avioanele puteau ateriza și staționa timp de 24 ore pe oricare aeroport, pentru a se aproviziona cu combustibil și pentru efectuarea reparațiilor eventuale. Guvernul Mexicului se angaja să apere, în caz de nevoie, aeroporturile împotriva oricărui atac. Avioanele mexicane se bucurau de aceleași avantaje și garanții pentru traversarea teritoriului Statelor Unite. Acordul reprezenta, desigur, și o măsură în plus pentru apărarea Canalului Panama ⁸¹

Pe linia dezvoltării colaborării între statele americane, în conformitate cu hotărârile conferințelor panamericane și „nefiind provocat de nici un eveniment recent”, în martie 1941 s-a semnat un *Pact de neagresiune, prietenie și cooperare economică între Chile și Peru* ⁸².

Menținerea bunelor relații între statele americane, necesitatea solidarității lor erau absolut necesare pentru evitarea oricărui pericol extern. De aceea, reizbucnirea unui vechi conflict de frontieră între Ecuador și Peru nu putea decât să nelineștească celelalte state americane și, „pentru evitarea recurgerii la mijloace extreme”, Argentina, Brazilia și Statele Unite, din inițiativa celei dintii, și-au oferit bunele oficii pentru rezolvarea pașnică a litigiului, „făcându-se apel la solidaritatea americană, de interes vital pentru toți în aceste vremuri” ⁸³. Mediarea a fost acceptată și conflictul a fost aplanat după negocieri îndelungate, în timpul desfășurării cărora s-au produs incidente singeroase între cele două părți. De remarcat că, alături de Argentina, Brazilia și Statele Unite, la lichidarea acestui focar de tensiune au contribuit Chile, Columbia, Mexic și Uruguay ⁸⁴.

Unele guverne latino-americane au fost nevoite să adopte măsuri severe împotriva acțiunilor subversive desfășurate de organizații și servicii aparținând puterilor Axei, încă în perioada neutralității. În acest sens, guvernul Braziliei, „pentru a combate răspândirea de idei și concepții contrare celor braziliene și distincte de sentimentele și tradițiile țării”, a impus, la începutul anului 1941, ziarelor care apăreau în alte limbi să publice în paralel textul articolelor în portugheză. Măsura nedînd rezultatele scontate, ziarele au fost obligate ca după scurgerea unui termen de șase luni să apară numai în limba portugheză. Asemenea măsuri erau îndreptate în primul rînd împotriva japonezilor, dar loveau serios și pe germani și pe italieni. Deși i s-au adresat proteste categorice de la Berlin, Roma și Tokio, guvernul brazilian a rămas ferm pe poziție ⁸⁵.

În iulie 1941, la La Paz a fost descoperit un complot care urmărea înfăptuirea unei lovături de stat și în care ar fi fost amestecat Partidul Național Socialist German din Bolivia și ministrul Germaniei Ernest Wendler. Guvernul bolivian a decretat introducerea stării de asediu și l-a declarat pe Wendler „persona nongrata”, cerîndu-i să părăsească Bolivia în cel mai scurt timp. Acesta s-a conformat. În nota de protest a guvernului german se arăta : „Guvernul Reichului trebuie să declare că guvernul Boliviei la insistența unei a treia Puteri [...] a făcut un pas fără precedent în relațiile internaționale, contra unui reprezentant diplomatic al Reichului”.

Germanii încercau să pună afacerea pe seama mașinațiilor și instigațiilor guvernului Statelor Unite care ar fi urmărit două obiective : subminarea

definitivă a relațiilor germano-latino-americane și împiedicarea republicilor latino-americane de a se uni între ele, „în dauna hegemoniei Statelor Unite”⁸⁶.

Concomitent cu măsurile de lichidare a subversiunii Axei, în America latină s-a intensificat, devenind sistematică, propaganda anglo-americană, prin presă și radio, „cu scopul de a zdruncina încrederea în posibilitatea unei victorii finale germane și de a arăta că în Europa situația se înrăște pe zi ce trece și că spiritul de revoltă contra dominației și noii ordini germane se generalizează în toate țările europene”⁸⁷. Această campanie de propagandă era ajutată să prindă teren „de rezistență armatelor sovietice, de slăbirea acțiunii forțelor aeriene ale Reichului deasupra Angliei, de evenimentele din Franța ocupată și din Norvegia prezentate ca sabotaj și rezistență pasivă”⁸⁸.

Propaganda anglo-saxonă și tutela politică a Statelor Unite au făcut ca opinia publică latino-americană și cercurile oficiale să se lase tot mai mult convinse de „posibilitatea și pericolul invaziunii Continentului american de către o Germanie învingătoare și de piegătirea terenului, în vederea acestei invaziuni, de către așa zisa a 5-a Coloană, care se descopere cînd într-una, cînd în alta din republici”⁸⁹.

Împotriva ideologiei fascisto-naziste și împotriva activităților subversive se luau „măsuri de prevenire și suprimare și se intensifica politica de naționalizare a vieții economice și de absorbire a nucleelor minoritare în masa populațiilor autohtone”⁹⁰. În acest scop parlamentului argentinian i s-a supus un proiect de lege „destinat a împiedica acțiunea organismelor politice străine și a grupurilor menționate care vizează schimbarea sau turburarea vieții constituționale a țării”, acțiuni calificate drept „crime contra suveranității teritoriale și politice a națiunii”⁹¹.

Călătoria vice-președintelui Perului, Rafael Larco Herrera, în Statele Unite și în state sud-americane, inclusiv în Brazilia, în noiembrie 1941 și vizita oficială a ministrului de externe brazilian, Oswaldo Aranha, în Chile, discursurile rostite și convorbirile pe care le-au purtat, declarațiile făcute presei au contribuit la afirmarea panamericanismului, la „sublinierea intențiunilor agresive ale puterilor totalitare care ar viza și Continentul occidental și nevoia de a le preveni prin acțiuni coordonate”⁹².

Vice-președintele peruan declara că „victoria va fi a popoarelor care luptă pentru a împiedica introducerea în lume a unui regim de tiranie care adoptă metodele cele mai singeroase și neomenești pentru a cuceri și stăpîni celelalte popoare”. El propunea convocarea de urgență a unei Conferințe panamericane care să organizeze „apărarea spirituală, morală, politică, religioasă și militară a tuturor națiunilor americane”⁹³.

Cît privea pe Oswaldo Aranha, el se afla „fără rezervă” alături de Statele Unite, fiind „cel mai convins și fidel susținător al politicii lor”⁹⁴.

Toate declarațiile făcute de Aranha în Chile și în Argentina pe unde a trecut erau „pătrunse de spiritul politicii d-lui Roosevelt”, el ținînd să afirme nu numai existența reală a solidarității continentale, ci mai cu seamă să arate că Brazilia nu va rămîne neutră în cazul cînd vreo țară americană ar lua efectiv parte la război. „Dorim pacea și lucrăm cu energie și hotărîre pentru a împiedica apropierea războiului de frontierele noastre — spunea Aranha. Dacă fatalitatea inexorabilă a destinului va impune unei națiuni americane să ia parte în mod direct la conflictul care caută să distrugă lumea civilizată, cele mai mari și mai nobile cuceriri ale omului, Brazilia nu va șovăi și nu va rămîne neutră, ci va fi alături de orice națiune a continentului care se va vedea atrasă în actualul conflict internațional”⁹⁵.

Răspunzînd, ministrul chilian de externe, Juan Rosetti, declara că țara sa era animată de „un puternic sentiment americanist și va privi ca o agresiune a (supra) propriului său teritoriu orice atentat contra teritoriului sau suveranității Braziliei”⁹⁶. Pentru confirmarea bunelor relații între Brazilia și Chile s-au semnat la Santiago un tratat cultural și un tratat de comerț și navigație⁹⁷.

În Argentina, la Buenos Aires, încă de la sfîrșitul anului 1939 a luat ființă organizația numită *Acción Argentina*, în scopul mobilizării tuturor argentinienilor partizani ai Angliei și Franței. În scurt timp, peste 100 000 persoane au devenit membri ai organizației, recrutați din toate clasele sociale, „de la foști președinți de republică, senatori și deputați, pînă la lucrătorii de la sondele de petrol din sudul țării”. După înfrîngerea Franței, organizația „și-a văzut numărul membrilor considerabil sporit prin aderarea în bloc a francezilor partizani ai generalului de Gaulle”, mișcarea de rezistență condusă de acesta bucurîndu-se „de o enormă simpatie în Argentina”⁹⁸.

Atitudinea de simpatie manifestată de *Acción Argentina* față de Uniunea Sovietică, după atacul Germaniei de la 22 iunie 1941, a dus la modificarea atitudinii favorabile a autorităților guvernamentale față de ea, mai ales după ce membrii acesteia au trecut la organizarea unor mari demonstrații și întruniri la care se striga „Jos totalitarismul”.

Asemenea activități au fost interzise, prin decret, motivîndu-se cu necesitatea respectării legii de neutralitate din 3 septembrie 1939⁹⁹.

La 7 decembrie 1941, prin atacul japonez împotriva flotei americane de la Pearl Harbor, „fatalitatea inexorabilă a destinului”, despre care vorbea Aranha, a impus Statelor Unite să ia parte direct la război. Examenul la care era supusă solidaritatea americană, ca și politica de bună vecinătate a Statelor Unite, a fost trecut cu succes. Cele mai multe dintre republicile latino-americane au abandonat politica de neutralitate, au rupt relațiile diplomatice cu țările Axei și le-au declarat război. Astfel, la 8 decembrie 1941, Costa Rica, Republica Dominicană, Guatemala, Haiti, Honduras, El Salvador și Panama au declarat război Japoniei, iar peste cîteva zile au declarat război Germaniei și Italiei.

La 9 decembrie, Cuba a declarat război Japoniei, iar la 11 decembrie — Germaniei și Italiei, dată la care Nicaragua s-a declarat în stare de război cu Axa.

La 8 decembrie, guvernul Mexicului a condamnat agresiunea Japoniei și a rupt relațiile cu aceasta, ceea ce a făcut, cu Germania și Italia, la 11 decembrie. Gestul său a fost repetat de Columbia, care a rupt relațiile cu Japonia la 8 decembrie și cu Germania și Italia, la 13 decembrie.

Alte guverne latino-americane s-au angajat să-și onoreze obligațiile și să ia alte măsuri pentru a pune capăt activităților subversive ale Axei.

La mai puțin de două săptămîni de la atacul japonez, la Rio de Janeiro se aprecia că „Brazilia dorește să păstreze atitudinea luată în momentul cînd a izbucnit conflictul nipono-american, adică solidaritate completă cu Statele Unite ... și neutralitate față de adversarii lor”¹⁰⁰.

Din acest motiv era semnificativ faptul că Direcția Presei a dat instrucțiuni presei braziliene „să nu publice nimic împotriva Statelor Unite și aliaților și nimic favorabil puterilor Axei”¹⁰¹.

La 1 ianuarie 1942, declarația elaborată de Statele Unite și Anglia, în acord cu Uniunea Sovietică, cunoscută ca *Declarația Națiunilor Unite*, a fost semnată de reprezentanți ai 26 guverne și state care se aflau în stare de război cu Axa. Semnatarii se angajau să întrebuințeze toate resur-

sele, militare sau economice, împotriva membrilor Pactului Tripartit, să colaboreze între ei și se obligau să nu semneze armistițiu sau pace separată cu dușmanul. Printre semnatori se aflau 10 republici americane ¹⁰².

Era firesc, deci, ca după săvârșirea agresiunii japoneze, să se ia inițiativa convocării conferinței consultative a miniștrilor afacerilor externe. Primul gest l-a făcut guvernul chilian care a adresat Consiliului de conducere al Uniunii Panamericane următoarea comunicare : „În fața unei agresiuni nejustificate a unei puteri neamericane contra Statelor Unite și ținând seama de rezoluțiile XV și XVIII aprobate de reuniunea consultativă din Havana din iulie 1940, rog pe Excelența Voastră să binevoiască a consulta celelalte guverne asupra necesității de a se convoca de urgență o a 3-a întrunire consultativă a miniștrilor afacerilor străine ai Republicilor americane pentru a examina situația creată și adopta măsurile cele mai potrivite, cerute de solidaritatea popoarelor noastre și apărarea emisferei” ¹⁰³

La 10 decembrie, Cordell Hull a intervenit pe lângă președintele Uniunii Panamericane, Leo Rowe, cerind întrunirea Conferinței miniștrilor afacerilor externe pentru ianuarie 1942 la Rio de Janeiro.

„Conform uzanțelor stabilite — se arăta în răspunsul lui Rowe — Consiliul Uniunii Panamericane a luat contact cu celelalte guverne și odată obținută adeziunea lor a fixat data întrunirii pentru ziua de 15 ianuarie și a stabilit, ținând seama de sugestiile guvernului de la Washington, următoarea ordine de zi :

1. Protecția emisferei occidentale. Exprimarea măsurilor de luat, avându-se în vedere păstrarea suveranității și integrității teritoriale a Republicilor americane : a) examinarea măsurilor de represiune a activităților străine, care tind a periclita pacea și siguranța republicilor, inclusiv schimbul de informațiuni referitoare la prezența de străini indezirabili în republicile americane ; b) studierea măsurilor care pot fi luate în prezent de republicile americane, vizînd realizarea de anumite obiective comune și planuri menite a contribui la reconstrucția ordinei mondiale.

2. *Solidaritatea economică* (controlul exporturilor pentru păstrarea materiilor strategice de bază ; sporirea producției materiilor strategice ; asigurarea pentru fiecare țară a importului esențial pentru menținerea economiei sale domestice ; asigurarea mijloacelor adecvate pentru transporturile maritime ; controlul activităților financiare și comerciale străine dăunătoare bunei stări a republicilor americane”) ¹⁰⁴.

Conferința de la Rio de Janeiro s-a desfășurat între 15 și 28 ianuarie 1942.

Subsecretarul Departamentului de Stat, Sumner Welles, în ședința de deschidere, a preconizat, ca primă măsură de apărare a Continentului și manifestare de solidaritate cu țările americane în stare de război, ruperea relațiilor diplomatice cu puterile Axei, pentru ca teritoriul statelor care nu luau parte la război să nu fie folosit „de agenții acelor puteri pentru conspirațiuni și planuri de atac contra republicilor care se luptă pentru libertatea tuturor”.

Înfierînd reprezentanțele diplomatice ale Axei ca centre de spionaj și subversiune, Sumner Welles arăta că „nu există reprezentant diplomatic al Puterilor Axei, în orice colț al Americii s-ar găsi, care să nu caute informații pentru șefii săi asupra preparativelor de apărare a națiunilor americane actualmente în război, care să nu conspire în contra siguranței interne a fiecăruia dintre noi, care să nu facă totul pentru a turbura eforturile noastre de a garanta integritatea teritoriilor noastre” ¹⁰⁵.

Ministrul de externe al Mexicului, Ezekiel Padilla, a propus o rezoluție, sprijinită de delegații Columbiei și Venezuelei, care prevedea „aprobarea necondiționată a ruperii relațiilor diplomatice cu puterile Axei”

S-a opus reprezentantul Argentinei, susținut de delegația chiliană. Ministrul de externe al Braziliei, Oswaldo Arahna, a propus și conferința a aprobat o rezoluție de compromis, pentru a nu se produce o breșă în blocul interamerican, care „recomanda” țărilor latino-americane, care nu o făcuseră, ruperea relațiilor diplomatice cu Japonia, Germania și Italia, „ținându-se seama de legile interne, politice și circumstanțele fiecărei țări în actualul conflict”¹⁰⁶.

O altă rezoluție recomanda încetarea imediată a relațiilor comerciale și financiare directe sau indirecte între statele americane și membrii Pactului Tripartit.

Cu o zi înainte de ședința de închidere a Conferinței de la Rio de Janeiro, ministrul brazilian de externe a anunțat ruperea relațiilor diplomatice, economice și financiare dintre țara sa și Germania, Italia și Japonia¹⁰⁷.

Pentru lichidarea activităților subversive desfășurate de statele fasciste și de cetățenii lor din America, a fost instituit *Comitetul extraordinar consultativ pentru apărare politică*, în care au intrat reprezentanți ai șapte state : Argentina, Brazilia, Chile, Mexic, Statele Unite, Uruguay și Venezuela și avînd sediul la Montevideo. În fiecare stat latino-american a fost creat cîte un comitet național pentru apărare politică care furniza informații Comitetului extraordinar.

A fost înființat un *Comitet interamerican al Apărării*, cu sediul la Washington, din reprezentanții tuturor statelor americane, organism ce avea misiunea să coordoneze măsurile privind apărarea.

Una din cele mai importante rezoluții ale Conferinței de la Rio de Janeiro preconiza corelarea eforturilor economice în vederea organizării apărării emisferei. America latină trebuia să aprovizioneze „țăile care luptau” — la acea dată, dar și mai tîrziu, Statele Unite — cu materiile prime strategice de care avea nevoie industria lor de război. Chiar în timpul desfășurării Conferinței de la Rio de Janeiro, Statele Unite au încheiat acorduri privitoare la reducerea reciprocă a tarifelor vamale cu 16 republici latino-americane.

Încă la 12 ianuarie 1942, Mexicul și Statele Unite au semnat un acord în legătură cu crearea unei Comisii mixte însărcinată cu rezolvarea problemelor apărării comune.

În noile condiții, *Comitetul interamerican pentru neutralitate* a fost transformat în *Comitetul juridic intraamerican* care trebuia să facă recomandări cu privire la crearea unei noi organizații internaționale și în problemele securității. Sediul acestui organism era Rio de Janeiro și în componența lui au intrat reprezentanți ai Statelor Unite, Argentinei, Braziliei, Mexicului, Venezuelei și Republicii Chile.

Pentru procurarea materialului și armamentului necesar forțelor proprii de apărare, asupra statelor latino-americane a fost extinsă legea de împrumut și închiriere (*Lend and Lease Act*) adoptată de Congresul american la 16 septembrie 1940 și promulgată de președintele Roosevelt la 11 martie 1941. Suma inițială alocată de Statele Unite în acest scop a fost de 460 milioane dolari.

Pentru cauza Aliatilor, pentru Statele Unite în primul rînd, era vital ca economia, ca bogatele resurse ale statelor latino-americane să nu fie folosite de puterile Axei, dimpotrivă, să servească din plin luptei împotriva

acesteia. Guvernul american s-a străduit să obțină acest lucru pe toate căile, folosind toate mijloacele care i-au stat la îndemână, în cadrul cooperării preconizate la nivel continental sau, cu deosebire, prin acorduri, tratate și înțelegeri bilaterale cu aproape toate statele latino-americane.

În iulie 1942 a avut loc la Washington o conferință privitoare la sistemele de control economic și financiar, în vederea suspendării tuturor legăturilor comerciale și financiare între America și statele agresoare. Orice tranzacție care ar fi putut aduce prejudicii securității emisferei vestice a fost interzisă ¹⁰⁸.

Un raport al *Biroului de Coordonare a Afacerilor Interamericane* pe anul 1941 a indicat că din 5 000 firme comerciale străine existente în America latină, 1000 erau cunoscute ca desfășurând activități antiamericane și ele trebuiau lichidate ¹⁰⁹.

Statele Unite erau interesate într-o cît mai mare stabilitate a economiei latino-americane, astfel încît schimburile comerciale să se realizeze în cele mai bune condiții. În vederea atingerii acestui obiectiv, au cooperat *Consiliul Economiei de Război*, *Consiliul Producției de Război* și *Departamentul de Stat*, evident, prin intermediul Societăților monopoliste industriale, comerciale și financiare. Astfel, *Metals Reserve Company* a încheiat un acord general cu Brazilia pentru achiziționarea de bauxită, crom, mangan și alte minerale; a încheiat un acord cu Bolivia pentru cumpărarea de tungsten și cositor; cu Mexic, pentru toate surplusurile de minerale care puteau fi exportate — mercur, zinc, grafit, antimoniu etc.; cu Peru, pentru cupru, antimoniu și vanadiu; cu Chile, pentru cupru (întreaga cantitate extrasă pe o perioadă de trei ani), mangan, plumb, zinc, moliбden, antimoniu, wolfram, cobalt ¹¹⁰.

În condițiile în care sursele de cauciuc natural din Asia de sud-est dispăuseră pentru Marea Britanie și Statele Unite, în urma cuceririlor japoneze, *Rubber Reserve Company* a semnat acorduri pentru achiziționarea cauciucului natural din Brazilia, Peru, Bolivia, Columbia, Ecuador și republicile centro-americane.

Defense Supplies Company a încheiat acorduri și aranjamente pentru cumpărarea surplusurilor de nitrați din Chile și de bumbac din Peru.

Anglo-americanii și-au acoperit o parte din necesitățile de petrol cumpărînd întreaga producție de țiței a Venezuelei în toți anii de război (care a variat între 30,5 milioane tone în 1939, 21,5 milioane tone în 1942 și 46,3 milioane tone în 1945), în proporție de 30 % britanicii și de 70 % americani ¹¹¹.

Statele Unite s-au aprovizionat cu mari cantități de produse agricole latino-americane, între care zahăr, cafea și cacao, cereale și carne, fructe etc., chiar dacă unele din acestea nu le erau de strictă trebuință.

Autoritățile de stat latino-americane au întreprins o gamă de măsuri economice, politice și de poliție pentru a pune capăt oricărei activități a organizațiilor și persoanelor care ar fi putut dăuna intereselor statelor din America latină și, implicit, Națiunilor Unite.

Firmele comerciale dușmane, germane cu precădere, au fost puse sub control, apoi li s-a suspendat activitatea, iar bunurile și capitalul lor au fost confiscate.

Încă din 1940, guvernul Columbiei a ordonat lichidarea Companiei aeriene germane care efectua transportul aerian în Columbia. La fel au procedat, în 1941, guvernele Ecuadorului și Boliviei.

Au fost întocmite „liste negre” cu toți agenții ce desfășurau activități și servicii pentru puterile fasciste și din decembrie 1941 s-a trecut la arestarea lor.

Organizațiile culturale, politice, sportive naziste au fost interzise. Au fost suspendate toate ziarele germane și au fost închise numeroase școli patronate de germani. Cetățenii statelor Axei au fost supuși unei supra-vegheri atente în toată perioada războiului ¹¹².

Colaborarea militară între Statele Unite și țările Americii latine a fost remarcabilă.

Încă înainte de Pearl Harbor, Mexicul acceptase folosirea bazelor și aeroporturilor sale de către forțele militare ale Statelor Unite.

În 1942, cele două țări au lărgit bazele cooperării militare, încheind acorduri de întrajutorare în caz de agresiune și de apărare în comun a coastelor.

Guvernul mexican a dispus sechestrarea vaselor germane și italiene aflate în porturile mexicane, iar după ce submarinele germane au scufundat două vase mexicane în apele lor teritoriale, Mexicul a declarat război Germaniei, Italiei și Japoniei, la 22 mai 1942 ¹¹³.

Nicăieri în America latină, Coloana a cincea germană nu a primit lovituri atât de dure ca în Brazilia, indiferent dacă elementele acesteia erau mascate sub firme comerciale, asociații culturale, cluburi, servicii de presă etc. Toate au fost închise, interzise, desființate.

În martie 1942, poliția a descoperit și capturat șase stații de radio clandestine naziste și o cantitate însemnată de arme. Apoi a fost depistată și lichidată o organizație de spionaj, condusă de fostul atașat militar german la Rio de Janeiro ¹¹⁴.

După ce submarinele germane au scufundat primele vase braziliene, guvernul președintelui Getulio Vargas a dispus confiscarea a 30% din bunurile Germaniei din Brazilia, iar la 18 august 1942, când alte cinci vase braziliene au fost scufundate de submarine germane și italiene, Brazilia a declarat război Germaniei și Italiei ¹¹⁵.

Până atunci, însă, Brazilia adusese Statelor Unite și cauzei aliate servicii inestimabile. În prima jumătate a anului 1942, bazele sale aeriene au asigurat singura rută pentru zborul avioanelor Statelor Unite spre Anglia, Orientul Mijlociu, Orientul Îndepărtat și Uniunea Sovietică ¹¹⁶.

La întoarcerea de la Conferința de la Casablanca, din ianuarie 1943, președintele Roosevelt s-a oprit la Natal, în Brazilia, unde s-a întâlnit cu președintele Vargas. Acesta din urmă s-a angajat să colaboreze cu Statele Unite împotriva războiului submarin dus de germani, anunțând, totodată, că deja, prin acțiunile conjugate ale forțelor aeriene și navale ale Braziliei și Statelor Unite, fuseseră distruse cel puțin 10 submarine aparținând Axei ¹¹⁷.

La Natal, pe coasta Atlanticului, Statele Unite au construit o mare bază navală și aeriană, care s-a dovedit a fi cea mai mare joncțiune aeriană din anii războiului, ea jucând un rol de maximă importanță în tranzitul trupelor, rezervelor și materialului de război american către fronturile Europei și Africii. La Natal a funcționat Statul Major al Biroului de Transporturi Aeriene al Forțelor militare ale Statelor Unite, iar Recife a devenit baza oficială a celei de a 4-a Flotă americană, care asigura securitatea în jumătatea sudică a Atlanticului ¹¹⁸.

În februarie 1943, la Rio de Janeiro și la Recife, s-au întâlnit reprezentanții comandamentelor militare ale Statelor Unite și Braziliei, cu par-

tipicarea britanicilor și s-a decis ca Brazilia să trimită un corp expediționar pentru a lua parte la operațiunile militare aliate împotriva forțelor germane din Italia ¹¹⁹.

Statele Unite și-au construit baze militare, aeriene și navale, pe lângă cele de la Natal și Recife, la Belém, San Luis, Fortaleza, Maceio, Salvador, Caravelas, Santa Cruz. Efectivele americane încartiruite în aceste baze braziliene s-au ridicat la 100 000 soldați ¹²⁰.

La 30 iunie 1942, existau baze militare ale Statelor Unite în 13 republici latino-americane (în afară de cele din Panama și Cuba) și au fost construite baze în anii următori și în alte state, astfel încît, în 1945, Statele Unite dispuneau de 92 baze militare în America latină ¹²¹.

La 20 ianuarie 1943, Chile a rupt relațiile diplomatice cu puterile Axei, iar la 26 ianuarie 1944 același pas a fost făcut de Argentina.

Pînă la sfîrșitul conflictului mondial, toate Statele americane s-au declarat în stare de război cu Axa ¹²².

Dorința de a participa cu forțe militare la războiul Națiunilor Unite împotriva statelor fasciste a fost exprimată de mai multe guverne latino-americane. Acest lucru nu convenea, însă, Statelor Unite care s-au opus, astfel încît o participare efectivă la operațiunile militare Aliate au avut numai Brazilia și Mexic.

Brazilia a participat cu un corp expediționar de 30 000 soldați la luptele pentru eliberarea Italiei, în 1944—1945, iar Mexicul, cu un detașament aerian a contribuit, în cadrul forțelor aero-navale ale Statelor Unite, la bătăliile pentru eliberarea Filipinelor și Taiwanului ¹²³.

În ce privește contribuția militară a poporului mexican la victoria împotriva fascismului ar mai fi de arătat că 250 000 cetățeni mexicani, rezidenți în Statele Unite, au servit, în anii războiului, în armata americană, inclusiv la luptele de pe diferite teatre de operațiuni ¹²⁴.

În momentul cînd se producea actul capitulării Germaniei, Consiliul Producției de Război al Statelor Unite recunoștea că fără producția braziliană de materiale strategice ¹²⁵ și fără puntea aeriană asigurată de marea bază de la Natal, Statele Unite nu ar fi putut să-și realizeze programele sale militare ¹²⁶.

Era frumos, era cîstit și, mai ales, adevărat.

N O T E

¹ Pierre Leon, *Economies et sociétés de l'Amérique Latine. Essai sur les problèmes du développement à l'époque contemporaine, 1815—1967*, Paris, 1969, p. 162.

² *Ibidem*, p. 164

³ *Ibidem*

⁴ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *Latin America and the United States*, Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1975, p. 145.

⁵ *Ibidem*

⁶ Arh. M.A.E., fond 71, Brazilia, 1922—1942, vol. 6, Raport 415 din 2 aprilie 1938, George Lecca către N. Petrescu-Comnen, f. 276.

⁷ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 145.

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 146

¹¹ Carleton Beals, *L'Amérique latine, monde en révolution*, Paris, Payot, 1966, p. 200

¹² Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 147

¹³ *Ibidem*, p. 148.

¹⁴ *Ibidem*, p. 149

- ¹⁵ *Ibidem*, p. 153
- ¹⁶ *Ibidem*, p. 145
- ¹⁷ *Ibidem*, p. 147
- ¹⁸ Arh. M. A. E. fond 71/Brazilia, 1922—1942, vol. 6, Raport 240 din 28 februarie 1940, I. 367.
- ¹⁹ *Ibidem*
- ²⁰ Hugo Fernandez Artucio, *The Nazi Underground in South America*, New York, 1942, p. 162.
- ²¹ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, pp. 151—152
- ²² *Ibidem*, p. 152
- ²³ Arh. MAE, fond 71/Brazilia, 1927—1942, vol. 6, f. 367
- ²⁴ *Ibidem*; Existau 28 ziare germane în Brazilia, iar în 1941, ambasada Germaniei de la Rio cheltuia 2,5 milioane dolari pentru propagandă (Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 153)
- ²⁵ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 153
- ²⁶ *Ibidem*, p. 152.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 146
- ²⁸ Arh. MAE, fond 71/Chile, vol. 1, f. 457
- ²⁹ *Ibidem*, f. 458
- ³⁰ *Ibidem*
- ³¹ *Ibidem*.
- ³² *Ibidem* f. 459
- ³³ *Ibidem*
- ³⁴ Idem, fond 71/Argentina, 1927—1944, vol. I, f. 73-74
- ³⁵ *Ibidem*, f. 68
- ³⁶ *Ibidem*, f. 69
- ³⁷ *Ibidem*, f. 72
- ³⁸ Cordell Hull, *The Memoires of . . .*, New York, vol. II, 1942, p. 508
- ³⁹ Arh. MAE fond 71/Brazilia, 1937—1942, vol. 2, General, Telegrama 514 din 18 aprilie 1939, f. 150
- ⁴⁰ *Ibidem*
- ⁴¹ *Ibidem*, 1922—1942, vol. 6, Raport 644 din 17 mai 1939, f. 323
- ⁴² *Ibidem*, 1837—1842, vol. 2, General, Raport 831 din 17 iunie 1939, f. 176
- ⁴³ *Ibidem*
- ⁴⁴ *Ibidem*, f. 177.
- ⁴⁵ Pînă la acea dată își proclamaseră neutralitatea față de război Statele Unite și majoritatea statelor latino-americane.
- ⁴⁶ Arh. MAE, fond 71/Brazilia, 1937—1942, vol. 2, General, f. 247.
- ⁴⁷ *Ibidem*, 1922—1942, vol. 6, Raport 56 din 11 ianuarie 1940, f. 337
- ⁴⁸ Idem, fond 71/Țări ale Americii Latine, 1924—1944, vol. 1, f. 116.
- ⁴⁹ Idem, fond 71/Brazilia, 1922—1942, vol. 6, Raport 752 din 14 iunie 1940, Anton Barcianu, către M. Manolescu, f. 370.
- ⁵⁰ *Ibidem*
- ⁵¹ *Ibidem*, f. 371
- ⁵² *Ibidem*, Raport 852 din 18 iulie 1940, 373.
- ⁵³ *Ibidem*.
- ⁵⁴ *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, 1939—1945, Edit. didactică și pedagogică, București, 1976, p. 58—59
- ⁵⁵ Ionel Cloșcă, Constantin Mihăilă, *Organizația Statelor Americane. De la principii la realitate*, Edit. politică, București, 1974, pp. 74—75
- ⁵⁶ Arh. M. A. E. fond 71/Mexic, 1926—1943, vol. 2, Raport 516 din 16 august 1946, f. 204.
- ⁵⁷ *Ibidem*
- ⁵⁸ *Ibidem*
- ⁵⁹ *Ibidem*, f. 205
- ⁶⁰ *Ibidem*
- ⁶¹ *Ibidem*
- ⁶² Idem, fond 71/Brazilia, 1937—1942, vol. 2, Raport 1183 din 24 octombrie 1940, Anton Barcianu către Mihail Sturza, f. 323
- ⁶³ *Ibidem*, Raport 1236 din 10 noiembrie 1940, f. 328.
- ⁶⁴ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 587
- ⁶⁵ Hubert Herring, *Storia del America Latina*, Rizzoli, Milano, 1971 p. 512
- ⁶⁶ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 289
- ⁶⁷ Arh. M.A.E., fond 71/Brazilia, 1937—1942, vol. 2, Raport 1236 din 10 noiembrie 1940, f. 328
- ⁶⁸ *Ibidem*, Raport 1252 din 21 noiembrie 1940, f. 339

- ⁶⁹ În 1940, spre exemplu, Germania a cumpărat întreaga producție de beriliu a Braziliei (1500 tone) (A.N. Glinkin, *Noveșia istoriia Brazilii (1939—1959)*, IMO, Moskva, 1961, p. 56)
- ⁷⁰ A. N. Glinkin, *op. cit.*, p. 57; Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 690
- ⁷¹ Arh. M.A.E., fond 71/Brazilia, 1937—1942, vol. 2, Raport 1236 din 10 noiembrie 1940, f. 328
- ⁷² Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 690
- ⁷³ Arh. M.A.E., fond 71/Brazilia, 1937—1942, vol. 2, Raport 1236 din 10 noiembrie 1940, f. 329
- ⁷⁴ Ibidem
- ⁷⁵ Ibidem, Raport 1252 din 21 noiembrie 1940, f. 333
- ⁷⁶ Ibidem, f. 334
- ⁷⁷ Ibidem, f. 335
- ⁷⁸ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 289
- ⁷⁹ Arh. MAE, fond 71/Brazilia, 1937—1942, vol. 2, Raport 212 din 6 martie 1941, f. 380
- ⁸⁰ Ibidem
- ⁸¹ Ibidem, Depeșă 526 din 29 mai 1941, f. 412
- ⁸² Ibidem, Raport 297 din 27 martie 1941, f. 389
- ⁸³ Ibidem, Depeșă 527 din 29 mai 1941, f. 409.
- ⁸⁴ Ibidem, Depeșă 691 din 17 iulie 1941, f. 433.
- ⁸⁵ Ibidem, 1922—1942, vol. 6 Raport 240 din 13 martie 1941, f. 375.
- ⁸⁶ Ibidem, 1937, 1942, vol. 3, Raport, 752 din 2 august 1941, f. 441—443.
- ⁸⁷ Ibidem
- ⁸⁸ Ibidem, Raport 842 din 13 septembrie 1941, f. 456.
- ⁸⁹ Ibidem, f. 471
- ⁹⁰ Ibidem
- ⁹¹ Ibidem
- ⁹² Ibidem, Depeșă 1056 din 27 noiembrie 1941, f. 492
- ⁹³ Ibidem, f. 492—493
- ⁹⁴ Ibidem, f. 493
- ⁹⁵ Ibidem
- ⁹⁶ Ibidem, f. 493—494
- ⁹⁷ Ibidem, f. 494
- ⁹⁸ Idem, fond 71/Argentina, 1920—1944, vol. 4, Depeșă 953 din 6 decembrie 1941, f. 41.
- ⁹⁹ Ibidem, f. 42—43.
- ¹⁰⁰ Idem, fond 71/Brazilia, 1937—1942, vol.2, Raport 1181 din 20 decembrie 1941, f. 452
- ¹⁰¹ Ibidem
- ¹⁰² Statele Unite, Costa Rica, Guatemala, Honduras Panama, Haiti, Republica Dominicană, Cuba, El Salvador, Nicaragua (*Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, 1939—1945 p. 121—122)
- ¹⁰³ Ibidem, Raport 1217 din 31 decembrie 1941, f. 514
- ¹⁰⁴ Ibidem, f. 515—516
- ¹⁰⁵ Ibidem, Telegrama 272 din 16 ianuarie 1942, f. 530
- ¹⁰⁶ Ibidem, Telegrama 341 din 24 ianuarie 1942, f. 534.
- ¹⁰⁷ Ibidem, Telegrama 367 din 30 ianuarie 1942, f. 542
- ¹⁰⁸ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 726
- ¹⁰⁹ Ibidem
- ¹¹⁰ Ibidem
- ¹¹¹ V. G. Revunenkov, *Istoriia stran latinskoï Ameriki, v noveșee vremia*, „Vr „Vișșiaia Škola”, Moskva, 1963, p. 174; Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, pp. 726
- ¹¹² Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 691; Hubert Herring, *op. cit.*, p. 512
- ¹¹³ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, 291
- ¹¹⁴ A. N. Glinkin, *op. cit.*, p. 75; Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 691
- ¹¹⁵ Între 1939 și 1945, Brazilia a pierdut 31 vase comerciale cu 150 000 tone (Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 691)
- ¹¹⁶ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 10
- ¹¹⁷ Ibidem, p. 691
- ¹¹⁸ Ibidem; A. N. Glinkin, *op. cit.*, p. 78
- ¹¹⁹ A.N. Glinkin, *op. cit.*, p. 78
- ¹²⁰ Ibidem, p. 79
- ¹²¹ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 726
- ¹²² În 1943, au făcut aceasta Bolivia — în aprilie, Columbia, în noiembrie. În februarie 1945, au declarat război Germaniei și Japoniei — Paraguay, Venezuela și Uruguay, Germaniei — Chile; în martie Germaniei și Japoniei — Argentina; în aprilie, Japoniei — Chile; în iunie, Japoniei — Brazilia.

¹²³ A.N. Glinkin, *op. cit.*, p. 77 ; Hubert Herring, *op. cit.*, p. 513 ; Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, 291

¹²⁴ Hubert Herring, *op. cit.*, p. 513

¹²⁵ În martie 1942, s-a încheiat un acord între Brazilia și Statele Unite prin care Brazilia se obliga ca, în următorii ani, să livreze Statelor Unite tot surplusul de cauciuc, la prețul de 17,7 cruzeiro/kilogramul. Statele Unite, în schimb, s-au angajat să acorde un credit de cinci milioane dolari în vederea declanșării „bătăliei pentru cauciuc” în Amazonia Sălbatică. Au fost angajați 50 000 muncitori care, pe apă și pe calea aerului, au fost duși în jungla Amazoniei să recolteze cauciuc. În 1943, producția a fost de 32 000 tone, iar în 1945 a ajuns la 50 000 tone. La sfârșitul anului 1944, producând cauciuc sintetic, Statele Unite s-au dezinteresat de cauciucul brazilian și au încetat subvenționarea producției. 50 000 muncitori au fost abandonați junglei, numai 3000 dintre ei reușind să-și salveze viața într-o stare jalnică (A. N. Glinkin, *op. cit.*, pp. 83—85)

¹²⁶ Graham H. Stuart and James L. Tigner, *op. cit.*, p. 691

L'APPORT DE L'AMÉRIQUE LATINE À LA VICTOIRE DES NATIONS UNIES PENDANT LA DEUXIÈME GUERRE MONDIALE

Résumé

Ignoré ou insuffisamment remarqué, l'apport de l'Amérique latine à la victoire des peuples contre les fascisto-nazis a été particulièrement important, s'étant manifesté sur les plans politico-diplomatique, militaro-stratégique, économique et moral-psychologique.

Cet apport a été possible notamment comme suite de la réalisation de l'unité et de la solidarité à l'échelon continental, œuvre où un rôle essentiel est revenu aux Conférences et aux réunions interaméricaines des années 1938, 1939, 1940 et 1942.

L'Amérique latine a secondé de près, dans les domaines politique et diplomatique, les Etats-Unis d'Amérique, adoptant ensemble des décisions et mettant en pratique des mesures susceptibles de défendre l'hémisphère occidentale contre l'offensive économique, politique et idéologique des puissances de l'Axe.

Les Etats latino-américains ont mis leur territoire à la disposition des Etats-Unis pour l'aménagement de bases militaires — terrestres, navales et aériennes — servant de points de liaison pour les armées nord-américaines, entre le territoire des Etats-Unis et les différents théâtres d'opérations militaires.

Mais la contribution essentielle des peuples latino-américains à la victoire sur l'Axe a en un caractère économique, l'Amérique Latine mettant généreusement ses ressources naturelles à la disposition de la cause alliée par l'intermédiaire des Etats-Unis et de leur industrie de guerre.

Le Brésil et le Mexique ont participé effectivement aux opérations militaires pendant la période de fin de la guerre.

Les aspects caractéristiques de l'engagement des Etats latino-américains à l'effort général des peuples dans la lutte antifasciste sont présentés par l'auteur sur la base d'un riche matériel informatif, pour la plupart inédit.

1877 — INDEPENDENȚA, REALIZARE ȘI SEMNIFICAȚII

N. ADĂNILOAIIE

Cucerirea independenței naționale, în anul 1877 — prin războiul victorios împotriva Imperiului otoman —, a reprezentat o pagină glorioasă, un eveniment crucial în istoria României. Rezultat al unui îndelungat proces istoric, chintesență firească a întregii dezvoltări a societății românești, dobândirea neatinării statale depline a constituit, totodată, încununarea logică a unor veacuri de trude, zburciumări și lupte ale românilor pentru înlăturarea dominației străine, pentru apărarea entității naționale și a dreptului sacru de a trăi liber în vatra strămoșească.

Lupta pentru apărarea libertății și a gliei strămoșești a constituit de-a lungul secolelor o trăsătură caracteristică a istoriei românești. Năzuința spre libertate și neatinare a însuflețit pe oștenii unor voievozi români care s-au remarcat și pe plan european în lupta lor antiotomană: Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș și Mihai Viteazul, pe pandurii lui Tudor Vladimirescu din 1821, pe revoluționarii pașoptiști și pe făuritorii unirii Principatelor Române din 1859. M. Eminescu, referindu-se la Mircea cel Bătrîn și Ștefan cel Mare, arată că acești voievozi glorioși, în lunga lor domnie, n-au avut „altă preocupare decît neatinarea țării”¹. Și tot marele poet, reflectînd asupra luptelor permanente duse de poporul român pentru neatinare, sublinia că „independența ... e suma vieții noastre istorice”².

În pragul epocii moderne — odată cu destrămarea orînduirii feudale, cu apariția relațiilor de producție capitaliste și cu formarea națiunii române — lupta poporului nostru pentru neatinare s-a îmbinat cu lupta, tot așa de susținută, pentru unitate națională menită să creeze un stat liber în care toți românii să poată contribui, cu talentul și capacitatea lor creatoare, la tezaurul civilizației umane. Aceste năzuinți firești, printr-o activitate îndelungată a cărturarilor și în general a oamenilor progresiști din țările române, au căpătat contururi precise și prilej de manifestare publică în timpul revoluției de la 1848 și în perioada luptei pentru unirea Principatelor.

După unirea Principatelor, prin politica demnă și cutezătoare promovată de domnitorul A. I. Cuza și de alți bărbați de stat în deceniul următor, poporul român a reușit să smulgă Turciei, pas cu pas, noi atribute ale suveranității naționale, implicit a izbutit să se desprindă tot mai mult de dependența față de Imperiul otoman și să-și afirme, pe plan internațional, existența de sine stătătoare și voința de independență statală deplină. Înfiișarea agențiilor diplomatice în străinătate, secularizarea averilor mănăstirești, abolirea jurisdicției consulare, organizarea și dezvoltarea armatei naționale, adoptarea Statutului lui Cuza din 1864 și a Constituției din 1866, baterea monedei naționale, încheierea convențiilor și aranjamentelor comerciale cu majoritatea puterilor garante în 1875—1876,

încercările guvernului de a impune capitularizarea tributului și a statutului internațional de neutralitate a României la sfârșitul anului 1876 — toate acestea au reprezentat trepte spre independența deplină a țării. Proclamaarea independenței statale, în mai 1877, nu va fi, așa dar, un act spontan, de conjunctură internă și externă imediată, ci un salt calitativ, o încununare logică și logică a strădaniilor tot mai intense din acei ani, o aruncare peste bord a ultimei verigi a suzeranității otomane.

Lupta României pentru dobândirea independenței se încadra în mișcarea generală de eliberare națională a popoarelor din Balcani, care în anii 1875—1876 se ridicaseră împotriva asupritorilor turci. Rusia țaristă, urmărind să-și întărească pozițiile în sud-estul Europei, încuraja lupta anti-otomană. Deși țarismul avea planuri expansioniste ce vizau extinderea dominației sale asupra Peninsulei Balcanice și controlul Dardanelelor, războiul antiotoman al Rusiei a servit cauza eliberării naționale a popoarelor din această regiune.

Suzeranitatea otomană frînând dezvoltarea internă și afirmarea internațională a României, toate clasele sociale doreau și erau interesate în obținerea independenței statului; deosebiri erau numai în privința modului de realizare a acestui măreț ideal național. Burghezia — fiind de altfel la guvern — va conduce lupta antiotomană, dar forța socială hotărâtoare în războiul de neatințare o vor constitui-o masele largi populare orășenești și mai ales țărănești. Cu în toate momentele de răscruce din frământata istorie a poporului nostru, țărănimea se va afirma și la 1877 ca purtătoare năzuințelor de libertate și demnitate națională, va duce pe umerii ei principalele poveri ale războiului și va da jertfele cele mai mari de sînge pe cîmpul de luptă.

După cum se știe, în primăvara anului 1877, evenimentele europene — provocate de criza orientală — s-au precipitat; Poarta otomană respingînd ultima propunere de reforme în favoarea popoarelor balcanice, la 12 aprilie, Rusia îi declară război. Guvernul român s-a orientat spre o alianță cu Rusia, încheind — pe baza principiilor stabilite, cu șase luni în urmă, la Livadia — la 4 aprilie, o convenție de trecere prin țară a trupelor ruse spre Balcani, convenție prin care se garanta și integritatea teritorială a României.

Deși nu prevedea și o cooperare militară a trupelor românești, convenția deschidea totuși calea pentru participarea României la războiul împotriva Porții otomane spre a-și cuceri, prin forțe și jertfe proprii, neatințarea statală. De altfel, în timpul discuțiilor de la Livadia, delegația română arătase că trupele românești, acoperind și apărînd linia Dunării, vor servi ca avangardă armatei ruse, ușurîndu-i astfel înaintarea spre Balcani. Dezideratul guvernului și al întregii națiuni era ca, în cadrul mării campanii militare ruso-turce din 1877-1878, România să poarte războiul său propriu contra Porții otomane pentru a înlătura suzeranitatea acesteia. De aceea, atît domnitorul Carol cît și primul ministru I.C. Brătianu vor insista, în cadrul discuțiilor purtate, în primăvara anului 1877, cu marele duce Nicolae (comandantul suprem al armatei ruse) ca armata română — colaborînd pe plan general cu cea rusă — să aibă peste Dunăre o bază proprie de operațiuni, o linie de comunicații, un sector distinct de front la vest de Plevna și o conducere națională. Dorința guvernului român era legitimă și ea dădea posibilitatea armatei noastre să-și dovedească pe cîmpul de luptă întreaga sa capacitate militară, iar la încheierea păcii se putea aprecia, în mod concret, contribuția României la victoria finală.

Îndată ce a aflat de intrarea trupelor ruse în România și de votarea de către parlament a convenției româno-ruse, Poarta otomană a început să atace țărmul stîng al Dunării cu trupe neregulate. Turcii au bombardat la 21 aprilie Brăila, iar la 26 aprilie Calafatul, apoi Bechetul, Oltenița și Călărașii. În aceeași zi artileria română răspundea la Calafat bombardamentului turcesc, trăgînd asupra Vidinului. Se ajunsese așadar, în fapt, la starea de război cu Turcia.

Armata, presa (în special ziarele „Românul” și „Telegraful”) și în genere opinia publică din România, condamnînd aceste acte dușmănoase ale turcilor, au cerut cu insistență proclamarea neîntîrziată a independenței și începerea războiului împotriva Porții otomane.

În aceste condiții, la 29 aprilie a fost declarată starea de război între România și Turcia; iar la 9 mai 1877, conformîndu-se aspirațiilor seculare, ale întregului popor, parlamentul avea să proclame independența de stat a României. În acea memorabilă zi M. Kogălniceanu, ministrul de externe, sublinia, în aplauzele deputaților și ale publicului prezent în Cameră, că legăturile cu puterea suzerană fiind rupte, „suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare . . . Așadar, d-lor deputați, nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanței naționale că noi suntem o națiune liberă și independentă . . . Noi trebuie să dovedim că suntem națiune vie . . . că avem conștiința misiunii noastre, trebuie să dovedim că suntem în stare să facem și noi sacrificii pentru ca să păstrăm această țară și drepturile ei pentru copiii noștri, și această misiune în momentele de față este încredințară fraților și fiilor noștri cari mor la hotare”. La închiderea ședinței solemne, Adunarea a votat moțiunea prin care „ia act că resbelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială”³. Tot atunci Senatul a votat o moțiune asemănătoare. Vestea proclamării independenței a fost primită în toată țara cu manifestații entuziaste și explozii de bucurie.

În aceeași zi, ca prime acte ale suveranității absolute a statului român, parlamentul a votat înființarea ordinului *Steaua României* cu care să se decoreze militarii și civilii care se vor distinge în serviciul țării și, de asemenea, printr-un proiect de lege s-a cerut ca tributul către Poartă să fie anulat, iar suma respectivă — de 914 000 lei — să fie destinată pentru întreținerea armatei române.

Referindu-se la importanța istorică a proclamării independenței naționale, ziarul „Telegraful” din 11 mai 1877 arăta că acest eveniment a fost „dorit de secole” și el „va fi înscris cu litere de aur în analele române. Ideea pentru care au luptat atîtea domni patrioți și atîtea generații . . . s-a împlinit”. În adevăr, proclamarea independenței de stat a țării a fost determinată de năzuința de veacuri a poporului român către o viață de sine stătătoare. Votul corpurilor legiuitoare n-a făcut decît să sancționeze, din punctul de vedere al normelor constituționale, acest drept legitim al poporului nostru. Proclamarea independenței statale depline a României a constituit un eveniment istoric de cea mai mare însemnătate atît pentru vremea săvîrșirii lui, cît și după aceea în mersul înainte al țării. Încununarea aspirațiilor seculare spre libertate și independență ale poporului, prin actul de la 9 mai 1877, a fost, totodată, rezultatul legic al dezvoltării ascendente a societății românești.

Independența națională fiind un deziderat al întregului popor, a fost firesc ca la obținerea ei să contribuie toate clasele și păturile sociale românești, ca greutățile și victoriile ostașilor de pe front să găsească un larg

ecou în rîndul românilor de pretutindeni. Și în adevăr (făcînd abstracție de unele elemente provenite din rîndurile moșierilor și arendașilor), poporul român de pe ambele versante ale Carpaților va răspunde cu entuziasm la sprijinirea morală și materială a luptei pentru cucerirea independenței naționale.

Manifestarea evidentă a unității de conștiință națională la românii din provinciile așuprite de habsburgi reiese dintr-o serie de articole apărute în periodicele : „Telegraful român”, din Sibiu, „Familia” și mai ales în „Gazeta Transilvaniei”. De altfel, în timpul războiului de la 1877 s-a accentuat încă odată unitatea întregului popor român, în pofida frontierelor impuse de vitregia vremurilor. Transilvănenii, bănățenii și bucovinenii, considerînd că lupta pentru cucerirea independenței este o cauză națională comună, s-au solidarizat cu grijele și bucuriile fraților lor de peste Carpați și au contribuit prin trimiterea de voluntari, de fonduri și de numeroase ofrande la susținerea campaniei militare, la alinierea suferințelor ostașilor răniți. Edificatoare rămîne precizarea făcută în acest sens de „Gazeta Transilvaniei”, la 2 iunie 1877 : „Cauza ostașului român e o cauză generală română, victoria lui e a întregii națiuni, fie aceea risipită în oricare parte a lumii”.

Independența națională, proclamată la 9 mai, trebuia consfințită și apărată pe cîmpul de luptă spre a putea fi impusă forțelor militare otomane și recunoscută apoi de puterile europene. Armata română a putut fi pregătită de război într-un timp relativ scurt datorită fondurilor alocate de guvern și mai ales contribuției poporului. Numeroși voluntari s-au înrolat și au plecat pe front îngroșînd rîndurile celor patru divizii ale armatei active. Alături de ostași, întreaga populație civilă a contribuit la susținerea războiului de independență prin : subscripții pentru cumpărarea de arme, donații de fonduri și însemnate cantități de ofrande, mai ales alimente și îmbrăcăminte pentru armată. Valoarea rechizițiilor militare se ridica la o sumă aproape egală cu bugetul Ministerului de Război pe anul 1877, iar a ofrandelor la 2/3 din acesta.

Se știe că guvernul român s-a oferit de la început pentru o cooperare militară cu armatele ruse la sud de Dunăre și că oferta a fost respinsă de guvernul țarist, iar după cele două înfringeri de la Plevna cooperarea a fost solicitată, cu insistență, prin cunoscuta telegramă a marelui duce Nicolae din 19 iulie 1877. Pentru a echilibra situația frontului, armata română a trecut Dunărea și a luptat alături de trupele rusești pînă la victoria finală. Dorobanții și călărașii noștri, conștienți că lupta pentru o cauză dreaptă — eliberarea națională a poporului român și a celorlalte popoare așuprite de turci — și avînd un moral ridicat, au înscris pagini de glorie nemuritoare în bătăliile de la Grivița, Rahova, Plevna și Smîrdan.

Colaborarea militară româno-rusă și vitejia celor două armate au dus la biruința de la Plevna, unde Osman pașa — cel mai vestit general turc al vremii — la capătul unei rezistențe disperate, a fost nevoit să se predea colonelului M. Cîrchez, la 28 noiembrie 1877, cu întreaga sa armată de aproape 50 000 de oameni. Prin cucerirea Plevnei cea mai grea etapă a războiului era încheiată, drumul spre Constantinopol era deschis, iar victoria finală împotriva forțelor otomane iminentă.

Imperiul otoman vîzîndu-se înfrînt a cerut armistițiu, după care s-a încheiat și pacea de la San Stefano. Hotărîrile de la San Stefano au fost supuse apoi unui congres european de pace, care a avut loc la Berlin în iulie 1878.

Reprezentanții guvernului român — I.C. Brătianu și M. Kogălniceanu — au plecat la Berlin să apere cauza independenței și a respectării integrității teritoriale a României. Ei au subliniat, în fața participanților la congres, că România nu cere să i se dăruiască independența, căci ea a cucerit-o pe cimpul de luptă. România cere numai ca puterile europene să-i recunoască „de jure” această independență, potrivit „dreptului cel vechi” și jertfelor făcute în război. (Aceste jertfe de sînge ale ostașilor români se ridicau la circa 10 000 de morți și răniți). Dar, cei doi delegați ai guvernului român au fost numai „ascultați” să-și expună memoriul, nu „consultați” în timpul lucrărilor congresului.

Congresul de la Berlin a recunoscut — cu anumite condițiuni — independența României, Serbiei și Muntenegrului și autonomia Bulgariei. În același timp, prin tratatul de pace de la Berlin s-a restabilit autoritatea statului român asupra Dobrogei, străvechi teritoriu românesc. De asemenea au fost reanexate de Rusia țaristă cele trei județe din sudul Basarabiei ce fuseră retrocedate Principatelor la 1856.

Participarea armatei române în războiul din 1877—1878, rolul și contribuția ei la victoria finală, s-au bucurat de aprecierea elogioasă a multor istorici, comandanți militari, oameni politici, ca și a majorității publiciștilor europeni contemporani care au scris despre această campanie. Dealtfel vitejia și contribuția ostașilor români în luptele de la Plevna au fost puternic reliefate, în câteva scrisori și articole, și de Karl Marx și Friedrich Engels, care au apreciat că românii „făcuseră posibilă victoria rușilor de la Plevna”.⁴

Pentru opinia publică internațională, comportarea și vitejia armatei române pe cimpul de luptă au constituit o adevărată revelație. Mulți martori oculari stăini, ofițeri ori corespondenții de presă, inclusiv turci, au subliniat eroismul și abnegația ostașilor noștri. Menționăm numai câteva din aceste mărturii grăitoare. Astfel, Kohn Abrest, corespondentul ziarului belgian „Le Siècle” și autorul unei valoroase lucrări despre acest război, relatează cu admirație bătălia de la Grivița : „În acest moment mi-am putut da seama de curajul de care e capabil soldatul român. S-au aruncat înainte cu o furie irezistibilă... acești bieți țărani români cu hainele uzate și cu căciula împodobită cu pene de curcan... Cu o îndirjire de necrezut se avintă în această prăpastie a morții, respinși, striviți, decimați de focul ucigător al unui dușman adăpostit, dar fără să dea înapoi nici un pas, fără să șovăie o clipă. Au fost acolo scene de eroism pe care nu sînt în stare să le povestesc”⁵. La rîndul său, corespondentul ziarului englez „The Daily Chronicle”, la 15 septembrie 1877, arăta că „românii s-au distins în mod deosebit la Grivița”.

Bravura armatei române în luptele, din 30 august, pentru cucerirea Griviței a fost de altfel, recunoscută și de adversari. De pildă, Izzet Fuad Pașa scria următoarele : La aripa dreaptă, românii și-au arătat de asemenea valoarea, iar atacul lor a reușit; ei au luat faimoasa redută Grivița”⁶. Istoricul turc Yilmaz Üztuma reliefa că „datorită armatei române a fost posibilă căderea Plevnei”⁷.

La aceeași concluzie ajunge și un ofițer francez care precizează : „Fără concursul armatei române, tină ră, dar plină de înflăcărare, cu nimic mai prejos decît trupele ruse în privința curajului, energiei și abnegației, Plevna nu putea fi încercuită complet decît foarte tîrziu în iarnă și cu pierderi mari pe care rușii aveau să le încerce pînă atunci”⁸. Generalul

Valentine Baker Pacha, care a luptat atunci în armata turcă, a relevat, de asemenea, contribuția hotărâtoare a trupelor române în anumite faze ale războiului. El a subliniat că „nu se poate tăgădui de nici un istoric militar imparțial că, fără ajutorul forțelor românești, întreaga armată rusă care lupta la nordul Balcanilor ar fi fost inevitabil bătută la Dunăre”⁹.

În privința bătăliilor de la Rahova și Plevna, marele duce Nicolae, prin scrisori adresate domnitorului Carol, arăta: „Am fost totdeauna fericit a recunoaște vitejia și solidele calități militare ale oștirii românești; ... Izbînda de la Rahova aparține întreagă armelor române”; sau: „Rezultatele strălucite care s-au obținut înaintea Plevnei sînt datorate în mare parte cooperației vitezei armate românești”¹⁰. Generalul rus Todleben, care — în calitate de loctiitor al principelui Carol — a dirijat încercuirea Plevnei, a elogiât, de asemenea, comportarea armatei române precizînd că aceasta, „de la general și pînă la soldat, a fost mai presus de oricelaudă”¹¹. Țarul însuși a ținut să reliefeze bravura armatei române care a luptat cu eroism „sub focul cel mai ucigător al inamicului”¹².

În adevăr, dorobanții și călărașii noștri au înscris adevărate pagini de glorie în luptele din Bulgaria. Eroismul dorobanților (al „curcanilor”, cum li se spunea la 1877) a fost immortalizat în documentele și ziarele vremii, în versurile lui V. Alecsandri și Gh. Coșbuc și nu mai prejos în picturile lui N. Grigorescu, Sava Henția și Carol Popp de Szathmary ori în muzica lui Ciprian Porumbescu, Gavril Muzicescu, G. Dima ș.a.

Cucerirea independenței naționale a constituit un eveniment istoric de mare însemnătate atît pentru vremea săvîrșirii lui cît și după aceea în mersul înainte al țării. Odată cu scuturarea suzeranității otomane s-a creat posibilitatea ca poporul român să-și poată dezvolta, în condiții favorabile, atît lupta de eliberare socială cît și lupta de întregire națională prin unirea cu România a Transilvaniei și a celorlalte provincii aflate sub stăpînire străină.

Dobîndirea independenței statale depline a dat impuls deosebit luptei de eliberare națională a românilor aflați sub ocupația străină. În ziarele românești din Transilvania, cu toată cenzura, izbuteau să se strecoare gînduri spre unitate națională care-i însuflețeau pe ardeleni în timpul războiului de la 1877. Încrezători în vitalitatea națiunii și a armatei române, ardelenii arătau că într-o zi „dorobanții și călărașii români pot porni către Transilvania”, că întregul popor român speră „să ajungă și acel moment în care să poată serba și marea sărbătoare a reconstituirii, a unității sale”¹³. Se zvonea în Transilvania și Bucovina că, după căderea Plevnei, armata română se va îndrepta să elibereze aceste teritorii de sub ocupația habsburgilor. De aceea, victoria de la Plevna a fost sărbătorită peste tot de români cu mare însuflețire. Bucoveninii „vărsau lacrimi de bucurie, sărutîndu-se și îmbrățișîndu-se” văzînd că la orizont se iviră „zerile unui viitor mai bun”¹⁴; iar în Transilvania — arată un martor ocular — bucuria „era atît de mare încît pana omenească nu o poate scrie”. Studenții prin cîntece și veselie își întăreau speranța neclintită că „din România independentă, acum, în curînd se va naște România Mare”¹⁵. Tot atunci filologul blăjean Timotei Cipariu scria că „anul 1877 formează aurora plăcută a unui viitor plin de glorie” care a semănat „mari sperări”. Marea speranță pentru românii de peste Carpați era înlăturarea asupririi străine și unirea lor cu țara liberă. Acest ideal — stimulât în anii războiului — pătrunsese nu numai în presa, literatura și muzica vremii ci și în rîndul maselor populare care sperau, și chiar afirmau deschis, că după Plevna balcanică va urma o Plevnă

transilvăneană. În publicații, în întruniri politice și culturale (ale Astrei și altor asociații literare), se vorbea adeseori despre biruințele strălucitoare de peste Dunăre care au ridicat faima și demnitatea tuturor românilor.

Cucerirea independenței de stat a României a dat, așadar, un puternic imbold mișcării de eliberare națională din Transilvania și din celelalte provincii românești aflate sub dominația străină, constituind o premiză importantă a desăvîrșirii unității național-statale din 1918. Independența și Unirea viitoare ne apar strîns legate. Nu se poate face o cezură între ele. Acest lucru a fost reliefat atît de contemporani cit și de publiciști de mai târziu, luptători pentru libertatea și unitatea națională a românilor. Valeriu Braniște nota, de pildă, în memoriile sale că din singele viteaz al dorobanților nu s-a născut numai independența României, „ci s-a dat totodată un puternic impuls” mișcării de emancipare și închegare politică a transilvănenilor și bănățenilor care, „electrizați”, au înființat la 1881 partidul național român și au început „o nouă serie de lupte” împotriva asupririi străine¹⁶.

Abordînd legătura indisolubilă dintre independență și desăvîrșirea unificării statale, trebuie să mai subliniem că dobîndirea neatințării a adus după sine unirea Dobrogei cu România. După instalarea administrației românești — în noiembrie 1878 — Dobrogea a cunoscut o dezvoltare impetuoasă în toate domeniile, influențînd, în chip binefăcător, comerțul extern al României, mai ales după construirea podului de la Cernavodă și modernizarea portului Constanța. Totodată, unirea Dobrogei cu România a însemnat un act de dreptate istorică și o etapă importantă pe drumul desăvîrșirii unității național-statale românești.

Cucerirea independenței depline a avut și alte urmări care au influențat pozitiv mersul înainte al țării și au deschis totodată noi orizonturi națiunii române spre o afirmare prestigioasă pe plan internațional. Înlăturînd suzeranitatea otomană și tutela marilor puteri garante, România și-a dobîndit egalitatea juridică cu toate statele suverane. Nici o putere nu mai avea dreptul de a interveni în afacerile interne ale țării noastre și nici a-i impune sau controla relațiile externe. În consecință, în anii următori, România va încheia o serie de tratate comerciale și politice cu alte țări, menite să-i asigure o dezvoltare economică și o dotare tehnică modernă, o afirmare liberă și suverană în concertul națiunilor europene. De asemenea, avînd suveranitatea deplină, statul român va putea duce de aici înainte o politică vamală de apărare a industriei naționale, a cărei dezvoltare va contribui la întărirea capacității economice a țării, implicit la creșterea proletariatului și a luptei lui de înlăturare a exploatării.

Neatințarea statală a înrîurit în chip profund toate domeniile de activitate provocînd mutații și accelerări necunoscute pînă atunci în stimularea energiilor creatoare și dezvoltarea țării pe drumul progresului material și spiritual. Și astfel — după cum se subliniază în *Programul Partidului Comunist Român* — „dobîndirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrăurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare”¹⁷.

Odată cu obținerea independenței depline s-au creat condiții propice pentru întemeierea unei industrii naționale moderne și, în general, pentru întreaga dezvoltare economică a țării. Înființarea unor instituții cu caracter burghez, Banca Națională (1880), Creditul agricol (1881), și adoptarea

unor legi corepunzătoare : aplicarea tarifului vamal protecționist (1886), legea pentru încurajarea industriei naționale (1887), proclamarea regatului în 1881 și modificarea în 1884 a constituției etc., toate acestea vor duce la o consolidare a statului român, dar și la o creștere a puterii economice și a influenței politice a burgheziei românești în viața politică a țării. Numărul întreprinderilor industriale mari a crescut simțitor în deceniile următoare.

Întărirea capacității economice și politice a statului român a favorizat și mărirea potențialului său militar. Aceasta a devenit posibilă deoarece odată cu scuturarea suzeranității otomane au fost înlăturate și toate îngrădirile ce fuseseră impuse țării noastre — de Convenția de la Paris și firmanul de recunoaștere a domnitorului Carol de către sultan — în privința efectivelor armatei permanente. Drept urmare, capacitatea militară a statului român — atît ca efective cît și ca tehnică de luptă — a crescut în intervalul 1878—1916 de aproape patru ori. Majorarea vertiginoasă a forțelor armate românești — afară de faptul că reprezenta o încurajare a luptei de emancipare națională a transilvănenilor și bucovinenilor — era menită să ducă — în concepția fruntașilor politici români — la dezrobirea provinciilor subjugate și la realizarea idealului de unitate național-statală.

Cucerirea independenței statale marchează și o etapă distinctă în istoria mișcării muncitorești și socialiste din România. Dezvoltarea proletariatului ca clasă a fost impulsionată prin consecințele ce le-a avut dobîndirea neatîrnării în viața economică și socială a țării. Dezvoltarea industriei a dus nu numai la creșterea cantitativă a proletariatului, ci și la maturizarea lui, transformîndu-se din clasă „în sine” în clasă „pentru sine” și impunîndu-se treptat — mai ales după constituirea P.Ș.D.M.R. — în viața social-politică a țării, conștient de misiunea sa istorică.

În încheierea acestor rînduri se cuvine să accentuăm că independența națională a României a fost cucerită la 1877 prin lupta și contribuția întregului popor, că această neatîrnare deplină a ridicat prestigiul internațional al patriei noastre, a impulsionat dezvoltarea țării pe drumul progresului social și, totodată, a constituit o premisă importantă a desăvîrșirii unificării statatele românești din 1918. Pe bună dreptate tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că „fără cucerirea independenței din 1877 nu ar fi fost posibilă nici realizarea statului național unitar în 1918 ; așa cum nu ar fi fost posibile evenimentele următoare care au asigurat victoria socialismului în România”.¹⁸

N O T E

¹ Vezi ziarul „Timpul”, din 12 februarie 1880.

² Ibidem, din 14 februarie 1880.

³ „Monitorul Oficial al României” nr. 118 din 27 mai 1877, p. 3452—3453.

⁴ Karl Marx, Friederich Engels, *Opere*, vol. 22, Edit. politică, București, 1965, p. 43 și 537.

⁵ Kohn Abrest *Zig Zags en Bulgarie*, Paris, 1879, p. 279—280.

⁶ Izzet Fuad Pacha, *Les occasions perdues*, Paris, 1900, p. 166.

⁷ Apud, *Istorici români și străini despre războiul de independență al României (1877—1878)*, Edit. militară, București, 1979, p. 260.

⁸ *La guerre d'Orient en 1877—1878*. Par un tacticien, Paris, 1879, fasc. IX, p. 602.

⁹ Valentine Baker Pacha, *War in Bulgaria; a narrative of personal experiences*, London, 1879, vol. II, p. 333—334.

¹⁰ Apud T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877—1878*, București, 1887, p. 478 și 523.

¹¹ Apud Nicolae Ciachir, *Războiul pentru independența României în contextul european*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 217.

¹² *Ibidem*, p. 214

¹³ Vezi Sextil Pușcariu, *Răsunetul războiului pentru independență în Ardeal*, în *Războiul neahtării 1877—78, 1927*, p. 197.

¹⁴ Ion I. Nistor, *Consecințele războiului pentru neahtare asupra românilor din Bucovina și Basarabia*, în *Războiul neahtării . . .* p. 179

¹⁵ Sextil Pușcariu, *op. cit.* p. 211

¹⁶ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare, eduție îngrijită de Al. Porțeanu*, Edit. Minerva, București, 1972, p. 57—59.

¹⁷ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. Politică, București, 1975, p. 34.

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României*, Edit. politică, București, 1977, p. 25.

ACTIVITATEA INSTITUTULUI DE ISTORIE „N. IORGA” ÎN ANUL 1984

Sub semnul însemnatelor realizări care au marcat împlinirea a 40 de ani de la marile evenimente de la 23 August 1944 și Congresul al XIII-lea al P.C.R., munca de cercetare desfășurată în Institutul de Istorie „N. Iorga”, ca de altfel activitatea oamenilor muncii din întreaga țară, s-a angajat în îndeplinirea plenară a activităților profesionale și social-politice obștești, ținând seama de rolul științei în ansamblul vieții materiale și spirituale din țara noastră.

În domeniul științific, cercetătorii Institutului de Istorie „N. Iorga” au elaborat în formă finală sau parțială, conform planului de cercetare, 2 mari teme în cadrul secțiunii plan de stat, împărțite la rindul lor în 7 teme, și 36 de teme în cadrul secțiunii plan departamental, în total 43, alte teme fiind asumate de cadre didactice din învățământul superior din București. Dintre temele care au făcut obiectul de studiu al membrilor institutului, 10 au fost finalizate conform planului de cercetare în cursul anului 1984, ele reprezentând interesante studii monografice, publicații de documente, studii tematice și monografii, vădind temeinice cunoștințe de specialitate și exigență profesională.

În cadrul planului de stat, a fost încheiat vol. X (1586—1593) al prestigioasei colecții *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, de către un colectiv alcătuit din Ștefan Ștefănescu, Damaschin Mioc, Olimpia Diaconescu, Coralia Fotino, Maria Bălan, Andrei Busuiocanu și membrii seminarului de paleografie slavă: Radu Lungu și Iolanda Micu. Cu acest volum se încheie în fapt publicarea integrală a documentelor Țării Românești până la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Tot în cadrul planului de stat studiul monografic elaborat de Paraschiva Cincea: *Istoria socială a secolului al XIX-lea reflectată în literatura epocii* reprezintă o direcție generoasă de cercetare, cu certe rezultate și evidente perspective.

În studiul *Voievozii, cnezii și crainicii români din Transilvania în secolele XVI-XVII*, Emil Lazea aprofundează, pe baza unui bogat material documentar, o seamă de probleme mai puțin studiate în istoriografia română, relevând numărul mare al acestor instituții ale poporului român din Transilvania, lărga lor răspindire teritorială și multiplele lor atribuții tradiționale.

În 1984 au fost realizate o seamă de interesante lucrări în domeniul istoriei moderne a României. Două monografii au fost consacrate unor perioade din istoria partidelor liberal și conservator: Apostol Stan, Mircea Iosa, *Istoria partidului liberal de la origini până în 1918* și An. Iordache, *Originile și formarea partidului conservator*, ambele dispunând de o bogată bază documentară și de concluzii judicioase. Alexandru Porțeanu s-a ocupat, în cadrul unei întinse lucrări de *Partidul politic al clasei muncitoare din România. Formele sale de organizare instituțională până la 1918*, aprofundind și sporind cunoștințele în domeniul tratat. Anicuța Popescu a încheiat tema *Legislația privind consolidarea instituțiilor statului modern român (1866—1877)*, accentuând asupra contribuției legislației la consolidarea statului, sub aspect social-politic, agrar, industrial-economic, fiscal, administrativ și cultural. Pe linia unui interes de durată, Nicolae Liu a elaborat lucrarea *Relații și interferențe culturale româno-franceze (1900—1918)*, bazată pe o bogată documentare, în bună măsură puțin cunoscută sau inedită, folosind și materiale de arhivă. Ea realizează o viziune înnoitoare asupra epocii, urmărind corelarea fenomenelor culturale și politice, subliniind că pe măsura intensificării luptei pentru înfăptuirea idealului național și a îndepărtării de Puterile Centrale, s-a produs o lărgire a contactelor cu viața culturală și spirituală franceză, pregătitoare alianței politice, accentuând în același timp contribuția românească la viața culturală franceză.

În domeniul istoriei contemporane, Ion M. Oprea a prezentat studiul monografic *Problemele războiului și ale păcii în viziunea diplomației românești (1925—1947)*, temă interesantă, pentru a cărei documentare autorul a căutat să epuizeze izvoarele interne și externe accesibile, iar Mihai Rusenescu s-a ocupat de *Anchetele socio-economice din perioada interbelică izvor de documentare istorică*, lucrare la hotarul dintre istorie și sociologie, reținând atenția prin utilizarea unor surse prea puțin folosite până acum de specialiștii în istoria contemporană.

Pe lângă cele 10 teme din planul de cercetare de stat și departamental finalizate în cursul anului 1984, în aceeași perioadă, s-au aflat în procesul de cercetare, în faza de documentare sau de redactare, 33 de teme cu termen de încheiere în 1985 sau în anii următori, conform prevederilor planului de cercetare, ritmul lor de elaborare fiind în atenția permanentă a Consiliului Științific. Față de anul 1983 constatăm deci o mai mare concentrare a temelor, în spiritul orientărilor actuale ale cercetării.

Temele aflate în curs de elaborare sau începute în semestrul II al anului 1984 reflectă aceeași grijă pentru promovarea unor direcții moderne de cercetare, a unei problematice majore, în pas cu marile probleme ale istoriografiei universale. Ele se referă, în cadrul secțiunii plan de stat la : *Istoria țăranimii* (Florin Constantiniu, D. Hurezeanu, T. Udrea), la *Direcții de modernizare a societății românești reflectate în presa din perioada 1829—1856* (Lucia Taftă), *Memorii și proiecte de reformă în Principatele române (1849—1858)* (V. Stan) și publicarea corpusurilor de izvoare : *Fontes Historiae Daco-Romaniae* și *Documenta Romaniae Historica*, Țara Românească, vol. XXVIII (1641 — 1642) cel mai mare din cite are pînă acum colecția (Ștefan Ștefănescu, D. Mioc, Maria Bălan, Olimpia Diaconescu, Coralia Fotino, M. Suciu). Iar în cadrul secțiunii plan departamental marile obiective de cercetare științifică, în care sînt angajați cu diferite teme majoritatea cercetătorilor institutului, privesc „Societatea feudală în Țările române” (E. Lazea, C. Rezachevici, Ș. Papacostea, V. Ciociltan, C. Vekov, C. Șerban, C. Bălan, P. Cernovodeanu și Ioana Constantinescu); „Lupta poporului român pentru libertate socială și națională în Evul Mediu” (M. Stroia); „Evoluția economică social-politică și culturală a României în epoca modernă. Lupta pentru independența și unitatea națională, în perioada 1821—1918” (D. Berindei, Georgeta Penelea, Gr. Chiriță și N. Adăniloae); „România după crearea statului național unitar pînă la începutul Revoluției socialiste” (M. Rusenescu); „Studii de istorie universală” (A. Busuiocanu, E. Denize, Beatrice Marinescu, P. Oprescu, N. Liu, I. Chiper, N. Dascălu, I. Stanciu și Tatiana Budura-Isticioaia); „Metode moderne de cercetare, discipline auxiliare ale istoriei” (V. Liveanu, Irina Gavrilă) și „Instrumente de lucru privind istoria poporului român” (N. Stoicescu, Iolanda Micu, R. D. Vlad, Daniela Bușă, Elisabeta Oprescu, Al. Porțeanu, Marieta Chiper, L. Demény, și Tüdös Kinga).

Ca și în alți ani, lista publicațiilor membrilor Institutului, valorificînd lucrări înscrise în planul de cercetare sau rezultatele lor, cit și din afara acestuia, este bogată, răspunzînd unor sarcini actuale ale cercetării științifice. Menționăm astfel volumele :

— *Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, Coordonator și autor Ștefan Ștefănescu ; au colaborat Damian Hurezeanu și Șerban Papacostea, Editura Științifică și Enciclopedică.

— *Dicționarul istoric al județului Dîmbovița*, autori Nicolae Stoicescu, conducător al colectivului, Iolanda Micu, Radu Dan Vlad, Radu Lungu, Daniela Bușă, Tîrgoviște, 268 pag. în folio + ilustrații. Au colaborat : Ioana Constantinescu, Mihail Rusenescu

— *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*, de Florin Constantiniu (în colaborare), Editura Științifică și Enciclopedică.

— *23 August 1944. Repere istorice*, de Florin Constantiniu (în colaborare), Editura Științifică și Enciclopedică.

— *Ecoul internațional al revoluției române din august 1944 și al participării României la războiul antihitlerist*, de Florin Constantiniu (în colaborare). În limbi de circulație internațională, Editura Politică.

— *Unirea Principatelor și puterile europene*, sub îngrijirea lui Dan Berindei și Cornelia Bodea și cu participarea lui Stan Apostol, Anastasie Iordache, Beatrice Marinescu, Valeriu Stan, Nichita Adăniloae, Editura Academiei R.S. România.

— *Documente privind Unirea Principatelor vol. VII, Corespondența diplomatică engleză 1856—1859*, B. Marinescu, Stan Valeriu.

— *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor*, II, între autori P. Cernovodeanu (și în comitetul de redacție), C. Șerban, Editura Academiei R.S. România.

— *Pe urmele lui Dimitrie Brătianu*, de Anastasie Iordache, Editura Sport — Turism.

— *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, de Dan Berindei, Editura Sport — Turism.

— *L'an 1848 dans les Pays Roumains*, de Dan Berindei, Editura Științifică și Enciclopedică.

— *1848 în Țările Române* (versiune prescurtată), de Dan Berindei, Editura Științifică și Enciclopedică.

— *Alexandru Ioan Cuza, 1820—1873*, de Valeriu Stan, Editura Științifică și Enciclopedică.

— *Radu de la Afumași*, de Nicolae Stoicescu, Editura Militară.

— *Continuitatea daco-romană în istoriografia română și străină*, de Nicolae Stoicescu (în colaborare), Editura Politică.

— *N. Iorga și marea răscoală țăranască din 1907. Mărturii documentare*, de Nicolae Liu, Editura Junimea, Iași.

— *Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907*, vol. III, Muntenia, ediție Coralia Fotino, Mircea Iosa (în colaborare), Editura Academiei R.S. România.

— *M. Kogălniceanu, Opere*, V, *Oratorie*, III¹ (1879—1880), ediție Georgeta Penelea, Editura Academiei R.S. România.

— *N. Iorga, Studii asupra evului mediu românesc*, ediție Șerban Papacostea, Editura Științifică și Enciclopedică.

— Nicolae Stoica de Hațeg, *Scrieri*, ediție Damaschin Mioc (în colaborare), Editura Facla, Timișoara.

Fără îndoială, aceste lucrări publicate de către membrii Institutului sau cu colaborarea lor în cursul anului 1984, sînt de acum cunoscute specialiștilor și celor interesați. Ca atare, vom insista doar asupra interesantului *Dicționar istoric al județului Dolj*, al cărui proces de tipărire a durat aproape un an, și care urmează să fie pus la îndemina celor interesați. Acesta cuprinde două părți: județul (cadrul geografic, istoric, dezvoltarea economică, populația, învățămîntul, asistența sanitară, cultura, etnografie și folclor, bibliografie) și localitățile (comune și orașe), în ordine alfabetică, cu istoricul firească, de la primele descoperiri arheologice pînă la situația actuală. Apariția acestui volum va impulsiona desigur publicarea și a celorlalte volume dedicate altor județe, datorate aceluiași colectiv din cadrul Institutului.

În afara volumelor amintite, care reflectă seriozitatea și gradul de cunoștințe al membrilor Institutului, aceștia au publicat peste 70 de studii și articole, valorificînd în bună măsură rezultatele cercetărilor efectuate în cadrul lucrărilor de plan, la care se adaugă un mare număr de articole cu caracter de popularizare, de note, recenzii și prezentări în publicațiile de specialitate, parte integrantă a activității științifice a cercetătorului. Menționăm între alții pe D. Berindei, N. Stoicescu, V. Stan, P. Cernovodeanu, Al. Porțeanu, C. Rezachevici, Gr. Chiriță, Tr. Udrea, V. Liveanu, N. Liu, I. Chiper, N. Dascălu, C. Bălan, E. Lazea, A. Busuioceanu, Irina Gavrilă.

Unii cercetători au publicat studii și comunicări peste hotare în publicații de specialitate (D. Berindei, V. Liveanu Ș. Papacostea, V. Ciociltan, C. Șerban), au participat la editarea în străinătate a unor lucrări privind istoria României, sau la alcătuirea bibliografiei medievale internaționale.

Consiliul Științific și-a continuat activitatea de conducere, îndrumare și avizare a lucrărilor din planul tematic, a discutat în cadrul celor 11 ședințe lunare lucrările ajunse la termenul de predare, a avizat 4 teze de doctorat, a aprobat sau a respins, după caz, în spiritul unei sporite exigențe, pe baza referatelor de specialitate, în majoritate ale membrilor consiliului, 21 de lucrări din afară, transmise de edituri sau alte instituții, a analizat și aprobat lucrările de plan elaborate în 1984 de cadrele didactice de la Universitatea din Brașov, integrate în planul de cercetare al Institutului, a confirmat rapoartele de activitate trimestriale ale colectivelor de cercetare, a aprobat acordarea gradărilor pe baza tabelului discutat în Biroul Executiv al Consiliului Științific, a discutat și definitivat Proiectul planului de cercetare al Institutului pe anii 1986—1990, a repartizat săptămînilor de schimburi externe pe baza acordurilor interacademice.

În chip firesc, membrii Institutului și-au adus contribuția la numeroase sesiuni științifice de comunicări, simpozioane, dezbateri, conferințe etc., atât în cadrul Institutului, începînd cu sesiunea anuală de comunicări a acestuia, în capitală, dar și în provincie. La aceste manifestări ei au participat cu peste 140 de comunicări și conferințe, practic majoritatea membrilor Institutului fiind angrenată în astfel de acțiuni, în care putem totuși remarca activitatea deosebită desfășurată de Fl. Constantin, Al. Porțeanu, T. Udrea, N. Adăniloae, C. Șerban, D. Berindei, I. Chiper, P. Opreșcu, C. Rezachevici, V. Liveanu, D. Hurezeanu. Dintre aceștia unii au participat și la manifestări și întâlniri științifice internaționale care s-au desfășurat peste hotare în Olanda, Franța, Italia, Finlanda, R. F. Germania și Iugoslavia (D. Berindei, Fl. Constantin, V. Liveanu, C. Șerban).

Pe linia activităților legate de cel de al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istoric de la Stuttgart, D. Berindei a pregătit, în colaborare, pentru tipar vol. VII din *Nouvelles Etudes d'Histoire* (c. 35 coli), legat de tematica congresului, la care participă cu studii din cadrul Institutului Șt. Ștefănescu, D. Berindei, P. Cernovodeanu, C. Rezachevici, V. Liveanu, Irina Gavrilă. Iar V. Liveanu și-a îndeplinit atribuțiile de vicepreședinte al Comisiei Internaționale pentru aplicarea metodelor cantitative în istorie, selectînd comunicările consacrate temei a cărei organizare îi revine.

Alți cercetători au beneficiat de deplasări de documentare, în cadrul schimburilor interacademice în Ungaria (Al. Porțeanu), Cehoslovacia (N. Dascălu), URSS (M. Stoia, Andrei Busuioceanu, Beatrice Marinescu) și Bulgaria (Marieta Chiper), au participat la lucrările comisiei mixte româno-polonă (S. Papacostea) și româno-engleză (Fl. Constantin).

Desigur popularizarea istoriei, pe făgașul unei vechi și bune tradiții a continuat și în paginile unor reviste de cultură, activitate în care s-au remarcat Fl. Constantin, I. Chiper, D. Hurezeanu, N. Liu, Al. Porțeanu. La aceasta adăugăm participarea unor cercetători la emisiuni radio, la realizarea unor filme documentare, alcătuirea de referate pentru scenarii istorice de T.V., susținerea de prelegeri la Universitatea populară etc.

Cercetătorii Institutului au luat parte de asemenea, activ, la lucrările unor comisii de specialitate. Chiar sub patronajul Institutului au avut loc aproape lunar ședințele Comisiei de Genealogie, Heraldică și Sigilografie, cu participarea obișnuită a lui D. Berindei, P. Cernovodeanu și C. Rezachevici, iar lucrările Laboratorului de Demografie Istorică condus de Șt. Ștefănescu s-au desfășurat în parte în cadrul Institutului, beneficiînd de participarea activă, ocazională sau permanentă, a unor membri ai acestuia.

Numeroase au fost sarcinile și solicitările din afara obligațiilor contractuale, la care membrii Institutului au răspuns cu promptitudine, alături de referate științifice solicitate de Secția

de Propagandă a C.C. al P.C.R., de Secția de Istorie și Arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice, de edituri, de reviste de specialitate, de Direcția Generală a Arhivelor Statului București etc.; între cei mai solicitați fiind E. Lazea, N. Adăniloae, P. Cernovodeanu, P. Oprescu, T. Udrea.

Totodată amintim că 2 membri ai Institutului sînt lectori ai C.C. al P.C.R., 26 activează în cadrul Cabinetului Municipal de Partid, iar alți 7 pe lângă C.C. al U.T.C., cu toții conducînd seminarii la anul III al Universității Politice și de Conducere, participînd la activități de îndrumare și control a învățămîntului politico-ideologic.

La cererea Universității, a Ministerului Educației și Învățămîntului, a conducerii Institutului, membrii acestuia au întocmit documentare pe diferite teme, traduceri etc., iar în cadrul procesului de integrare cercetare-învățămînt a continuat predarea de către doi cercetători a cursului de Probleme fundamentale ale istoriei României, activitatea de îndrumare a studenților în elaborarea lucrărilor de licență, sau în cadrul practicii efectuată de aceștia la Institut, prin expuneri înaintea lor etc. La acestea se adaugă expunerile la cursul de perfecționare a arhiviștilor, participarea a numeroși membri ai Institutului la sesiunea de admitere la Universitate, din vară, pe parcursul mai multor zile etc.

A continuat activitatea de îndrumare a doctoranzilor în cadrul Institutului, alcătuirea de referate legate de susținerea aici a unor teze de doctorat. Continuă totodată activitatea de alcătuire a unei teze de doctorat, Marieta Chiper susținînd în 1984 două referate în cadrul pregătirii acesteia. Tot în direcția perfecționării pregătirii științifice, în Institut au continuat seminariile de paleografie slavă (D. Mioc) și latină (Ș. Papacostea).

La cererea Academiei de Științe Sociale și Politice unii membri ai Institutului au primit sarcina de a însoți sau a coordona activitatea unor cercetători străini, de a alcătui programe de lucru pentru aceștia sau de a se ocupa de îndrumarea științifică a unor doctoranzi străini.

Analiza activității cercetătorilor Institutului de Istorie „N. Iorga” nu poate să nu remarcă grija continuă a acestora pentru îmbunătățirea și ținerea la curent a unor mai vechi preocupări sau teme de plan care n-au văzut încă lumina tiparului în vederea publicării acestora. Astfel, pe lângă tema curentă de plan, C. Bălan a încheiat un volum de inscripții din județul Vâlcea (1800 de texte, plus Introducere, Bibliografie și Repertoriu cronologic, efectuînd 9 deplasări la fața locului), colectivul „Dicționar istoric” a ținut la curent și chiar a îmbunătățit conținutul Dicționarului județului Teleorman, volumul Unitatea națională a românilor a rămas în atenția lui P. Oprescu etc.

Un aport deosebit în valorificarea cercetărilor științifice ale membrilor Institutului, în răspîndirea lor în țară și peste hotare a revenit principalelor publicații științifice „Revista de Istorie” (Ion Apostol, Mihai Oprișescu, Dan Pienaru și Marian Stroia, cu o parte din normă) și „Revue Roumaine d'Histoire” (Ștefan Andreescu, Madeleine Costescu), care s-au străduit să răspundă tuturor sarcinilor și exigențelor actuale. Într-un an marcat de însemnate evenimente istorice interne, „Revista de Istorie” a acordat un spațiu amplu studiilor legate de actul istoric de la 23 August 1944 (nr. 7 și 8), de Congresul al XIII-lea al P.C.R., eveniment major al istoriei contemporane (nr. 11 și 12), de împlinirea a 200 de ani de la Răscoala lui Horea (nr. 10), în vreme ce „Revue Roumaine d'Histoire” a consacrat o bună parte a nr. 3 studiilor legate de evenimentele de la 23 August 1944, a continuat interesanta rubrică „Arhivele străine și români” și a introdus o rubrică nouă de note bibliografice.

În sfîrșit, trebuie să amintim unele schimbări în componența cercetătorilor determinate de plecarea, prin schimbarea locului de muncă, a lui Mihai Manea, pensionarea Anicuței Popescu (20 decembrie), și venirea în Institutul de Istorie „N. Iorga” a lui Tahsin Gemil (1 august) și Mircea Suciu (1 noiembrie).

În lumina realizărilor evidente din anul 1984 membrii Institutului vor continua să-și mobilizeze eforturile pentru realizarea în bune condiții a planului de cercetare, pentru îndeplinirea altor obligații obștești și profesionale, pentru valorificarea în ultimă instanță a lucrărilor redactate sau în curs de elaborare.

SESIUNEA DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE A CENTRULUI DE CERCETĂRI PENTRU PROBLEMELE TINERETULUI

În zilele de 17–18 ianuarie 1985 a avut loc sesiunea de comunicări științifice a Centrului de cercetări pentru problemele tineretului *Cercetarea științifică și acțiunea politico-educativă în perspectiva creșterii participării tineretului la înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XIII-lea al P.C.R.*

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de tovarășul Nicu Ceaușescu, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist. A fost reliefată însemnătatea dezvoltării cercetării științifice privind tîne-

retul și valoarea concluziilor ei în munca practic-politică, felul cum tineretul român, organizația sa revoluționară, comunistă, va contribui la Anul Internațional al Tineretului, la inițierea și pregătirea căruia România are încă din 1981 un însemnat rol, s-a remarcat valoarea tradițiilor istorice, progresiste, ale tineretului din patria noastră și de pe plan mondial, și impactul lor cu soluționarea marilor probleme ale contemporaneității.

După ședința plenară, în care au fost prezentate 5 referate de către Marin Manolescu, directorul Centrului de cercetări pentru problemele tineretului, Barbu Petrescu, director general al Institutului Central de cercetări economice, Marin Iliescu, director în Ministerul Educației și Învățământului, Ion Drăgan, directorul Centrului de cercetări sociologice, Ladislau Hegedüs, secretar de stat în Consiliul Culturii și Educației Socialiste, lucrările sesiunii s-au desfășurat în 4 secțiuni : Secțiunea I : *Educația comunistă a tinerei generații ; rolul U.T.C. în formarea și dezvoltarea multilaterală a personalității tinerilor în spiritul valorilor și normelor societății socialiste ;* Secțiunea a II-a : *Integrarea și participarea activă a tineretului în structurile economico-sociale și politice ale societății din perspectiva documentelor celui de-al XIII-lea Congres al P.C.R. ;* Secțiunea a III-a : *Tineretul român în contextul problemelor lumii contemporane în perspectiva obiectivelor Anului Internațional al Tineretului ;* Secțiunea a IV-a : *Probleme teoretice și metodologice ale cercetării științifice a tineretului în lumina sarcinilor Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român.*

Probleme ale însemnătății cunoașterii istoriei patriei, a istoriei tineretului au fost implicate, dezvoltate în mai multe comunicări, necesitatea studierii contribuției tinerei generații în realizarea progresului istoric general fiind considerată între principalele *Orientări tematice actuale și de perspectivă în cercetarea tineretului*, prezentate în primul referat din plen de către Marin Manolescu. Această importantă temă — însemnătatea pentru contemporaneitate a experienței istorice — a fost, de asemenea, notată, menționată, reluată în comunicări și discuții din secțiuni, ori de câte ori s-a vorbit despre formarea concepției despre lume și viața a tinerilor, dimensiunile spiritului revoluționar, aspecte actuale ale conștiinței politice a tineretului, formarea conștiinței patriotice și internaționaliste a tinerilor, rolul științelor sociale în formarea convingerilor materialist-științifice ale elevilor, atitudinea tineretului față de pace, participarea tineretului la dezvoltarea social-economică, tendințe și evoluții în mișcarea de tineret pe plan mondial. În măsură mai mare referințe la istoria țării, la istoria tineretului au fost la ultima secțiune — a patra — care, după cum deja am menționat, s-a ocupat de probleme teoretice și metodologice ale cercetării științifice. O comunicare vizând direct rolul istoriei a tratat *Probleme teoretice ale cercetării istoriei tineretului și rolul contemporan al experienței sale*. Autorul, Constantin Mocanu (Academia „Ștefan Gheorghiu”), a înfățișat în termeni de filozofie a istoriei adecvată specificului cercetării istoriei tineretului valențele politico-educative ale istoriei în general, ale istoriei tineretului în special, concepțiile din decursul timpului care dau istoriei valoarea de concentrare și relevare a experienței umane, a făcut o seamă de considerații despre valoarea de experiență a istoriei tineretului generații, din România și de pe plan universal, și interferența ei cu prezentul, cu mișcarea istorică contemporană. Reflecții despre importanța istoriei în soluționarea problemelor contemporane ale tinerei generații, despre raportul dintre trecut — prezent — viitor și învățămintele istoriei, despre capacitatea istoriei de a contribui la definirea, și mai elaborată, la explicarea principalelor concepte ale științei despre tineret, ale juventologiei, au fost în contextul demonstrației de tip filosofico-sociologic întreprinsă de dr. Fred Mahler (Centrul de cercetări pentru problemele tineretului) în comunicarea *Perspectivile dezvoltării economico-sociale și cerințele așezării caracterului prospectiv al cercetărilor pe problematica tineretului*. Interesante contribuții în direcția interdisciplinarității, a promovării ramurilor specializate ale științei istoriei au fost aduse de dr. Dardu Nicolaescu-Plopșor (Laboratorul de antropologie al Institutului „Victor Babeș”) în comunicarea *Cercetările de antropologie istorică în sprijinul formării convingerilor materialist-științifice ale tinerilor și combaterea manifestărilor mistico-obscurantiste*.

Lucrările acestei secțiuni, și în ansamblu, ale sesiunii întregi, au dovedit odată în plus importanța cooperării tuturor științelor și artelor, a filozofiei la dezbaterile temelor consacrate tineretului, din decursul timpului și din anii noștri, activitatea în rindurile căreia știința istoriei, este în măsură să ofere un aport și mai însemnat.

Constantin Mocanu

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ÎN U.R.S.S.

În cadrul programului inter-academic de cooperare, am efectuat în perioada 23 nov. — 21 dec. 1984 un stagiu de documentare în U.R.S.S. cu tema *Studiul comparat al instituțiilor feudale din Europa răsăriteană*. Intenționasem ca în cadrul cercetărilor privind tipologia orânduirii feudale, care urmărește stabilirea trăsăturilor comune și specifice ale structurilor societății medie-

vale din anumite arii geografice, să întreprind o documentare în arhivele și mai ales în bibliotecile sovietice pentru a cunoaște izvoarele și îndeosebi rezultatele cercetărilor de mai bine de un deceniu ale medievisticii sovietice consacrate tipologiei feudalismului din Europa de est și sud-est.

La Moscova am colaborat cu cercetători de la Institutul de istorie a URSS, al cărui oaspete am fost, în special cu cei care se ocupă de studiul instituțiilor feudale (C. M. Kaștanov, Ciciurov). Pe baza indicațiilor bibliografice primite de la colegii sovietici am cercetat la Biblioteca INION (Institutul de informare în științele sociale de la lingă Academia de Științe a URSS) mai multe lucrări privitoare la structurile feudalismului în spațiul est-european (L.B. Cerepnin, C.B. Veselovsky, C. M. Kaștanov, M. Zlatnik, W. Schultz, G. Vernadsky ș.a.).

La Leningrad, unde am fost ca invitat al filialei locale a Institutului de istorie a URSS, am avut plăcerea să cercetez (din arhiva institutului) un document original din Țara Românească, prin care Vlad Dracul reînnoiește privilegiul comercial și vamal acordat brașovenilor (24 ian. 1437). Pergamentul de 25/36, 5 cm — foarte bine conservat și însoțit de o frumoasă pecete atârnată cu legenda : + ІВАНЪ ДРАГЪ + КНЯЗЬДА М... — a parvenit printr-o fotocopie (numai fața, căci pe verso există o însemnare latină contemporană — care i-a scăpat editorului — făcută mai mult ca sigur de vreun destinatar brașovean) profesorului St. Eșanu din Buzău care l-a editat (numai traducerea) în „Magazin istoric”, 8, 1970, p. 77—78. Șapte ani mai târziu editorii prestigioasei colecții *Documenta Romaniae Historica* l-au publicat după normele științifice de editare a documentelor în Addenda la volumul I al seriei *D. Relații între țările române* (Buc., 1977, p. 463—464).

Tot la Leningrad am avut onoarea nu numai de a vizita renumitul muzeu Ermitaj, dar și de a pătrunde în „bucătăria” imensului muzeu, mai exact în laboratoarele de restaurare afectată artei feudale, unde tocmai era reconstituită printr-un efort demn de laudă o frescă de secolul al XIV-lea provenită de la Pskov.

Andrei Busuioceanu

CRONICA

În ziua de 3 decembrie 1984, în fața Comisiei de doctorat a Universității „Al. I. Cuza” din Iași a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat : *Manifestări ale conștiinței naționale în Țările Române la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX* elaborată de Ștefan Lemny.

Lucrarea are următoarele capitole : cap. I, „Originea conștiinței naționale la români. Istoriografia problemei cap. II, „De la conștiința de neam la conștiința națională. Problematika unui proces” ; cap. III ; „Forme de expresie ale conștiinței naționale” ; cap. IV : „Contribuția culturii la dezvoltarea conștiinței naționale. Exemplul Moldovei” ; cap. V : „Ideea națională și istoriografia română”.

În afara acestor capitole lucrarea mai cuprinde : „Introducere”, „Concluzii”, „Bibliografie”.

Comisia de doctorat a fost alcătuită din conf. univ. dr. Vasile Cristian, președinte ; prof. univ. dr. Gheorghe Platon, conducător științific ; prof. univ. dr. Pompiliu Teodor, dr. Alexandru Duțu, dr. Alexandru Zub, membri.

În unanimitate, comisia a acordat lui Ștefan Lemny titlul științific de *doctor în istorie*.

ILIE CEAUȘESCU, FLORIN CONSTANTINIU, MIHAIL IONESCU,
200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, 220 p.

O contribuție fundamentală, care a redat adevărata dimensiune a actului revoluționar întreprins de poporul român la 23 August 1944, o reprezintă neîndoielnic lucrarea *200 de zile mai devreme*, întocmită de dr. Ilie Ceaușescu, dr. Florin Constantiniu și dr. Mihail E. Ionescu, expresie concludentă a unui amplu efort de informare și reînnoire întreprins de către autori. Cine parcurge cartea înfățișată aici își dă repede seama că la temelia ei se află o abundentă documentație, care a valorificat deopotrivă sursele tipărite, ca și pe cele aflate încă în depozitele de arhivă. Această explorare sistematică a izvoarelor, asociată cu stăpînirea perfectă a bibliografiei de specialitate a permis autorilor să pună într-o nouă lumină profundul impact al actului istoric de la 23 August 1944 asupra desfășurării celui de al doilea război mondial.

Asociind investigația obiectivă cu angajarea patriotică și politică, autorii au restituit adevăratei istorii a poporului român una din cele mai glorioase pagini ale ei. Actul de la 23 August 1944 este integrat istoriei milenare românești, apărînd ca o continuare și o încununare firească pe care de 2050 de ani românii le-au dus pentru apărarea neamului și unității neamului și statului lor. Această continuitate își găsește în paginile cărții reflectarea adecvată, spulberindu-se astfel interpretările tendențioase, cu o vădită finalitate politică, al căror obiectiv este de a diminua acțiunea României și a-i răstălmăci caracterul. În lucrare se arată în mod limpede că în toamna tragică a anului 1940, România nu a avut posibilitatea unei opțiuni politice, ci a fost împinsă de un întreg context internațional defavorabil în orbita politică și militară a Reichului nazist. Orientarea imprimată politicii României de regimul de dictatură militară-fascistă, instaurat în aceste condiții, s-a aflat în vădit conflict cu interesele superioare ale poporului român, ceea ce explică refuzul său ferm față de sprijinirea unei politici atît de nefaste.

Lucrarea relevă rolul decisiv al Partidului Comunist Român în organizarea celei mai ample coaliții de forțe social-politice din istoria României, coaliție care a exprimat voința unanimă a poporului român de a restabili independența națională și de a reduce România pe făgașul orientării ei politice tradiționale.

Pe baza unei analize riguroase a mărturiilor contemporane, ca și a comparării desfășurărilor militare din spațiul românesc cu cele de pe alte fronturi de luptă de pe continentul european, autorii fixează în chip peremptoriu locul acțiunii întreprinse de poporul român în august 1944 în ansamblul marelui conflict mondial. Analiza consecințelor strategice, a deschiderii de către revoluția română a alinimentului Focșani-Nămoloasa-Galați relevă amploarea consecințelor considerabile translații de front rezultate din dezavoierea Porții Focșanilor. Scoaterea din funcție a uneia dintre cele mai puternice poziții de apărare strategică din Europa a oferit Armatei Roșii posibilitatea unei înaintări rapide pe cele două axe strategice, ce se întretaie pe teritoriul României, în direcția Europei de sud-est și în aceea a Europei Centrale.

Înaltul comandament german a fost luat prin surprindere, iar încercarea sa de a colmata breșa creată prin acțiunea României a eșuat. Ruperea verigii românești a atras după sine dezagregarea întregului dispozitiv german din Europa de sud-est, o zonă a cărei însemnătate politică strategică și logistică a fost subliniată în repetate rînduri de către factorii de conducere ai Germaniei naziste, inclusiv Hitler însuși.

În paginile cărții se întîlnește o bogăție de date, ce ilustrează proporțiile catastrofei cunoscute de Wehrmacht pe teritoriul României și a consecințelor ei asupra strategiei a adoptate în această fază a războiului de către conducerea nazistă. Privată de o zonă bogată în materii prime, esențiale pentru industria de armament, și, mai ales, de una din principalele surse de petrol, Germania nazistă nu a mai fost în măsură să dezvolte și să valorifice rezultatele cele mai noi dobîndite în perfecționarea tehnicii de luptă, care ar fi fost în măsură să-i sporească în chip major capacitatea ei de luptă.

Pe baza unor calcule de remarcabilă rigoare, autorii fac dovada că, numai prin deschiderea spațiului românesc unei înaintări a trupelor sovietice, cu ritmuri atît de rapide încît ele au fost subliniate de comandanții sovietici înșiși, România a scurtat războiul cu cel puțin 200 de zile. Este vorba de rezultatul unui calcul, care a luat, firește, în considerație numai acele elemente ce pot fi determinate cantitativ. Altele, deopotrivă de importante, neputînd fi determinate astfel, nu au intrat în acest calcul. Spre pildă : privarea industriei de război germane de petrolul smuls României ; diminuarea considerabilă a capitalului de timp de care dispunea Wehrmachtul pentru a realiza o producție masivă de noi tipuri de avioane cu reacție, a cărei utilizare incipientă se vădise

atit de promițătoare. Oricine își dă seama de însemnătatea unor asemenea factori și neluarea lor nu poate fi subliniat îndeajuns — că cele 200 de zile reprezintă un minimum determinabil prin calcul.

În literatura consacrată contribuției României la războiul antihitlerist, *200 de zile mai devreme* inaugurează o nouă etapă. Așa cum arată autorii în prefață, ea reprezintă un fragment dintr-o amplă cercetare monografică a actului revoluționar de la 23 august 1944. Caracterul novator al acestei cărți se desprinde nu numai din nevoia reînprospătării bazei de informații, cât mai ales din perspectiva de istorie universală în care este plasată analiza acestui eveniment de cotitură din istoria poporului român. Cartea apare din acest unghi de vedere ca fiind dintre cele dintîi răspunsuri la indicația dată de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la plenara lărgită a C.C. al P.C.R., din 1—2 iunie 1982, de a se releva statornic rolul românilor în istoria universală. Pentru orice cititor al cărții discutate aici, devine limpede că acum peste patru decenii poporul român a deschis o nouă fază a istoriei sale și în același timp s-a înscris printre principalii autori ai biruinței de însemnătate istorico-mondială asupra unuia dintre cele mai teribile flagele din trecutul umanității : fascismul.

Cartea dr. Ilie Ceaușescu, dr. Florin Constantiniu, dr. Mihail E. Ionescu se înscrie în valoroasa tradiție a istoriografiei românești, aceea care îmbină armonios demersul obiectiv cu militantismul politic. Din asocierea acestor două elemente a rezultat o operă ce constituie în egală măsură o valoroasă contribuție științifică la istoria contemporană a României și un excelent mijloc de educație patriotică și politică. Marele ei succes de librărie este încă o dovadă că poporul român își iubește cu înflăcărare gloriosul trecut și este hotărît să continue și să dezvolte lupta eroică a bravilor săi înaintași în noile condiții ale acelei mai strălucite epoci din istoria națională, cea care a luat numele marelui ei ctitor, Nicolae Ceaușescu. Este, în același timp, încă o dovadă a capacității și forței de creație a istoriografiei românești contemporane.

Constantin Căzănișteanu

* * * *Pagini din cartea rezistenței naționale antifasciste și antiimperialiste a poporului român*, vol. I. Ediție, studiu introductiv, notă asupra ediției și adnotări de Stelian Neagoe. Vol. II. *24 de ore pentru destinul României*. Reportaj—document de Cornel Brahaș. Edit. Eminescu, București, 1984, 270 p. 143 p.

Publicate sub genericul „Istoria românilor în izvoare narative”, serie inițiată de „Suplimentul literar-artistic al Scintei tineretului”, cele două volume de mărturii privind rezistența națională antifascistă și antiimperialistă a poporului român au unitatea de substanță indicată de problematica abordată, în pofida diferenței de abordare a acestora.

Îngrijitorul primului volum este un bine cunoscut cercetător al problemelor luptei antifasciste din România, care s-a remarcat prin lucrările consacrate istoriei Comitetului național antifascist din România sau evoluției ideologiei și mișcărilor de extremă dreaptă din centrele universitare Iași și Cluj-Napoca ca și a opoziției înfrîinate de acestea în perioada interbelică.

În ample studii introductive, alcătuitoarea acestei ediții subliniază permanența luptei poporului nostru pentru libertate, unitate și independență națională, opoziția maselor populare conduse de forțele democratice în frunte cu Partidul Comunist pentru a bara ascensiunea grupărilor de dreapta, acțiuni desfășurate atit împotriva fascismului intern, cit și a celui internațional (p. 69). Stelian Neagoe înfățișează contextul politic în care s-a desfășurat această luptă, momentele cele mai importante ale evoluției ei, diversitatea mijloacelor de acțiune, principalele organizații politice implicate.

Acest prim volum conține 130 de titluri, o primă parte a sa fiind dedicată prezentării unor aprecieri semnificative din opera tovarășului Nicolae Ceaușescu privind rezistența națională antifascistă și antiimperialistă a poporului român. Mărturiile incluse în acest volum acoperă perioada anilor 1932 — ajunul instaurării dictaturii naziste în Germania — 1 ianuarie 1945, anul victoriei Națiunilor Unite contra Germaniei hitleriste. Textele și documentele selectate de autor relevă lupta forțelor înaintate „pentru apărarea independenței naționale și integrității teritoriale” a țării noastre, amenințată de „pericolul hitlerist revanșard și revizionist ” (p. 60—173). O parte din mărturii reflectă rezistența față de dictatura antonesciană, dominația hitleristă, pregătirea și desfășurarea insurecției din august 1944 (p. 173—240).

„Fascismul nu este popular în România, se menționa într-un document al timpului, și nu are rădăcini în masele populare” (p. 114). Poporul român, forțele democratice și-au manifestat deschis opoziția în repetate rânduri față de ascendenul fascismului intern și expansiile lui pe plan continental, dirijate de la Berlin sau Roma, față de revizionismul care anima cercurile politice și militare din statele totalitare.

Sint, de altfel, realități pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a sesizat foarte cuprinzător. „Fie ca jertfele milioanele de oameni în marile bătălii contra hitlerismului, pentru libertate și independență, sublinia secretarul general al partidului nostru, să constituie întotdeauna un puternic îndemn în lupta pentru pace și colaborare între toate propoazele europene, între toate națiunile lumii! (...) Cea mai mare cinstire pe care o putem aduce milioanele de oameni care și-au dat viața în lupta împotriva fascismului este aceea de a face totul pentru a nu se mai repeta nicotdată grozăviile fascismului și ale războiului”.

Forțele democratice conștiente că fascismul este generator al războiului (p. 63), că poar'ă în el „germenul de distrugere a tot ce este muncă și gândire” (*ibidem*) și-au organizat acțiunea de rezistență, antrenând cele mai diverse categorii sociale (p. 78). Comitetele antifasciste reprezentau expresia concretă a desfășurării organizate a opoziției față de recrudescența extremei drepte, în care un rol de prim rang a jucat Comitetul Național Antifascist (p. 69—70), în rândurile căruia a activat, încă din fragedă tinerețe, tovarășul Nicolae Ceaușescu, abnegația sa fiind apreciată încă din acea perioadă de mai vîrstnicii militanți. Această tendință vizibilă în spiritul public românesc s-a concretizat, pe măsură ce acțiunile de dreapta pe plan internațional s-au intensificat, prin eforturile de creare a frontului popular antifascist. (p. 84—85).

În ciuda greutăților, a vicisitudinilor istorice, Partidul Comunist, promotor al luptei antifasciste, a inițiat încheierea acordului de la Tebea (p. 97—99) de front popular democratic, s-a străduit să grupeze în jurul clasei muncitoare masele țărănești, păturile „mic burgheze de la oraș”, naționalitățile concloitoare, funcționarii și intelectualii, organizațiile democratice cu bază în mase într-un front populat antifascist contra pericolelor care amenințau societatea românească (p. 123—124).

Textele selectate surprind faptul că Garda de Fier, organizație teroristă de tip fascist cu profundă activitate antinațională, s-a bucurat uneori de girul, dacă nu chiar de sprijinul, unor partide politice, sigur al unor politicieni ai vremii (p. 127 și urm).

Apărător consecvent al intereselor naționale, Partidul Comunist Român a criticat acordul economic româno-german din martie 1939 (p. 154), arătînd că planurile expansioniste germane, atît din punct de vedere economic, cît și politic, vizau și România. Nu întîmplător, expresia creșterii spiritului antifascist și antirăzboinic în România a fost Marea demonstrație de la 1 Mai 1939, prin care dorința de pace și independență a maselor populare, opoziția lor față de fascismul intern și extern (p. 157), opțiunea lor antirăzboinică. Cu acest prilej a fost evidentă voința forțelor patriotice din România de a apăra independența și integritatea teritorială a țării.

Partidul Comunist a dezvăluit esența regimului antonescian (p. 175), considerînd că participarea masivă a legionarilor la guvernarea țării (septembrie 1940) reprezenta un succes vremelnic al „imperialiștilor germani și italieni împotriva poporului nostru” (p. 179), supus odiosului dictat de la Viena. Lansarea de către Partidul Comunist a Platformei din 6 septembrie 1941 vizînd crearea Frontului Unic Național a reprezentat o opțiune fundamentală, corespunzătoare intereselor tuturor organizațiilor și oamenilor politici ostili regimului instaurat de Antonescu.

În vederea atingerii acestui obiectiv major s-au depus strădanii deosebite în direcția mobilizării maselor pentru „alcătuirea marelui front național de luptă pentru salvarea patriei”, un rol important jucînd și Uniunea Patrioților (p. 192—196). Activitatea neobosită a Partidului Comunist a înregistrat succese importante în evoluția acestui efort, delimitîndu-se organizarea Frontului Patriotic Antihitlerist în 1943, constituirea Frontului Unic Muncitoresc, în aprilie 1944, liantul rezistenței naționale antihitleriste și contra regimului antonescian. Blocul Național Democrat creat în iunie 1944 a înglobat și partidele istorice care au sesizat, în sfîrșit, în mod public, pericolele care amenințau propria lor existență. În acest fel, s-a realizat un „consens național, ce reprezenta toate clasele și păturile sociale, întregul popor”, consens care a facilitat înfăptuirea istoricului act de la 23 August.

„În lupta pentru înlăturarea regimului dictatorial, alungarea trupelor germane din țară și eliberarea României, sublinia cu deplin temei tovarășul Nicolae Ceaușescu, partidul nostru a reunit forțe de orientări dintre cele mai diverse, colaborînd cu diferite grupări și organizații democratice, cu cadre de comandă din armată, ofițeri și generali patrioți, stabilind legături cu partide burgheze, precum și cu monarhia și cu cercurile grupate în jurul acesteia, cu un mare număr de personalități ale vicții cultural-științifice și politice” (p. 23).

În chemarea adresată țării de care C.C. al P.C.R. la 23 August 1944, se afirma că „România a rupt cîrdășia cu Hitler”, subliniindu-se necesitatea ca muncitorii, țărani și intelectuali să lupte împotriva rămășițelor Gărzii de Fier care era „principalul dușman intern” și, în egală măsură, pentru alungarea germanilor din țară și eliberarea Ardealului de nord. (p. 217 și urm.).

Adoptînd maniera reportajului istoric, volumul al II-lea al lucrării analizată, realizat de Cornel Brahaș, conține informații culese de la persoanele martore ale evenimentelor din zilele de 23 și 24 August, extrase din publicațiile apărute în ultimele două decenii asupra problemei. Din sursele prezentate în prima parte a volumului, reiese că nu se mai putea „conta” pe loialitatea trupelor românești în vara anului 1944, din punctul de vedere al alianței cu Wehrmachtul, că „românii” vor întoarce armele împotriva Germaniei naziste. Ostilitatea acestora față de război și boicotarea acțiunilor militare de către unii generali, refuzul unor ofițeri de a pleca pe

front, „atitudinea antinazistă” a trupeii reflectau nemulțumirea armatei române în legătură cu continuarea operațiilor pe frontul răsăritean. Starea de spirit antifascistă a poporului român s-a manifestat și prin participarea a numeroși patrioți la rezistența franceză și cea sovietică (p. 16 și urm.).

Mărturiile culese de autor pun în lumină faptul că baza de susținere a regimului antonescian, armata, devenise tot mai nesigură, că unii funcționari superiori, generali și ofițeri, au conlucrat cu „elementele progresiste din partidele democratice, cu partidul comunist”, în vederea ieșirii României din Axă.

Desfășurarea Insurecției este surprinsă într-o suită de secvențe ilustrative pentru înțelegerea epocalului act istoric de la 23 August, pentru conturarea entuziasmului populației la aflarea veștii arestării dictatorului Antonescu, a formării noului guvern; sînt evocate momente ale primelor confruntări militare cu trupele Germaniei, organizarea acțiunilor antihitleriste pe diverse zone geografice, patriotismul unor militanți antifasciști eliberați din lagăre, gata să-și facă datoria față de țară, figuri de eroi.

Sînt înfățișate pe larg imagini din punctele fierbinți ale Insurecției, ale desfășurării ei în capitală și pe Valea Prahovei, ale activității formațiunilor de luptă patriotice care și-au adus o contribuție însemnată în lichidarea ultimelor rezistențe ale foștilor ocupanți. Ceea ce autorul a reușit să demonstreze, fapt deosebit de semnificativ, este că ieșirea României din Axă și întoarcerea armelor contra Germaniei naziste a reprezentat o cotitură foarte importantă în desfășurarea războiului, și că ea s-a produs în clipa „cînd însă nu se precizase clar înfringerea Germaniei” (p. 70).

Selectînd mărturii edificatoare pentru surprinderea stării de spirit antifasciste și antiimperialiste a poporului român, pentru conturarea acțiunilor vizînd stăvilirea pericolelor ce au amenințat țara după 1933, cele două volume reprezintă neîndoielnic un prilej de meditație pentru tînăra generație care nu a cunoscut și nu va trebui să cunoască ororile unor vremuri întunecate, de indemn ripostă contra oricăror tentative de repetare a acelor timpuri de tristă amintire.

Ilie Ionescu

* * * *Pe drumurile biruinței, 23 august 1944—12 mai 1945*, volum întocmit de colonel Antone Marinescu, maior dr. Ioan Talpeș, căpitan Alesandru Dușu, Edit. Militară, București, 1984, 491 p.

Literatura de specialitate dedicată contribuției României la înfringerea definitivă a Germaniei naziste s-a îmbogățit recent cu o nouă lucrare, a cărei valoare deosebită constă în faptul că reproduce extrase din jurnalele de operațiuni ale unor mari unități și subunități românești care au luat parte la războiul antihitlerist, începînd cu 23 August 1944 și terminînd cu 12 mai 1945.

Specialiștii care au alcătuit volumul grupează documentele pe următoarele subperioade: 1) 23—31 august 1944 — cînd, odată cu declanșarea Insurecției, întreaga armată română a intrat în lupta contra trupelor germane, a eliberat teritoriul aflat sub jurisdicția statului român, dejuclînd orice plan hitlerist de a zădărnici această acțiune a maselor și deschizînd căile de pătrundere în Transilvania; 2) 31 august — 25 octombrie 1944 — luptele eroice duse de armata română împreună cu trupele sovietice pentru eliberarea Transilvaniei; 3) octombrie — ianuarie 1945 — participarea trupelor române la luptele pentru eliberarea Ungariei; 4) ianuarie — mai 1945 — contribuția adusă de trupele române la eliberarea Cehoslovaciei și Austriei.

Un număr impresionat de documente se referă la modul cum s-a înfăptuit marele act de la 23 August 1944, cum armata română, ca un singur om, a întors armele împotriva trupelor naziste. Documentele ne readuc în memorie și în conștiință cum s-au desfășurat, oră de oră, pregătirile de luptă conform planului stabilit de P.C.R. și celelalte forțe insurecționale, cum alături de armată, la luptele înverșunate din Capitală și împrejurimi, au participat gărzile patriotice. Lucrarea reproduce, pas cu pas, amplele operațiuni de regupare a trupelor române, de la Marea Neagră pînă la Arad, contribuția acestor trupe la prăbușirea întregului sistem militar german în această parte a țării, la crearea condițiilor înaintării ulterioare a armatei române, alături de trupele sovietice, dincolo de Carpați.

Cartea pe care o supunem atenției cititorului se constituie într-o cuprinzătoare frescă a eroismului dovedit de către armata română în luptele pentru dezrobirea Ardealului de sub ocupația hitleristo-horthystă. Notările laconice, de front devin de multe ori relatări de o mare forță evocatoare ale înfăptuirilor emoționante dintre trupele eliberatoare și populație. Astfel, la 10 octombrie 1944, populația Cofocnei întîmpina trupele române cu „strigăte și urări de bucurie... iar bătrîinii, cu lacrimi în ochi îmbrățișau și sărutau pe ostașii noștri, mulțumindu-le că i-au scăpat de jugul horthyst. Scenele acestea au fost pentru ostașii noștri momente de adevărată înălțare sufletească și care le-au dat și mai mult avînt în lupta pentru dezrobirea fraților ardeleni (...)”

(p. 208, documentul 51). Atingerea vechii granițe vestice a țării la 25 octombrie 1944 doborânda valoare de simbol : prin eliberarea Ardealului se anula în fapt odiosul dictat de la Viena.

Documentele reprezintă mărturie revelatoare ale eroismului și jertfelor armatei române pentru eliberarea altor popoare, pentru definitivă zdrobire a fascismului german. Luptele grele desfășurate în Ungaria, Cehoslovacia și Austria, marile pierderi suferite de armata română se constituie într-o vie expresie a solidarității poporului român cu alte popoare, împotriva fascismului. Conștiința că îndeplinesc o nobilă misiune însușește trupele române în bătăliile înverșunate duse împotriva unui inamic puternic înarmat, care lupta cu îndrăgire. Aceeași conștiință determina conduita prietenească a ostașului român față de populația din zonele eliberate de sub fasciști, ajutorul dat de trupele române la refacerea rapidă a drumurilor, căilor ferate, altor căi de comunicație distruse de război, acțiuni consemnate de atâtea ori în documentele cuprinse în lucrarea la care ne referim. Aceleași documente înregistrează manifestările de bucurie și caldă simpatie cu care populația întâmpina trupele românești. Din nenumăratele manifestări cităm aici cu titlu de exemplificare faptele consemnate în jurnalul de operațiuni al diviziei 18 infanterie : „Marți, 1 mai 1945 — la trecerea peste frontiera dintre Slovacia și Moravia . . . populația civilă a primit regimentul 3 dorobanți cu flori și alimente. O manifestație înduioșătoare a avut loc. Bariera care a separat cele două provincii timp de 6 ani a fost ruptă de populația civilă în fața trupelor noastre. Cîntecelor și urărilor de bun sosît (către) trupele noastre le-au urmat lacrimile bucuriei de recăpătare a libertăților încălcate cu 6 ani în urmă fără milă de germani” (p. 488, documentul 110).

Documentele oglindesc în mod impresionant vestea capitulării necondiționate a Germaniei naziste. Este omagiat eroismul soldatului român, care a luptat timp de 6 luni pînă la victoria finală. „Marți, 8 mai 1945”, se poate citi în consemnările făcute la unitatea menționată mai sus. „Vestea capitulării s-a transmis din om în om pînă la linia a 1-a. Frunțile tuturor au început să se descrețească . . . Clipe grele apasă cu greutatea plumbului pe fiecare ostaș. Fiecare minut este prețios, orice proiectil tras de inamic fără efect este o nouă scăpare de moarte. Moartea, acest coșmar al omului, începe să-și adune bagajele pentru a părăsi cîmpul de luptă. Încearcă totuși să aibă victimele ultimului minut” . . .

Tu, iubite ostaș român, nu ți-ai făcut datoria către patrie și deci și către familia ta, ca și înaintașii . . . Cu toții ne închinăm în fața celor ce au știut să se dăruiască total și îi asigurăm că în mintea fiecăruia vor rămîne întipărite figurile acestor eroi, iar cimitirele de eroi români presărate în latul Europei, vor fi imboldul de muncă pentru ziua de mîine ca jertfele lor să nu rămîină zadarnice” (p. 489—490, documentul 110).

De aceea, cu deplin temei autorii volumului încheie lucrarea cu aprecierea că „Mărturiile documentare cuprinse în acest volum . . . reconstituie, emoționant și veridic, incandescența luptelor glorioase și a jertfelor pe care le-au închinat militarii noștri acum 40 de ani cauzei libertății și independenței patriei, unității gleei străbune. Scrise atunci, în vîltoarea înfruntării cu un dușman puternic, experimentat, aceste documente transmit generației de azi pilda nepieritoare a dragostei nestinse de țară și se adaugă temeiurilor morale ale încrederii în viitorul de aur al patriei, în construirea celei mai drepte societăți pe pămîntul României”.

Călin Vlad

C. CĂZĂNIȘTEANU, V. ZODIAN, A. PANDEA, *Comandanți militari*.
Dicționar, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1983, 412 p.

Prestigioasa Editură Științifică și Enciclopedică scoate cu ajutorul unui colectiv de specialiști de la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, o utilă carte de referință, care se adaugă la celelalte dicționare, enciclopedii generale și speciale ce au ridicat mult în ultimul timp nivelul documentației curente. De fapt apariția unui dicționar într-un domeniu sau altul al științei exprimă, fără doar și poate, nivelul de maturitate sau de maturizare al disciplinei respective, indicînd totodată creșterea interesului față de ea.

Volumul în discuție sugestiv prin titlu este de fapt primul de acest gen din istoriografia noastră marxistă contemporană, deși încercări au mai existat. Astfel amintim reușita lucrare realizată în anul 1979 de un colectiv de autori eordonat de col. dr. Florian Tucă, intitulată *Bărbați ai datoriei 1877—1878*, iar Iohanna și Nicolae Șarambei publică în 1983 un dicționar intitulat *99 de personalități ale lumii antice* care tratează despre activitatea unor cunoscuți comandanți militari ai antichității.

Volumul cuprinde date sintetice despre viața și activitatea unui număr de aproape 500 de comandanți militari sugestiv numiți de N. Iorga drept „oameni reprezentativi în purtarea războaielor”, din diferite perioade istorice și diverse zone geografice ale lumii.

Selecția făcută de autori din multitudinea de căpetenii militare, a fost dificilă și a avut în vedere în primul rînd rolul și locul acestora în lupta popoarelor pentru apărarea libertății, independenței și suveranității, pentru emanciparea de sub stăpînirile străine, pentru progres social.

De la început se cuvine să subliniem faptul că autorii acordă egală atenție comandanților ce s-au ilustrat în toate perioadele istorice, dar acordînd așa cum era cazul o atenție sporită comandanților de oști români începînd de la Burebista, Decebal, trecînd prin șirul marilor voievozi ai evului mediu românesc. Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihail Viteazul — ai șefilor militari din perioada războiului de independență și ai celui de întregire a neamului, pînă la generali români care s-au distins în luptele din perioada Insurecției din August 1944 și ale războiului antihitlerist.

Elaborarea acestui dicționar a impus un susținut efort de documentare, consultarea a numeroase lucrări de specialitate și autori au fost permanent călăuziți de orientările și indicațiile tovarășului Nicolae Ceaușescu, de a trata istoria poporului român în chip unitar, de a sublinia rolul figurilor de seamă care au contribuit prin acțiunile lor la emanciparea și propășirea poporului român.

Gîndul călăuzitor a fost acela de a pune la dispoziție celor mai largi categorii de cititori din țara noastră informații fundamentale privind această problemă, cu convingerea că în felul acesta va contribui la o mai bună informare și cunoaștere de fapt a intuiției militare în diferite etape, epoci istorice și zone geografice.

Prezentarea figurilor de domnitori și voievozi și alți comandanți militari ne relevă de fapt dezvoltarea și rolul oștirii române, participarea activă a maselor largi populare în lupta îndrăjită a poporului român pentru a-și păstra ființa, pentru libertate națională și socială, pentru independență și unitate, precum și contribuția lor în domeniul organizării militare, în purtarea războaielor, în dezvoltarea artei militare. Prezintă personalitățile militare românești, autorii nu fac altceva decît să circumscrie activitatea lor într-o realitate istorică ce da existenței oștirii române un înțeles aparte, aceasta cu atît mai mult cu cît de-a lungul milenarei sale istorii, poporul român și armata sa nu și-au propus țeluri agresive ci întreaga lor existență s-a întrupat în lupta pentru apărarea independenței și suveranității țării pentru înfăptuirea unității naționale, pentru apărarea libertății și independenței națiunii române.

Fiind o primă experiență de acest gen lucrarea este susceptibilă de unele îmbunătățiri. De la început amintim faptul că era de dorit ca pentru cititorul doritor să aprofundeze cunoașterea vieții și activității unor „oameni reprezentativi în purtarea războaielor” incluși în acest dicționar, ca autorii să indice la fiecare articol și sursele bibliografice utilizate la realizarea acestuia. Era de folos credem și includerea în volum a portretelor acestor comandanți militari. Lipsesc și o serie de comandanți militari, care deși nu s-au ilustrat direct pe cîmpul de luptă, totuși prin înaltele răspunderi avute în stat la vremea respectivă sau activitatea lor teoretică, au contribuit la progresul și fundamentarea doctrinei militare românești sau universale. Astfel lipsește un micromedalion privind pe Al I. Cuza care a avut un rol important în reorganizarea armatei naționale, sau Gh. Adrian participant la revoluția de la 1848 în Transilvania, care prin lucrarea sa *Idee îndepărtate despre războiul de partizani* apărută în 1853 fundamentează ideea războiului purtat de poporul înarmat ca factor important al succesului în revoluția națională de libertate și unitate a românilor, precum și Gh. Slăniceanu etc.

Lucrarea cuprinde și un substanțial indice de locuri care ușurează consultarea ei.

Pentru a delimita mai profund contribuția fiecărui autor era bine ca articolele să fi fost semnate cu inițialele autorilor.

Credem că nu greșim dacă afirmăm că acest dicționar este și o adevărată lucrare de „istorie militară” sintetizată și așteptăm de la autorii acestuia o lucrare de sinteză asupra istoriei gîndirii militare românești și un dicționar complet asupra comandanților militari români.

Dicționarul este un important instrument de lucru, destinat să servească deopotrivă specialiștilor nu numai în istorie militară, cît și marelui public iubitor de istorie. Acest volum este o carte mereu utilă în munca instructiv-educativă din unitățile militare din organizațiile de tineret și din școli.

Aurel Cernea

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile : Probleme ale istoriografiei contemporane, Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sint prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sint rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rânduri, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea, ilustrațiile vor fi plasate la sfârșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor, nr. 1, București – 71247.

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Formația, cultura și începutul domniei lui Petru Rareș.
Reevaluarea concepției despre om, natură și societate în evul mediu.
Imaginea Spaniei în cultura medievală românească.
Radu Mihnea Corvin domn al Moldovei și Țării Românești.
Pretendentul Negru „Vodă”, fiul lui „Basarab voevod” (1633—1644).
Relațiile lui Francisc al II-lea Rakoczi cu Spania.
Înființarea consulatelor franceze în țările române și impactul asupra spiritului public românesc.
Poziția Marii Britanii la Congresul de pace de la Viena (1814—1815).
Trăsături liberale ale revoluției române de la 1848.
Politica economică a Partidului Național Liberal în deceniul de după cucerirea independenței.
Oameni de știință în viața politică a României.
Aspecte ale genezei „noului activism” al popoarelor asuprite din Ungaria (1900—1905).
România și țările balcanice în perioada 1900—1911.
Considerații privind social-democrația germană 1869—1914.
Locarno 1925 : o încercare de consolidare a securității în Europa.
„Noaptea cușitelor lungi” în viziunea diplomației românești și americane.
Relațiile culturale dintre România și Marea Britanie (1929—1939).
Curenți social-economice românești în perioada interbelică : doctrina economică a țăranismului.
Aspecte ale procesului de creare a Frontului Național Unit Antijaponez al poporului chinez.
Istoricul Cartei Națiunilor Unite (1941—1945)

RM ISSN0567-630

